БУТУН ДУНЁ ПРОЛЕТАРЛАРИ, БИРЛАШИНГИЗ!

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

ГАЗЕТА 1956 ЙИЛ 4 ЯНВАРДАН ЧИҚА БОШЛАГАН

ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР СОЮЗИ ВА ЎЗБЕКИСТОН ССР МАДАНИЯТ МИНИСТРЛИГИНИНГ ОРГАНИ

1984 йил 4 МАЙ № 18 (2758) ЖУМА

ИДЕОЛОГИЯ СОҲАСИДАГИ КУЧ-ҒАЙРАТЛАР МАРКАЗИНИ МЕҲНАТ КОЛЛЕКТИВИГА, БОШЛАНҒИЧ ПАРТИЯ ТАШКИЛОТИГА КЎЧИРИШ АСОСИЙ ВАЗИФАДИР... БОШҚА СОҲАЛАРДА БЎЛГАНИ КАБИ ИДЕОЛОГИЯ СОҲАСИДА ҲАМ ИШЧАНЛИК, УЮШҚОҚЛИК, ИЖРОНИ АНИҚ КОНТРОЛ ҚИЛИШ ВА ТЕКШИРИШ, АМАЛИЙ НАТИЖАЛАРГА ЭРИША БИЛИШ МАҲОРАТИ ЗАРУР.

К. У. ЧЕРНЕНКО

БИРИНЧИ ГАЛДАГИ ВАЗИФА

ҲАР БИР даврнинг фақат ўзига тегишли ва шу палладa ҳал этилиши лозим ҳисобланган энг долзарб масаласи бўлади. Худди шунингдек, ҳар бир кишининг, ҳар бир касб эгасининг ўз замонаси ва замондошлари олдида биринчи галдаги вазифаси бўлади. Журналистнинг профессионал маҳорати ана шу энг долзарб, биринчи галдаги вазифа нималардан иборат эканини зийраклик билан илғаб олишда, буларни амалга оширишда партия ва ҳукуматимизга ёрдам беришда, кенг тарғиботчилик ва ташвиқотчилик ишларини олиб боришда кўринади. Совет журналистлари, телевидение ва радио ходимлари барча тараққиёт босқичларимизда — большевистик партияни тузишда, социалистик революцияни амалга оширишда, улуғ Ватанимизда социализмнинг тўла ва узил-кесил ғалаба қозонишида, Улуғ Ватан уруши ва тинч қурилиш йилларида — партиянинг дастёрлари сифатида ёрқин фаолият кўрсатиб келмоқдалар. Доҳий Владимир Ильич Лениннинг бевосита раҳбарлигида нашр этилган, Россия ишчиларининг биринчи ошкора кундалик газетаси — «Правда» чиққан кун — 5 май Ватанимизда Матбуот куни сифатида нишонланишининг моҳияти ана шундадир.

Ҳаққонийлик, партиявийлик, халқчиллик принциплари совет матбуотининг асосий принциплари ҳисобланади. Коммунистик партия матбуотни янги инсонни камол топтиришдан иборат улкан ва мураккаб ишда, капитализм дунёсига қарши олиб борилаётган идеология курашида ўзининг қудратли қуроли деб ҳисоблаб, матбуотнинг амалий фаолиятига изчил раҳбарлик қилиб келмоқда. В. И. Ленин матбуотнинг асосий вазифаси социализм қуриш қуроли бўлиб хизмат қилишда, деб билган ва матбуотни кўпроқ ҳар кунги сиёсий янгиликлардан ахборот бериб турадиган органдан халқ оммасини иқтисодий жиҳатдан тарбиялайдиган жиддий органга айлантиришга чақирган эди. Доҳийнинг бу башорати ҳам эндиликда тўла рўёбга чиққан: совет матбуоти, телевидениеси ва радиоси КПССнинг меҳнаткаш оммани коммунистик жамиятнинг актив қурувчиси қилиб етиштиришдек буюк ташкилотчилик вазифасини амалга оширишда асосий қуроллардан бўлиб хизмат қилмоқда.

КПСС XXVI съезди ва КПСС Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари қарорларида коммунистлар, барча совет кишилари олдига қўйилган улкан вазифалар совет журналистлари, телевидение ва радио ходимлари зиммасига ҳар қачонгидан кўра масъулиятли юмушларни юклади. Бу шарафли юмушларни адо этишда профессионал маҳорат, жонбозлик, жонкуярлик кўрсатиш тақозо этилади. Ижодий изланувчанлик, турмушнинг барча соҳаларида содир бўлаётган ибратли, самарали ва ижобий ўзгаришларни тезда илғаб олиб, кенг оммага етказиш совет журналисти, телевидениеси ва радиоси ходимининг фазилатлари бўлиши лозим. Масалан, меҳнатни ташкил этишнинг бригада формасининг ишлаб чиқаришда кенг ёйилишида матбуотнинг улуши катта бўлганини эслатиб ўтиш жоиздир. Бундай мисолларни яна келтириш мумкин.

Совет халқи янги дунё қурмоқда. Ўртоқ К. У. Черненконинг ибораси билан айтганда, янги дунёни қуриш—янги дунё кишисини камол топтириш тўғрисида тинмай ғамхўрлик қилиш демакдир. Ёш авлодни юксак ғоявий эътиқод, коммунизм ишига садоқат руҳида тарбиялашда партия, меҳнат ва Улуғ Ватан уруши ветеранлари ҳаётидан ҳикоя қилувчи публицистик мақолалар, лавҳа ва очеркларнинг таъсири кучлидир. Бу борада матбуот, радио ва телевидение ходимлари зиммасида ҳали анчагина ишлар турибди. Совет халқи гитлерчилар Германияси устидан қозонган Буюк Ғалабанинг 40 йиллигига тайёргарлик ишлари ёш авлодни ҳарбий-ватанпарварлик руҳида тарбиялашни янада кучайтиришни тақозо этади. Бевосита уруш ветеранларининг чиқишларини ташкил қилиш нур устига нурдир.

Замонамиз илм-фан ва техника инқилоби давридир. Фан ва илғор тажрибанинг энг янги ютуқларини матбуот, радио ва телевидение орқали тарғиб қилишнинг аҳамияти каттадир. Академия ва унинг институтлари, кафедралари ва проблематик лабораториялари фаолиятини ёритишда журналистлар, радио ва телевидение ходимлари ҳали амалга оширишлари зарур бўлган юмушлар анчагина.

Яқинда ўтказилган Бутуниттифоқ Коммунистик шанбалигида 157 миллиондан ортиқ совет кишиси қатнашди. Бу кишиларимизда коммунистик онглилик кучайиб бораётганига, коллективчилик туйғуси жўш ураётганига ёрқин далилдир. Бундай маънавий юксалиш, камолот публицистик чиқишларнинг бош мавзуи бўлишга арзийди.

Озиқ-овқат программасини амалга оширишнинг самараларини дастурхонимиз тобора тўкин-сочин бўлиб бораётганидан ҳам билиш мумкин. Бу Программани тўла-тўкис амалга оширишда матбуот, радио ва телевидение ходимлари зиммасида ҳали анчагина ишлар турибди. Бунда энг муҳими, рақамларни, план кўрсаткичларини аниқ келтириш шарт. КПСС Марказий Комитетининг 1984 йил февраль ва апрель Пленумларининг қарорларида, КПСС Марказий Комитетининг янги таҳрирдаги КПСС Программасини тайёрловчи комиссиясининг мажлисида факт ва рақамларни ошириб кўрсатишга, ҳали тўла бажарилмаган ишни бажарилди дейиш каби ҳолларга йўл қўймаслик қатъий қилиб қўйилди.

КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненконинг Москвадаги «Серп и молот» металлургия заводининг ишчилари билан учрашувида сўзлаган нутқида уқтириб ўтганидек, тез орада ленинчи партиямиз ўзининг XXVII съездига бевосита тайёргарлик кўриш даврига қадам қўяди. Демак, олдинда кенг кўламли, ғоят хилма-хил ишлар турибди. Буларни амалга оширишда матбуот, радио ва телевидение ходимлари ҳар қачонгидек юксак ватанпарварлик, ташаббускорлик, жонкуярлик кўрсатишларига, партиямизга яқиндан ёрдам беришларига аминмиз.

Матбуот, телевидение ва радио ходимларини ижод ва илҳом байрамлари билан, Ғалаба куни билан чин юракдан қутлаймиз, уларга янгидан-янги муваффақиятлар тилаймиз.

МАТБУОТ МАРКАЗИДАН

Осиё, Африка ва Лотин Америкаси мамлакатлари Халқаро Тошкент кино анжуманининг Ташкилий комитети ва Бош дирекциясида яқинлашиб келаётган фестивалнинг аниқ программаси тасдиқланди.

Навбатдаги VII кино анжуман «Тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун!» шиори билан 23 май куни оқшом В. И. Ленин номидаги СССР Халқлари дўстлиги саройида тантанали суратда очилади.

Пойтахтдаги барча кинотеатрларда фестиваль фильмлари намойиш этилади. Санъат саройида эса анжуманнинг асосий фильмлари кўрсатилади.

Ўн кун мобайнида фестиваль қатнашчилари ва меҳмонлари Тошкентдаги В. И. Ленин музейи филиалида, санъат, адабиёт ва халқлар дўстлиги музейларида, Ўзбекистон Халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмасида ва шаҳарнинг диққатга сазовор бошқа жойларида бўладилар.

Анжуман кунлари кўҳна Самарқандга саёҳат уюштирилади. Уч қитъа кино санъаткорлари республикамизнинг бир неча колхоз ва совхозларида ҳам меҳнаткашлар билан учрашадилар.

«Тинчлик, ижтимоий тараққиёт ва халқлар озодлиги учун курашда кинонинг роли!» мавзуида навбатдаги мунозара республика Кино уйида ўтказилади.

Кино анжуманнинг ҳар бир иш куни матбуот конференциялари билан бошланади.

9 МАЙ — ҒАЛАБА БАЙРАМИ

Назир САФАРОВ, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси

ТИНЧЛИК—ЭНГ УЛУҒ НЕЪМАТ

Совет халқи, бутун тараққийпарвар инсоният фашизм устидан қозонилган Буюк Ғалабанинг 40 йиллигини муносиб кутиб олиш учун қизғин тайёргарлик кўрмоқда. Гитлерчи босқинчиларга қарши ҳаёт-мамот жангларида барча совет кишилари билан ягона сафда ўзбек халқининг юз минглаб асл ўғил-қизлари қаҳрамонлик намуналарини кўрсатдилар. Улар орасидаги жасур журналистларимиз, ёзувчиларимиз эса ҳам оташин сўзлари, ҳам жанговар қуроллари билан ёвуз душманни мағлуб этишдек эзгу ишга ҳисса қўшдилар. Улуғ Ватан урушининг фаол иштирокчиси, «Қизил Юлдуз» ордени ва кўплаб жанговар медаллар кавалери, Ҳамза мукофоти лауреати, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир Сафаров ана шу баҳодирлар авлодининг вакили. Адиб ҳамиша фронтнинг олдинги марраларида бўлиб, жангчиларимизнинг жасоратларини ҳаққоний ёритувчи кўплаб очерк, лавҳа, корреспонденциялар ёзди. Урушдан кейинги йилларда эса Улуғ Ватан урушининг номи кенг оммага маълум бўлмаган қаҳрамонларини халққа танитди, собиқ жанговар сафдошларининг тинч меҳнат фронтида кўрсатган қаҳрамонликларини мадҳ этувчи очерклар, китоблар яратди.

Улуғ Ғалаба байрами араф асида мухбиримиз Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Назир САФАРОВ ҳузурида бўлиб суҳбатлашди.

— Мана, Улуғ Ватан урушида шавкатли совет қўшинлари ва фидойи халқимиз буюк Ғалаба қозонганидан буён 39 йил ўтиб кетибди, — деди Назир ота. — Ўша Ғалаба куни дунёга келган чақалоқлар бугун салкам қирқ баҳор юзини кўриб, ўғил-қизлар ўстириб, олди бир-икки неварали бўлди. Лекин халқимиз шу қисқа давр ичида не-не машаққатларни енгиб, не-не кулфатлардан устун чиқиб, жаҳон аҳлини ҳайратга солган зафарлар қучди, фашист одамхўрлар вайрон этган минг-минглаб шаҳару қишлоқлар, завод-фабрикалар, колхоз-совхозларни тиклади, янги-янги гўзал шаҳарлар барпо қилди, эл-юрт маъмур, фаровон бўлди. Буларнинг барчаси Коммунистик партиямиз доно сиёсати, халқимиз яратувчилик қудрати шарофатидан, албатта.

Мен Улуғ Ватан урушида кўплар қатори иштирок этганман. Ҳарбий хизматим урушнинг дастлабки кунларида Тошкентда бошланди. Сиёсий раҳбар бўлиб хизмат қилдим. Ҳаракатдаги армиядаги жанговар хизматим эса Кавказда бошланди. Кавказни, Украинани фашистлардан озод этиш учун бўлган жангларда қатнашдим. Учинчи Украина фронти қўшинлари сафида Молдавия, Югославияни озод қилишда иштирок этиб, Руминия, Болгария, Венгрияни олишда қатнашиб, Австрия тупроғида урушни тугатдим. Запорожьега етганимизда ўзбек тилида чиқадиган «Совет жангчиси» газетасига йўлладилар, ҳарбий мухбир сифатида жанг майдонларида аскар ва офицерларимиз кўрсатаётган қаҳрамонликлар ҳақида очерк, лавҳалар ёздим. Ҳарбий хизматни капитан унвонида тамомладим. Юртимизга қайтгач ҳам жанговар сафдошларимнинг Улуғ Ватан урушидаги мардликлари тўғрисида ёзишдан тўхтаганим йўқ...

Мен урушнинг ёвуз башарасини юзма-юз туриб кўрганман. Унинг даҳшатли қиёфаси умрбод эсимдан чиқмайди. Қаттол уруш 20 миллион совет кишисининг умрига зомин бўлди. Миллион-миллион майиб-мажруҳлар, бошчисиз қолган оилалар, етим-есирлар... Қаҳрамон армиямиз, мард халқимиз социалистик Ватанимизни, ер юзида тинчликни сақлаб қолди, бутун инсониятни фашизм балосидан қутқазди. Меҳнатчи, заҳматчи инсон озодлик, дўстлик, тинч-тотув турмушнинг нақадар азизлигини, дунё осойишталигининг сув билан ҳаводек бебаҳолигини яхши билади, қадрлайди.

В. И. Ленин Улуғ Октябрь ғалабасининг дастлабки кунлардаёқ турли ижтимоий системаларнинг тинч-тотув яшаши сиёсатини олға сурган эди. Коммунистик партиямиз ҳамиша, оғишмай тинчлик сиёсати юргизиб келаётир.

Тинчлик инсон учун энг улуғ неъмат. Уни кўз қорачўғидек асрашимиз керак. Тинчлик учун, халқимизнинг, башариятнинг омонлиги, бахт-саодати учун курашни бир дам бўлсин тўхтатмаймиз. Тинчликни сақлаб қолиш — инсониятни сақлаб қолиш, келажакни сақлаб қолиш демакдир! Бизни жонажон партиямиз бугун шунга даъват этмоқда.

Буюк Ғалаба байрамимиз арафасида шундай ўйлар қалбимдан кечди.

ЗАМОНА АМРИ

Меҳнат аҳли билан бевосита мулоқатда бўлишдан иборат ленинча анъана партиямизда ҳамиша яшаб келмоқда. Бу гал ҳам шундай бўлди. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ Константин Устинович Черненконинг Москвадаги «Серп и Молот» металлургия заводи ишчилари билан учрашуви ва у ерда сўзлаган нутқи ҳам мамлакат меҳнат аҳлининг томир уришини тўлиқроқ сезиш имконини беради. Чунки, партия ва давлатимиз раҳбари турмушнинг ўзи ўртага қўяётган мураккаб вазифалар устида ўйлаб, ишчиларнинг мулоҳазалари ва улар билдирган фикрларни қайта-қайта эсга олиб ўтди.

«Тармоқларни техника билан қайта қуроллантириш, фан ва илғор тажрибанинг энг янги ютуқларини жорий этиш, — деди ўртоқ К. У. Черненко, — **ҳозирги босқичда алоҳида аҳамият касб этади. Бу — даврнинг зарур талабидир, таъбир жоиз бўлса, замонанинг амридир».**

Ана шу давр талаби, замона амрини, жон қулоғимиз билан тингладик. Дарҳақиқат. жонкуярлик билан қилинган ишда унум ҳам бўлади, сифат ҳам. Бунинг натижасини мен меҳнат қилаётган коллектив — бригадамиз ишларида кўришингиз мумкин. Замонавий техника қуроллари билан қайта қуролланган, фан ва илғор тажрибанинг энг янги ютуқларини ишлаб чиқаришга кенг жорий этаётган бригадамиз йилнинг иккинчи ҳисобига ишлаяпти. Мақсадимиз — беш йиллик топшириқни тўрт йилда адо этиш. Ўзим бир беш йилликда икки беш йиллик нормасини бажаришга сўз берганман. Шу кунларда меҳнат календаримда 1987 йил давом этаяпти.

Самолётсозларимиз бажараётган иш ғоят нозик, шарафли ва масъулиятли. Шу боиски, парвоздаги самолётни ерга оҳиста қўндириш учун учувчи не чоғли жон куйдирса, самолётсозлар ҳам жонкуярлик билан, давр талаби, замона амри билан иш тутиб, ўз билим-идроки ва қалб қўрини бунёдкор қўлларидан чиқаётган ҳар бир деталга аямай сарфлайверадилар.

Назрулла МАННОПОВ, Тошкентдаги В. П. Чкалов номидаги авиация ишлаб чиқариш бирлашмаси йиғувчи слесарлар бригадаси бошлиғи, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони, Ўзбекистон ССР Олий Советининг депутати

ЖОНКУЯР БЎЛАЙЛИК

Совет кишилари ҳамма ишда моҳирлик, дид-фаросат, интизом ва масъулият кўрсатиб ишласалар, ҳаётимиз борган сари фаровон бўлиб, гуллаб яшнайверади, Ватанимизнинг қудрати бундан ҳам ортади. Оқил меҳнатимиз тинчлик ишига, фаровонлик ишига қўшилган ҳиссамиздир. Ўртоқ К. У. Черненконинг Москва металлург ишчилари билан ҳаяжонли учрашувида сўзлаган нутқида социалистик мамлакатимиз, совет халқи олдида турган вазифалар ғоятда равшан ифода қилиб берилди. Нутқда ҳаётимизнинг жуда кўп қирралли масалалари кўтарилди. Мени шу масалаларни қўйиш, уларни ҳал қилишнинг конкрет, реал йўл-йўриқларини кўрсатишдаги ажойиб ҳаётийлик, бекиёс инсоний ишонч қаттиқ тўлқинлантириб юборди. Бу фикрлар замонамизнинг энг илғор фикрлари. Улар соддалиги, аниқлиги ва шу билан бирга ғоятда чуқурлиги билан ҳаётбахшдир. Партия ва давлатимизнинг раҳбари социалистик ҳаёт соҳасидаги ютуқларимизни қайд қиларкан, ҳал этилмаган масалаларга жиддий эътиборни қаратди. Ҳар бир онгли, фикрловчи киши булар нечоғлик муҳим муаммолар эканлигига, албатта, ҳисоб беради, ўйлайди, уларни муваффақият билан ҳал қилиш йўлида бутун куч-ғайратини аямай сарфлайди.

Ишларимизнинг натижаси доимо қатъий самарадор бўлиши учун курашаверамиз, дейди ўртоқ К. У. Черненко. Бу ҳаммамизнинг жамият олдидаги бурчимиздир.

Партиямиз бугун кишиларимиз олдига ишлай билиш, истисносиз ҳар бир ишда моҳир бўлиш талабини қўймоқда. Бу — охир-оқибат давримиз кишисининг маънавий қиёфасини белгилаб берадиган талабдир. У одамга ҳам, унинг касбу ҳунарига ҳам чин обрў келтиради.

Раҳмат ФАЙЗИЙ, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси

ЁШ МУХБИРГА

Суръат ОРИПОВ

Қани, қўлингни бер,
Ёш мухбир ўртоқ,
Мана, менинг кафтим —
Ёзиғлиқ қоғоз.
Чизиқлари унинг
Узун, сертармоқ,
Менинг босиб ўтган
Йўлимга қиёс.
Қалбинг тепишини
Қилмоқдаман ҳис,
Ҳаётдек қайноғу
Ҳаётдек жўшқин.

Қаламдек элу юрт
Хизматида биз,
Кел, дўстим, йўлингни
Йўлимга қўшгин.
Баъзан битта жумла —
Соатлаб меҳнат.
Сўзлар рудасидан
Излаб олтин, дур,
Ўтар кунларимиз
Машаққат билан,
Ким маррага етса,
Қиламиз ҳузур.

ЁЗУВЧИ—ПАРТИЯ СОЛДАТИ

Навоий шаҳрида ўзбек дийёрининг уч дарёсига ҳайкал қўйилган Уларнинг бири Зарафшондир. Аввал маълум қилганимиздек, 23—29 апрель кунлари республикамиз ҳамда Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги олдидан ана шу Зарафшон водийсида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг кўчма секретариати бўлиб ўтди.

БУХОРО ЙЎЛЛАРИДА...

САНЪАТКОР сўзи бугунги беҳаловат асримизда ўзгача қудрат касб этмоқда. КПСС XXVI съезди, партия Марказий Комитетининг 1983 йил июнь, декабрь, 1984 йил февраль ва апрель Пленумлари адабиёт ва санъат вакиллари олдига юксак вазифаларни қўйди.

Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллиги олдидан ўтказилган республика Ёзувчилар союзи правлениеси кўчма секретариати партия Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари, КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненко нутқларида кўрсатилган вазифаларни китобхонлар, меҳнат коллективлари ўртасида кенг пропаганда қилишни ўз олдига мақсад қилиб қўйди.

Бугун санъаткорнинг масъулияти янада ошмоқда. Унинг истеъдоди партия томонидан қадрланмоқда. Шу йил баҳорининг дастлабки кунларида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетида бўлиб ўтган Ўзбекистон ижодкор зиёлилари намояндаларининг учрашуви ҳам бунинг гувоҳи. Ўша учрашувда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг биринчи секретари ўртоқ И. Б. Усмонхўжаев нутқ сўзлаб, санъаткорнинг партия қўяётган вазифаларни бажариш учун умумхалқ курашидаги ўрни, ўз истеъдоди билан партия ишига, коммунистик жамият қуриш йўлидаги бутун мамлакат ишларига шахсан дахлдор эканлигини алоҳида таъкидлаган эди.

Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг кўчма секретариати Бухородан бошланди. Республика Ёзувчилар союзи правлениесининг биринчи секретари Сарвар Азимов бошчилиги-

Давоми иккинчи бетда

Зарафшон водийсида бўлиб ўтган адабиёт байрами иштирокчилари

РАСМИЙ ЖАВОБ

«ДЎСТЛИК— ИШОНЧ ДЕМАКДИР»

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 10 февраль сонида босилган «Дўстлик — ишонч демакдир» деган мақола билим юрти комсомолларининг умумий йиғилишида муҳокама этилди. Сўзга чиққан ўқитувчилар ва ўқувчилар Муяссар Наимовага нисбатан унинг ҳамкурслари нотўғри муносабатда бўлганлигини қаттиқ танқид қилишди.

Мақола билим юрти педагогика коллективининг йиғилишида ҳам кўриб чиқилди. Муяссар таълим олаётган группа раҳбари Б. Хидировга эътиборсизлиги, лоқайдлиги учун ҳайфсан эълон қилинди.

Термиз медицина билим юртининг маъмурияти, партия ва комсомол ташкилоти, педагогик коллективи мақоладан тўғри хулоса чиқариб, ёшларни коммунистик руҳда тарбиялашнинг барча воситаларини ишга солади.

С. САТТОРОВ,
Термиз медицина билим юртининг директори

ЁЗУВЧИ—ПАРТИЯ СОЛДАТИ

Боши биринчи бетда

даги бир группа ёзувчилар, шоирлар, адабиётшуносларни бухороликлар очиқ юз билан кутиб олишди. Область партия комитетининг биринчи секретари ўртоқ И. Жабборов ёзувчиларга область меҳнаткашларининг бугунги фидокорона меҳнатлари, амалга оширилаётган ишлари, Газлида рўй берган зилзила оқибатларини тугатиш учун кўрилаётган тадбирлар ҳақида гапириб берди.

— Партия ва ҳукуматимиз, — деди И. Жабборов ўз сўзида, — табиий офатдан талофат кўрган областимиз ва Газли шаҳри учун катта ғамхўрлик кўрсатмоқда. Бундай ғамхўрлик албатта бизнинг зиммамиздаги масъулиятни янада оширади. Шаҳарни мустаҳкам, зилзилага ва бошқа офатларга бардошли қуришга даъват этади.

— Газлиликларнинг бугунги жасоратларига бутун мамлакат қойил, — деди жавоб сўзида ўртоқ С. Азимов. — Улар совет кишилари амалда нималарга қодир эканликларини намойиш қилмоқдалар. Уларнинг гўзал маънавияти, матонат-иродаси, ақл-идроки бизни ёрқин ҳамда ҳаққоний асарлар яратишга илҳомлантиради.

Ёзувчилар шу куни Газлини бориб кўришди. Газли... Бугунги Газли дала машқига чиққан ҳарбий қисмни эслатади. Ҳар бир кўчада қатор тикилган палаткалар, ўтовлар. Одамлар палаткада яшашмоқда, дарслар палаткаларда ўтилмоқда, болалар боғчалари палаткаларда. Қуёш қиздиради, палаткалар гўё олов...

— Болалар боғчаси жойлашган палаткаларнинг бирига «Байрамингиз қутлуғ бўлсин», деб ёзиб қўйишибди, — дея сўзлаб берди китобхонларга учрашувлардан бирида шоир Абдулла Орипов. — Бундай сўзлар матонатли юракдан чиқади. Бугунги Газли болаларини ҳам митти қаҳрамонлар десак адашмаймиз.

Газлида бир йўла қулаб тушган ёки ярим йиқилган уйларни ҳам, мактабларни ҳам учратамиз.

Газлида бўлган ёзувчилар диққат-эътиборни табиий офат оқибатларини тугатиш учун партия ва давлат кўрсатаётган ғамхўрликка қаратдилар. Бу соҳада 100 миллион сўм миқдорида маблағ ажратилди. Ҳамма гап ана шу маблағдан самарали фойдаланишда. Икки маротаба юз берган зилзила кўрсатдики, Газли учун икки ва ундан ортиқ қаватли уй-жойлар мувофиқ эмас. Чунки иккала зилзилада ҳам фақат тахтаванд уйларгина йиқилмади. Қолаверса, 50 минг квадрат метрдан ортиқ майдонда қурилиш ишлари олиб борилар экан, уй-жойларнинг сифати масаласи биринчи планда туриши лозим. Қурилаётган уйларнинг зилзилага бардошлиги ҳисоб-китоб қилинаётганидек 9 баллга эмас, ундан ортиқроқ даражадаги зилзилага ҳам бардош бериши кўзда тутилиши керак.

Ёзувчилар Газлида.

Эртаси куни кўчма секретариат иштирокчилари группаларга бўлиниб, областнинг бир қатор районларида ишчилар, колхозчилар ва чорвадорлар билан учрашувлар ўтказишди. Шофиркон, Олот, Пешку, Свердлов районларидаги учрашувлар ҳамда Бухоро область сиёсий-маориф уйида ва область педагогика институтида бўлиб ўтган адабий кечаларда минглаб меҳнаткашлар, студентлар иштирок этишди.

25 апрель куни Бухоро область сиёсий-маориф уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси кўчма секретариатининг мажлиси бўлиб ўтди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Бухоро область бўлимининг масъул секретари Тошпўлат Аҳмад бўлим фаолияти ҳақида доклад қилди.

— Бугунги кунда республика Ёзувчилар союзи область бўлими атрофида ўнлаб ёш қаламкашлар, «Нилуфар», «Мингчинор» каби адабий тўгараклар жипслашган, — деди докладчи. — Кейинги икки-уч йилда ёзувчилардан Аҳад Ҳасан, Музаффар Турсунов, Муҳаммад Пирриев, шоирлардан Садриддин Салимов, Самандар Воҳидовнинг китоблари босилди. Кўпгина ёшларимиз область, республика матбуотларида ўз шеърлари, ҳикоялари, публицистик асарлари билан актив қатнашмоқдалар.

Доклад юзасидан бўлган мунозарада бўлим фаолиятидаги ютуқлар таъкидланди. Шу билан бирга, барча қаламкашлар эътиборини меҳнат қаҳрамонликларини бадиий теран акс эттиришга қаратиш, адабий-маданий ҳаётда воқеа бўладиган асарлар яратиш, ёшлар билан ишлашни яхши йўлга қўйиш ҳақида жиддий сўз борди. Яхши асар ҳеч қачон эскирмайди. Бу гаплар ҳар бир ёзувчига тегишли. Агар областнинг бошқа соҳаларида амалга оширилаётган ишларни адабиётда қилинган ишларга таққослагудек бўлсак, область адабий муҳитида қилинадиган ишлар нақадар кўплиги сезилиб қолади. Ишлаш, ўйлаш, ўқиш-ўрганиш керак. Партия қабул қилаётган қарорларнинг моҳиятини тушуниб етиш лозим. Халққа асосли, ҳаёт ҳақидаги асарлар керак.

Кўчма секретариат М. Пирриев, О. Сафаров, А. Колесникова, Ғ. Шомуродов, С. Шодиев, Ю. Жумаев, Т. Қораев ўртоқларни СССР Ёзувчилар союзи аъзолигига қабул қилди.

ШОИР НОМИДАГИ ЮРТ...

АЙТИШЛАРИЧА, Алишер Навоий Самарқандга бора туриб, ҳозирги Навоий шаҳри яқинидаги қишлоқда тўхтаб ўтган ва кунлар келиб бу ерда муҳташам шаҳар қад кўтаражагини башорат қилган экан. Шоир келажакни кўргандай бизнинг кунларимизга келиб бу ерда Навоий шаҳри барпо этилди.

Ёзувчиларимизни навоийликлар хушнудлик билан кутиб олишди. Меҳмонлар бошқа жойларда бўлганидек, бу ерда ҳам В. И. Ленин ҳайкали пойига гулчамбарлар қўйишди, сўнг шаҳар ва областнинг бир қатор районларида дала меҳнаткашлари, қурувчилар, зиёлилар, кимёгарлар, энергетиклар, кончилар билан учрашувлар ўтказдилар. Айниқса, Муҳаммадқул Жомурод ўғли Пўлкан таваллудига 110 йил тўлиши шу кунларга тўғри келганлиги қувонарлидир. Хатирчи район «Олтинсой» совхозидаги тепалик бағрида қўлда дўмбира билан Пўлкан шоир ўтирибди. Ёзувчилар шоир ҳайкали пойига гулчамбарлар қўйишди. Шоир юбилейига бағишланган адабий кечани Поэзия кенгашининг раҳбари Мирмуҳсин очди ва бахши ижодий фаолияти ҳақида сўзлади. Ёш тадқиқотчи Р. Қодиров Пўлкан шоир ҳаёти ва ижоди хусусида доклад қилди. Шундан сўнг Пўлкан шоирнинг ўғли Умарқул Пўлкан, конимехлик бахши Қурбон Наврўзов, Зиёдулла бахши Исломов, Очил шоир Эшмурод ўғли достонлардан парча ва термалар айтди. Юбилей кечасининг энг жажжи иштирокчиси Саодат Пўлканова (Амирқул Пўлканнинг қизи) ўз бобосига атаб шеърлар ўқиди.

Кўчма секретариат иштирокчиларини область партия комитетининг биринчи секретари В. Есин қабул қилди. У меҳмонларга область меҳнаткашлари КПСС XXVI съезди, КПСС Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари қарорларини муваффақият билан амалга ошираётганлари ҳақида гапириб берди. Эндигина икки баҳорни кўрган область қисқа муддат ичида арзирли ютуқларга эришганлигини айтди. Область партия комитети халқ хўжалиги билан бир қаторда маданиятни, адабиёт ва санъатни ҳам янада ривожлантиришга катта эътибор бераётганлигини таъкидлаб, меҳмонларни самимий қутлади.

Шу куни область партия комитетининг сиёсий-маориф уйида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси кўчма секретариатининг мажлиси бўлиб ўтди. Область партия комитетининг иккинчи секретари Ҳ. Худойқулов область адабий муҳити ҳақида гапирди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Навоий область бўлимининг масъул секретари Х. Бобомуродова бўлим фаолияти хусусида ҳисобот берди.

— Ёзувчиларимиз КПСС XXVI съезди, партия Марказий Комитетининг кейинги Пленумлари қарорларини бажариш йўлида астойдил меҳнат қилишмоқда, — деди у. — Салим Фотиҳов, Наталья Соколова, Валентина Карая, Ўткир Раҳматов, Раҳим Қодиров, Совет Ёмонқораев каби ёшлар анча дадил қалам тебратишмоқда.

Секретариат мажлисида сўзга чиққан Ўзбекистон ССР халқ ёзувчилари Мирмуҳсин, И. Раҳим, республика халқ шоири Шукрулло ва бошқалар кўчма секретариат ишчанлик билан фаолият кўрсатаётганлигини таъкидлашиб, диққат эътиборни бўлим ташаббускорлигини

Нурота қадимий осор-атиқаларга бой. Бу ёдгорликлар меҳмонлар диққатини ҳам жалб қилади.

оширишга қаратдилар. Адабиётни пропаганда қилиш бўлими ишини янада яхшилаш зарурлиги айтилди.

— Таассуротларимиз жуда яхши, — деди ўз сўзида ёзувчи П. Қодиров. — Шундай бўлса-да, ҳал этилмаётган муаммолар ҳақида гапиришимиз лозим. Бу ерда адабий муҳит ҳали янги. Шу боис бўлса керак, адабий жанрлар номутаносиброқ ривожланаётганга ўхшайди. Айниқса, проза жанрини кучайтиришга эътибор бериш зарур.

Кўчма секретариат ёш ижодкорлардан С. Фотиҳов, Н. Панова, В. Карая, Р. Қодиров, Ў. Раҳматов, С. Ёмонқораев, В. Суспицин, Ж. Юсупов, О. Ҳотамовни СССР Ёзувчилар союзи аъзолигига қабул қилди.

БАХШИЛАРГА ЭШ БЎЛИБ...

САМАРҚАНД нафақат илм-фани, меъморчилиги билан, шунингдек адабиёти, халқ оғзаки ижоди билан ҳам оламга доврук солган юртдир. Биргина халқ бахшиси Фозил Йўлдош ўғли тўқсондан ортиқ достонни ёддан билган. Шуниси диққатга сазоворки, бирор бир достонни ҳар сафар қайта айтар экан, аввалги айтганига ўхшамас эди. Бундай ҳозиржавоблик, албатта, бахшининг беқиёс иқтидоридан дарак беради.

Самарқанд областига ташриф буюрган ёзувчилар доҳий В. И. Ленин ҳамда шаҳар марказига ўрнатилган Эргаш Жуманбулбул, Пўлкан шоир, Фозил Йўлдош, Ислом шоирга қўйилган ҳайкаллар пойига гулчамбарлар қўйишди. Область партия комитетининг биринчи секретари Р. Ашуралиев ёзувчилар билан суҳбатлашди. Шундан сўнг меҳмонлар областдаги бир қатор саноат корхоналари, илмий муассасалар, колхоз ва совхозларга бориб, бу ердаги ишлар билан танишдилар. Жумладан, улар Бутуниттифоқ қоракўлчилик илмий-тадқиқот институтида, чинни заводида, Булунғур, Ургут ва Самарқанд районлари меҳнаткашлари ҳузурида бўлишди.

Зарафшон водийсида меҳнаткашлар, студент-ёшлар билан ўтказилган ҳаяжонли адабий кечалардан бири Алишер Навоий номидаги Самарқанд Давлат университетида бўлди. Бу учрашувда академик Воҳид Абдуллаев ўзбек адабиётининг бугунги равнақи, унинг ижодкорлари ҳақида сўзлади.

Шуни қувонч билан таъкидлаш кераккн, областларда бўлиб ўтган барча учрашувлар иштирокчилари, минглаб кишилар Сарвар Азимов, Мирмуҳсин, Иброҳим Раҳим, Саид Аҳмад, Шукрулло, Туроб Тўла, Лазиз Қаюмов, Ўктам Усмонов, Саъдулла Кароматов, Пиримқул Қодиров, Абдулла Орипов, Пирмат Шермуҳамедов, Омон Матжон, Нормурод Нарзуллаев, Нурали Қобул, Сафар Барноев, Нилуфар, Омон Мухтор, Шавкат Раҳмон, Эркин Аъзамов, Ҳожиакбар Шайхов, Шаҳодат Исахонова, Мирпўлат Мирзаев, Ёқуб Хўжаев Зокир Қуртнезиров, Анатолий Ершов, Абдулҳай Нозиров ва бошқа шоир, ёзувчиларнинг чиқишларини, шеърларини гулдурос қарсаклар билан кутиб олишди.

29 апрель куни Самарқандда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси кўчма секретариатининг мажлиси бўлиб ўтди. Ёзувчилар союзи Самарқанд область бўлимининг масъул секретари С. Сирожиддинов бўлим фаолияти ҳақида ҳисобот берди.

Ёзувчилардан Мирмуҳсин, Иброҳим Раҳим, Шукрулло доклад муҳокамаси юзасидан сўз олиб, Самарқанд адабий муҳитида проза жанри оқсаётганлиги, прозаикларнинг камлигига эътиборни қаратдилар.

Шоир Абдулла Орипов ўзидан олдин сўзга чиққан ўртоқлар область ёзувчилари фаолиятидаги камчиликларни тўғри таъкидлаштганини айтиб, Самарқандда прозадан ташқари поэзия ҳам бугунги кун талаби даражасида эмаслигига диққатни жалб этди.

— Поэзияга кириш осон, лекин унда яшаш қийин, — деди ёзувчи Саид Аҳмад. — Шунинг учун бўлим ҳар бир ёзувчининг, шоирнинг ижодини мунтазам кузатиб бориши, бўлим фаолиятини оталиққа олган ёзувчилардан маслаҳатлар, йўл-йўриқлар олиб туриши лозим.

Профессор Лазиз Қаюмов ўз сўзида адабий-бадиий ижод методикаси ва уни ташкил этишни ҳам ўйлаб кўриш лозимлиги ҳақида гапирди. Адабиётнинг вазифасини кенгроқ тушунмоқ керак, деди у. Партия адабиётга социал буюртма беради. Мана куни кеча қоракўлчилик институтида бўлдик. Ана шу институтда ва унга қарашли хўжаликлардаги ишлар, муаммолар ҳақида нега ёзмаслик керак. Шунинг ўзи социал буюртма. Қачонки яхши асарлар яратилса, шунинг ўзи адабий муҳит.

Секретариат мажлисида ўртоқ Сарвар Азимов якунловчи сўз айтди.

— Замон ўзгаряпти, вазифалар ўзгаряпти. Шу нуқтаи назардан қаралса, бу ерда кўрсатилган камчиликларнинг ҳаммаси ишчан адабий муҳит йўқлигининг оқибати. Партия қарорларини чуқур ўрганайлик.

Айниқса, КПСС Марказий Комитетининг 1983 йил июнь ва декабрь, 1984 йил февраль, апрель Пленуми адабиёт ва санъат вакиллари олдига буюк вазифалар қўйди. КПСС Марказий Комитетининг Бош секретари, СССР Олий Совети Президиумининг Раиси ўртоқ К. У. Черненко 1983 йил июнь Пленумида қилган докладида «Инсоннинг маънавий эҳтиёжларини шакллантириш, юксак даражага кўтариш, шахснинг ғоявий-сиёсий ва маънавий қиёфасига актив таъсир қилиш — социалистик маданиятнинг энг муҳим вазифасидир», деб таъкидлади. Биз ёзувчилар қўлимизга қалам олар эканмиз, бугунги меҳнат кишиси, унинг бой маънавий қиёфаси доимо кўз олдимизда туради. Бугунги бош мавзу — тинчлик мавзуидир. Дунёда тинчликни сақлаб қолишдир. Ҳар бир ёзувчи бу ҳақда ўзининг масъул сўзини айтиши керак.

Кўчма секретариат ёш қаламкашлардан Э. Шукурова, И. Санаев, Г. Резниковский, Ю. Муродов, С. Орипов, Б. Юсупов, О. Асадова, А. Абдураҳмонов, В. Микрюковни СССР Ёзувчилар союзи аъзолигига қабул қилди.

* * *

БИР ҲАФТА мобайнида Зарафшон водийси кишилари таниқли ёзувчилар, шоирлар билан мулоқотда бўлдилар. Адиблар китобхонларни қизиқтирган саволлар юзасидан суҳбатлар ўтказишди. Мушоиралар уюштирилди. Бир сўз билан айтганда, Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг кўчма секретариати чинакам адабиёт байрамига айланиб кетди. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи ижодкорларнинг меҳнат коллективлари, ишчилар, колхозчилар, ёшлар билан учрашувлари учун зарур шароитлар яратиб берган областлардаги партия, совет ташкилотларига, хўжалик раҳбарларига миннатдорчилик билдиради.

Ёқубжон ХЎЖАМБЕРДИЕВ,
«Ўзбекистон адабиёти ва санъати»нинг махсус мухбири

Самарқанд чиннисозларининг меҳнати ёзувчиларга завқ-шавқ бағишлади.
Махсус мухбиримиз С. МАҲКАМОВ фотолари

ЯНГИ САВИЯ, ЯНГИ СИФАТ

ЁШ АВЛОДГА ТАЪЛИМ ВА КОММУНИСТИК ТАРБИЯ БЕРИШ СИФАТИНИ ТУБДАН ЯХШИЛАШ УЧУН КОММУНИСТ ЎҚИТУВЧИЛАРНИНГ АВАНГАРДЛИК РОЛИ ВА МАСЪУЛИЯТИНИ ОШИРСИНЛАР.

КПСС Марказий Комитети ва СССР Министрлар Советининг «Ёшларга умумий ўрта таълим беришни янада такомиллаштириш ва умумий таълим мактабининг иш шароитларини яхшилаш тўғрисида» деб чиқарган қароридан.

Ўқитувчи зиммасига кўп улуғ вазифалар юкланган. Бу табиий, албатта. Чунки келажагимиз кишиларининг қай даражада камол топишлари кўп жиҳатдан мактаб ишига, ўқитувчининг билимига, ҳурмат-эътиборига, маънавиятига боғлиқ. Шундай экан, келажак авлодни тарбиялаш вазифасини бажаришга ўқитувчи, хусусан, қишлоқ ўқитувчиси тайёрми? Масалага шу нуқтаи назардан қараладиган бўлса, бир қатор муаммолар кўндаланг бўлади.

Партия ва ҳукуматимиз ўқитувчининг қадр-қимматини, ҳурмат-эътиборини оширишга катта эътибор бермоқда. Улуғ ишлар бошланмоқда. Бу бежиз эмас. Зотан сир эмаски, бугунга келиб, хусусан, қишлоқ ўқитувчисининг қадр-қиммати бироз сусайган эди. Бунинг илдизи қаерда? Нега шундай? Ахир бир пайтлар қишлоқда энг ардоқли, ҳурмат-эътиборли киши ўқитувчи эди-ку!

Энди ана шу масалаларни бироз таҳлил этиб кўрайлик. Аввало, шуни айтиш керакки, ўқитувчининг маълум даражада ҳурмат-эътиборига путур етишида уларнинг ўзлари айбдор. Бугунги айрим ўқитувчилар жуда пассив. «Ўқитувчининг қадри» мақоласида тўғри таъкидланганидек, ўз устларида ишламайдилар.

Айни пайтда шугина эмас. Бугун қишлоқ ўқитувчисининг зиммасига унинг бажара олиш имкониятини ҳисобга олмаган ҳолда жуда кўп кундалик ишлар юкланган. Баъзан ўқитувчи дарс ўтиш, бола тарбияси билан шуғулланиш, конспект ёзиш ўрнига қишлоқ хўжалик ва бошқа таълим-тарбияга алоқаси йўқ ишлар билан банд қилиб қўйилади.

Яширишнинг ҳожати йўқ. Қишлоқда ўқувчилар ота-оналарига қишлоқ хўжалик ишларида яқиндан ёрдам беришади. Шуни айтиш керакки, баъзан ана шу ёрдам чўзилиб кетган пайтлар ҳам бўлади. Жумладан, деҳқончилик учун бироз қийин ҳисобланган ўтган йилда ҳам шундай бўлди. Мактаб ўқувчилари бир ойга яқин ғўза яганаси, чопиғида бўлишди, икки ойдан ошиқроқ пахта йиғим-теримида актив қатнашдилар. Мактаб ўқувчиларининг қишлоқ хўжалик ишларига жалб этиш, албатта яхши. Бу уларда меҳнатга муҳаббат туйғусини тарбиялайди.

Баъзан ўқитувчи қайси бир ишни қилишни билмай қолади. Мактабда дарс берсинми, ҳашарга чиққан ўқувчиларга қарасинми... Ўқитувчи — лектор, агитатор, группа бошлиғи, сиёсий ахборотчи, сайловга рўйхат олувчи...

Мана сизга бугунги қишлоқ ўқитувчисининг юмушлари. Тўғри, бундай юмушлар ҳам керак. Лекин таълим-тарбия-чи? Болага билим беришгина эмас, тарбия ҳам керак-ку!

Маълумки, кейинги пайтларда, на фақат шаҳарларда, шунингдек, қишлоқларда ҳам ўқувчи ёшларнинг хатти-ҳаракатлари билан боғлиқ бўлган хунук воқеалар кузатилмоқда. Нега шундай? Бизнинг назаримизда бунинг илдизи мўрт тарбияга бориб тақалади. Албатта ўқитувчи (шунингдек, ўқувчилар ҳам) таълим-тарбияга алоқаси бўлмаган юмушлар билан шуғулланса, унинг болага тарбия бериш учун вақти қоладими?!

Жуда кўп эркак ўқитувчилар бошқа ишга кетиб қолишяпти. Мактабда асосан хотин-қизлар ишлашяпти. Ўқувчиларга эса, хусусан ўғил болаларга эркак киши таълим-тарбия бермаса яхши натижаларга эришиб бўлмайди.

Яна бир гап — синф раҳбарлари ва мактабдаги шарт-шароит, дарсликлар ҳақида. Мактаб ишида синфга раҳбарлик қилиш жуда оғир. У дафтар текширади, синфдан ташқари машғулот олиб боради, экскурсиялар уюштиради ва бошқа ишлар. Ана шу барча ишлари учун ойлигига атиги ўн сўм қўшиб берилади...

Иккинчидан, айрим мактабларда, хусусан, бизнинг районимиздаги мактабларда синфлар жуда тор. Йигирма ўқувчи жойлашадиган синфда баъзан 30—35 нафар ўқувчи ўқийди. Шунингдек, ўқиш, адабиёт дарсларида халқ оғзаки ижоди намуналари, Ватан ҳақидаги шеърлар кўп бўлиши керак. Шу нарса қизиқки, адабиёт дарсликларида прозага кўп ўрин берилгани ҳолда поэзияга оз ўрин берилади. Назаримизда буни мувофиқлаштириш керак. Шунингдек, болаларда қаҳрамонлик туйғуларини ривожлантириш усулларини излаб топиш лозим. Масалан, бунда халқ оғзаки ижодидан кенг фойдаланиш керак. Шу мавзудаги кинофильмлар, диафильмлар, рангли плакатлар ишлаб чиқаришни кўпайтириш, мактаблардаги драмтўгараклар ишини жонлантириш, кичик ҳажмдаги пьесаларни чоп этишни кўпайтириш зарур.

КПСС Марказий Комитетининг Ислоҳот ва унинг конкрет масалалари юзасидан қабул қилган қарори мактаб олдига, барча ўқитувчилар олдига узоқ даврга мўлжалланган катта вазифалар қўйди. Ғоятда муҳим тадбирлар белгилади. Улар аниқ-равшанлиги, пухталиги, теранлиги билан қимматлидир. Қарор совет мактабининг тараққиёти учун хизмат қилади. У коммунизм қурувчи авлодни вояга етказиш йўлидаги улуғ ғамхўрликдир. Ғайрат, интизом, масъулият ҳисси билан уни бажара бориш ҳаммамизнинг бурчимиздир.

Муқимжон ЮСУПОВ,
Андижон область, Избоскан райони

АКС САДО

ОММАЛАШТИРИШ ҲАҚИДА

Қишлоқ спорти ҳақида жиддий ўйлаш, унинг равнақи учун жон куйдириб ишлаш ҳамманинг бурчи. «Қишлоқда чемпионлар нега кам?» мақоласида таъкидланганидек, республикамизнинг аксарият районларида, жумладан, бизнинг Ғузор районида ҳам шуҳратли чемпионлар йўқ. Бунга хўжалик раҳбарлари, қолаверса, мактаб директорларининг спортни яхши тушунмасликлари сабабчи. Бундан беш йил аввал ўзимизнинг қишлоқлик Дўша Хушвақтов СССР спорт мастери нормасини бажариб, ҳаммамизни қувонтирган эди. Лекин ўз муваффақиятларини жиддий мустаҳкамлай олмади. Чунки бунинг учун унга имконият ҳам кам, даъват ҳам йўқ.

Мен шу ўринда қишлоқ спорти оқсоқлигига яна бир мулоҳазалироқ сабабни кўрсатиб ўтмоқчиман. Назаримда, баъзи бир ёшларда спортга муносабат, шуғулланиш «объекти» ҳам ўзгариб бораётганга ўхшайди. Бир мисол. Биз ўқувчилик пайтимизда ҳар бир қишлоқнинг футбол командаси, ҳатто ўзимиз жиҳозлаган стадионимиз ҳам бор эди. Уйимиздан стадион учун ёғоч, турли бошқа нарсалар келтирардик, куни билан стадионда қолиб ҳам кетардик. Ҳозир ўша стадион бор. Лекин у ерда болалар футбол ўйнашмайди. Ахир бизни ҳеч ким бунга даъват этгани йўқ эди-ку. Айни дамда уларни «фойдалироқ» иш билан шуғулланаётганликларига гувоҳ бўламиз. Бундай ўзгаришга мактаб коллективи билан бир қаторда ота-оналар ҳам уларнинг эътиборини бошқа нарсаларга жалб этмаётирлармми?

Лекин «Қишлоқда чемпионлар нега кам?» мақоласидаги ва ўзимнинг юқоридаги фикрларимдан қишлоқда умуман спорт йўқ даражада деган хулосага келишга қаршиман. Ҳамон қишлоқларда тўю-маъракаларда кураш, улоқ ҳам давом этяпти ва ҳар гал булар минглаб кишиларнинг қизиқишига сабаб бўляпти. Бизга қолса, буни ҳам ҳақиқий спорт, деб атар эдим. Фақат тўйлардаги бу беллашувлар норасмийлиги билан фарқ қилади, холос. Ана шу фарқ баъзиларни чалғитяпти. Бир танишим: «Улоқни ҳам суратга олиб, газетада эълон қилиш мумкинми», деб сўради. Мендан олдин ёнимдаги «ўқимишли» киши унга бу баҳсларнинг газета билан алоқаси йўқлигини, сабаби эса газетада фақат расмий спорт мусобақалари ёзилишини айтди. Мен бу фикрни рад этдим. Унга ва савол берган чавандозга (у чавандоз эди) газетада ёзиш мумкинлигини, бунинг йўлларини баҳоли қудрат тушунтирдим. Бу гаплар Қамаши райони яйловларида кўпкари томоша қилаётганимизда бўлган эди. Ўшанда мен чавандозлар маҳоратига, довюраклигига қойил бўлдим. Ҳарсиллаган отлар зичликка ўзини уради, кимдир йиқилади, лекин бешикаст яна сакраб от устида ирғишлайди. Иккинчи томонда эса ўнлаб ёш чавандозлар ўзларича машқ ўтказадилар. Ахир бу ҳақиқий спорт-ку. Нега энди бу спорт турли қишлоқларда фақат тўйларда ўтказилади. Менингча, районларда чавандозларни ҳисобга олиш, худди шу турларини оммалаштириш, расмий мусобақалар ўтказиш лозим. Ана шунда қишлоқлардан чавандоз ва курашчи чемпионлар кўпаяди.

Чори ЛАТИПОВ

САНЪАТГА МЕҲР УЙҒОТСИН

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг шу йил 17 февраль сонида босилган Ш. Отабоевнинг «Куй авжида узилмасин тор» номли мақоласида муҳим масала кўтарилгани кишини қувонтиради. Музика мактабида ўқиб юрган кезларимда (бундан 35 йил муқаддам) музика асбоблари фабрикаси ишлаб чиқарган чолғуларда машқ қилардик. Мактабимизда тўртта чанг бўлса-да, машғулотга яроқлиси биттагина эди. У вақтларда ўқувчилар жуда оз, мактаблар ҳам бармоқ билан санарли эди. Ўқишни битириш арафасида ўқитувчиларимнинг тавсияси билан буюртма чанг олдим. Демак, фабрика маҳсулотлари ўша вақтлардаёқ талабга жавоб бермаган.

Бугунги кунга келиб республикамизда 300 дан ортиқ музика мактаблари, 7,5 мингдан ортиқ умум таълим ўрта мактаблари, 14 музика ва санъат билим юртлари, 5 маданият техникуми, педагогика институтларининг музика факультетлари, маданият институти ва Тошкент Давлат консерваториясида ёшлар музика санъатидан баҳраманд бўлмоқдалар. Уларга сифатли чолғулар зарур.

Мактаб ислоҳотида болаларнинг эстетик тарбиясида бурилиш ясаш, ашула дарсларининг сифатини кўтариш кўзда тутилган. Шундай экан, чолғу асбобларини «ширпотреб» тамғаси билан, яроқсиз, сифатсиз чиқаришга қатъий чек қўйиш керак.

Яна бир муҳим гап. Сифатли чолғу асбобларига эҳтиёж ортган сари, чакана чолғу асбоблари ясаш билан шуғулланаётган усталар тобора инсофсизлик қилмоқдалар. Масалан, чанг асбобининг нархи 450—500 сўмга кўтарилиб кетди. Давлат нархидаги 3 сўмлик оддий ғаров най эса 100 — 120 сўм. Яқиндагина Андижонда бўлганимда билим юрти талабаси 450 сўмга чанг сотиб олганини айтди. Энг ачинарлиси шундаки, бу асбобларнинг сифати ўз нархини оқламаяпти.

Чолғу асбоблари қулоқларининг сифатлизлиги, симларининг соз тутмаслиги, садоланишда жарангдорлигининг пастлиги каби нуқсонлар деярли барча чолғуларда учрайди.

Яқинда бўлиб ўтган ёш созандаларнинг IV республика конкурсида деярли барча областлардан келган ижрочилар буюртма чолғулар билан саҳнага чиқишди. Конкурснинг иккинчи даврасига ўта олмаган созандаларнинг кўпчилиги чолғусининг соз бўлмаслик «касали» туфайли мусобақалашиш ҳуқуқидан маҳрум бўлдилар.

Тошкент экспериментал музика асбоблари фабрикаси ишлаб чиқараётган чолғулар ўз сифати билан ёш созандаларнинг санъатга меҳрини тобласа нур устига нур бўлур эди.

Рустам НЕЪМАТОВ,
М. Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваторияси халқ чолғу асбоблари ижрочилиги кафедраси доценти

5 МАЙ — КАРЛ МАРКС ТУҒИЛГАН КУН

«ГЎЗАЛЛИК ҚОНУНЛАРИГА БИНОАН...»

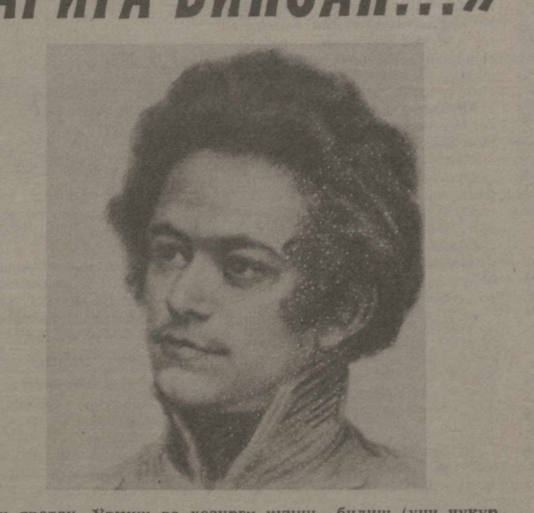

„ОДАМ материяни гўзаллик қонунларига биноан ҳам шакллантира олади», деган сўзларни Карл Маркс, эҳтимол, йигирма олти ёшга тўлган куни ёки ундан сал олдин, балки кейин ёзгандир. Ҳар ҳолда бу фикр апрель—август ойларида яратилган «1844 йилнинг иқтисодий-фалсафий қўлёзмалари» асарининг илк бобларида учрайди. Биз мақолада пролетариат доҳийси марксизм таълимотини яратишга эрта киришганлигини, мавжуд иқтисодий-фалсафий қарашларни чуқур ўрганиб, ўз системасини янги методда ифодалашга қўл урганини, санъат ва эстетиканинг бир қанча масалаларини ёритишга чоғланганлигини гапиришни мақсад қилиб қўймадик. Биз санъат назариясининг туб масалаларидан бирига айланган, сиртдан қараганда, «...шунингдек, гўзаллик қонунларига биноан...» тарзида оддийгина ифодаланган, аслида гўзалликнинг «ижтимоий концепцияси» номи билан машҳур проблема ҳақидаги баъзи фикрларни ифода этамиз.

«1844 йилнинг иқтисодий-фалсафий қўлёзмалари»нинг семантик структураси ўрганилса, Карл Маркс ўзигача бўлган фалсафа, иқтисод, мантиқ, эстетика сингари фанларни, улардаги етук концепцияларни ўзлаштириб бораётганлигини, ўзининг ҳали тўлиқ шаклланиб етмаган концепциясини ифодалашда эскича терминлардан унумли фойдаланганлигини кўриш мумкин. Ёш Маркс илк фаолиятидаёқ янги методни барқарор этишга киришганлиги сезилади. Янги метод шу пайтгача мавжуд қарашларни сифат ўзгаришида ифодалашни тақозо қилади. К. Маркс Гегель, Фейербах, Прудон, Смит, Сэй, Скарбек, Миль сингари файласуф ва иқтисодчилар концепцияларининг моҳиятига кириб боради. Мана шу илмий йўл янги таълимотнинг шаклланишига имкон яратди. Фандаги саёзлик, сохталикнинг илдизи ҳамиша масаланинг моҳиятига кира олмаслик ёхуд уни атайин жўнлаштиришга олиб боради.

«1844 йилнинг иқтисодий-фалсафий қўлёзмалари»да ёш Маркс инсонни улуғлашни мақсад қилиб қўйди. У ғоясини Гегель, Фейербах сингари машҳур файласуфлар қарашларини нозик кузатиш орқали шакллантирди. Инсоннинг туб моҳиятини белгилашдаги калитни ўзигача бўлган сиёсий иқтисодни, унинг намояндалари фаолиятини таҳлил этиш орқали топди. Гегелнинг «Руҳ феноменологияси» асарида инсон моҳияти идеалистик талқин қилинади, инсон маданияти тадрижи жараёни «ўз-ўзини англаш»дан пайдо бўлгани айтилади. Карл Маркс инсонни реал борлиқ сифатида талқин этди. Табиат билан турлича мулоқот йўллари, меҳнат, ишлаб чиқариш жараёни инсонни инсон қилди, «мулки борлиқ ичра султон»га айлантирди. Доҳийнинг инсон моҳияти ҳақидаги қарашлари Л. Фейербахнинг антропологик материализмига муносабатда янада аниқлик, равшанлик касб этади. Немис классик фалсафасининг сўнгги намояндаси Фейербах ўз қарашларида устози Гегелдан илгарилаб кетди, материализмга етиб келди. Аммо у инсонни тарихийликдан ташқарида, биологик ҳодиса сифатида англади: ундаги ўсиш-ўзгариш жараёнини илмий тушуниб етмади. Карл Маркс эса инсон меҳнати ижтимоий характер касб этишини исботлади. Ижтимоий меҳнат тушунчаси эксплуатацияга асосланган жамият моҳиятини, меҳнатнинг бегоналашиши, ишчининг жамиятдан бегоналашишини кўрсатди. Ишчи кучининг сотилиши (меҳнатнинг бегоналашиши) формуласи туфайли К. Маркс антогонистик жамият моҳиятини ёритди. Доҳий ўтмишни чуқур ўрганди, капиталистик жамиятни ўта нозик таҳлил қилди. Ўтмиш ва ўзи яшаб турган даврни чуқур, ҳаққоний тасвирлаш орқали К. Маркс коммунистик жамият илмий назариясини яратди. Ўтмиш ва ҳозирги кунни билиш (уни чуқур англаш) келажак қиёфасини ёритишини илк бор К. Маркс ўз фаолиятида исботлади.

Меҳнатнинг ижтимоий характери ёритилгач, инсоннинг жонли ва жонсиз мавжудотлар орасидаги, табиатдаги ўрни англашилди. Инсон табиатдан, ҳайвонот оламидан ижтимоий, онгли меҳнати билан, яратувчилик кучи билан фарқ қилади. Ижтимоий инсон тушунчаси абстракт гуманизмни, антогонистик жамиятдаги антигуманизмни англаш имконини берди. Карл Маркс инсонни мавҳумият оламидан реал заминга олиб тушди, жонли ва жонсиз табиат ичра инсонни улуғлади.

К. Маркс инсон ва ҳайвон фаолиятини текширар экан, инсон хатти-ҳаракатларидаги универсаллик, ўтмиш тажрибаларидан фойдаланиш, меҳнати натижасига гўзаллик намуналарини сингдириш кабилар ҳақида батафсил гапиради. Гўзалликни ҳис этиш, воқеликка эстетик муносабатда бўлиш инсон табиатининг ижтимоий хусусиятига боғлиқ. Ижтимоий муносабат инсоннинг ҳиссий аъзоларини тарбиялайди. Ижтимоий инсон ўз меҳнати билан ижтимоий муҳит яратди. Натижада ижтимоий инсоннинг ижтимоий муҳитга таъсири, ўз навбатида, муҳитнинг инсонга таъсири кучайиб борди. Бора-бора ижтимоий муносабатлар мажмуи — характер билан ижтимоий шароит аро узвий, бири иккинчисини бойитадиган алоқа вужудга келди. Карл Маркс ижтимоий инсон ва табиатни шу даражада жиддий боғладики, ижтимоий инсонга боғлиқ бўлмаган табиат аҳамиятсиз деган хулоса пайдо бўлди. Инсон табиатни ўзлаштириб, ўзгартириб борар экан, ўзи ҳам гўзаллашиб, ижтимоий моҳияти ортиб боради.

МАРКС инсон «гўзаллик қонунларига биноан» яратишини тасвирлар экан, меҳнатнинг синфий моҳиятини таъкидлайди. Меҳнат бойларга кошоналар яратиш билан бирга ишчини харобазорларга тиқиб боради, уни майиб-мажруҳ қилиб ташлайди. Иккинчидан, антогонистик жамиятда инсоннинг ёлғизланиши, бегоналашуви жараёни аниқ сезилади. Доҳий ёлғизлик билан бегоналашув тушунчасидаги тафовутни бўрттириб кўрсатади. Олим одам ёлғиз ўзи ишлайди, аммо у, барибир, ижтимоий фаолиятни бажаради, жамият, борлиқ билан бевосита боғланиб туради. Бегоналашув деганда ишчини жамиятдан мажбурий равишда сиқиб чиқариш тушунилади. Ишчини жамият билан боғлаб турадиган томон қолмайди. У ижтимоий ҳаётдан четда, инстинктив моҳияти доирасида эркин бўлиши мумкин. К. Маркс айтган капиталистик жамиятдаги бегоналашув фожиасини ҳозирги пайтда ҳам кузатиш мумкин. Одамларнинг жамиятдан безиши, ундан четга чиқиши фожеаси давом этмоқда. Доҳий коммунизмда инсон ўз моҳиятига қайтишини — ижтимоий шахс сифатида фаол ҳаракат қилишини ёзади.

Карл Маркс «1844 йилнинг иқтисодий-фалсафий қўлёзмалари»да инсоннинг ўзгартира олувчилик, фикр юритиш хусусиятини таъкидлаган, тафаккурнинг ижтимоий моҳиятини кўрсатган эди. Инсон тафаккури ривожланган сайин психика характери, функцияси, структураси такомиллаша борди. Ҳаётдан таъсирланиш, оддийгина ташқи таъсир психикада жиддий ўзгаришлар ятатиши мумкин. Физиолог олимлар инсон психикасини жиддий ўрганиб катта ютуққа эришдилар. Сўнгги йиллар адабиётида психоанализнинг янги кўринишлари акс этмоқда, мифлар олами асарларга кириб келмоқда. Миф-афсоналар инсон миясидаги аксиологик марказ ишловидан ўтиб, характер моҳиятига сингиб акс эттирилади. К. Маркснинг илк асарларида олға сурилган ғоялар инсон моҳиятини теранроқ ёритиш имконини беради.

К. Маркс томонидан илгари сурилган «гўзаллик қонунларига биноан» принципи ёхуд гўзалликнинг ижтимоий концепцияси масаласи эстетика фанида жиддий баҳсларга сабаб бўлди. Ю. Борев «Талқин ва баҳолаш санъати» асарида бадиий қимматни баҳолашда унинг ташқи олам боғлиқликларини ҳисобга олиш лозимлигини таъкидлайди-да, 5 хил алоқа турини санайди. Шулардан тўрттаси «табиатшунослар» томонидан, биттаси «жамиятшунослар» томонидан ҳимоя қилинади. Академик М. Храпченко «Эстетик ва бадиий қимматлар» тадқиқотида эстетика соҳасидаги баҳслар, «табиатшунос» ва «жамиятшунос»лар даъволари ҳақида тўхталади. Олимнинг концепциясига кўра, эстетик гўзалликнинг сфераси (кўлами) кенг, уни сунъий равишда чеклаб қўйиш керак эмас. «Жамиятшунос»лар К. Маркснинг «...қўлёзмалари»га асосланиб гўзалликни меҳнат натижаси, унган иш, инсонийлашган табиат деб қарайдилар. Булар қарашларидаги рационал мағиз инсон фаолиятининг ижтимоий мазмунини улуғлашдир. Ижтимоийлик санъатнинг асосий моҳияти бўлган, бундан кейин ҳам совет адабиёти бу масалага жиддий эътибор беради. Санъатнинг ижтимоийлик моҳияти ҳақидаги гап К. Марксдан бошланган бўлса, В. И. Ленин томонидан юксак чўққига кўтарилди. Ҳозирги совет адабиёти ва санъатида ҳам ижтимоий мазмун, гўзалликнинг инсон фаолиятида намоён бўлишига жиддий эътибор берилмоқда. Аммо «жамиятшунос»лар инсон ҳукмидан ташқаридаги гўзалликни ҳам акс эттиришлари керак. Қолаверса, санъат фақат эстетик гўзалликларни объект қилиб олмайди. У оддий ҳодисаларни тасвирлаб бадиий гўзаллик яратади.

„ТАБИАТШУНОС»ЛАР табиатнинг ўзида инсонни ром қиладиган гўзалликлар мавжудлигини, санъат табиатдаги ритм, симметрияларни акс эттириши жонзлигини таъкидлайдилар. «Табиатшунос»лар қарашлари инсоннинг биологик хусусиятлари ташқи муҳит билан узвий боғлиқлигини таъкидлашга қаратилган. Шубҳасиз, «табиатшунос»лар қарашлари санъат объектини кенгайтиради.

К. Маркснинг илк асарларида санъат ва эстетика масалаларининг ёритилиши борасида рус олимлари салмоқли мулоҳазалар баён қилганлар. Совет адабиётшунослиги ҳамиша К. Маркс, Ф. Энгельс, В. И. Лениннинг ўлмас таълимоти — марксизмга асосланиб иш юритади.

Абдуғафур РАСУЛОВ,
филология фанлари кандидати

БУГУНГИ ТАНҚИД ҲАҚИДА ҚАНДАЙ ФИКРДАСИЗ?

ДАВРА СУҲБАТИ

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси редакциясида танқидчилигимизнинг бугунги аҳволи, у эришган жиддий ютуқлар, мавжуд камчиликлар, истиқбол режалари, умуман танқидчилигимизни тараққий эттиришга, савиясини юксалтиришга хизмат қиладиган масалалар хусусида давра суҳбати бўлиб ўтди.

Танқидчилар гурунгини газетанинг бош муҳаррири, ёзувчи Одил ЁҚУБОВ олиб борди. Унда Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениесининг секретари, ёзувчи Саъдулла КАРОМАТОВ, республика Фанлар академиясининг мухбир аъзоси Матёқуб ҚЎШЖОНОВ, шоир Абдулла ОРИПОВ, профессорлар — Умарали НОРМАТОВ, Очил ТОҒАЕВ, филология фанлари кандидати Абдуғафур РАСУЛОВ, «Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетаси бош муҳаррирининг ўринбосари Иброҳим ҒАФУРОВ, танқид ва адабиётшунослик бўлимининг мудири Маҳмуд САЪДИЙ, проза ва поэзия бўлимининг мудири Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ, санъат бўлимининг мудири Ашурали ЖЎРАЕВ иштирок этдилар.

Давра суҳбатида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Маданият бўлимининг инструктори ўртоқ Шуҳрат УСМОНОВ қатнашди.

Одил ЁҚУБОВ. Кўпмиллатли совет адабиётимиз кун сайин ривожланмоқда. Адабиётда ғоявий-бадиий етук асарлар яратилмоқда. Шу билан бирга, бадиий заиф, мазмунан саёз намуналар ҳам кўп. Адабий жараённи теран ва холис таҳлил этишда, адабиёт билан ҳаётнинг алоқасини кучайтиришда, сўз санъатини ривожлантиришда, замондошларимизни коммунистик руҳда, улуғ идеалларимизга садоқатли қилиб тарбиялашда танқидчиликнинг мавқеи каттадир. КПССнинг кўпгина тарихий қарорларида адабий танқиднинг юксак вазифалари аниқ белгилаб берилган. «Совет адабий-бадиий танқидчилиги,— дейилади КПСС Марказий Комитетининг «Адабий-бадиий танқидчилик ҳақида» деб қабул қилган қарорида, —марксча-ленинча эстетика анъаналарини ривожлантира бориб, ғоявий жиҳатдан бериладиган баҳоларнинг аниқ бўлишини, эстетик талабчанликни чуқур ижтимоий таҳлил, истеъдодга, самарали ижодий изланишларга нисбатан эҳтиёткорона муносабатда бўлиш билан қўшиб олиб бориши керак».

Давра суҳбатимиздан мақсад ҳам танқидчилигимизнинг ҳозирги тараққиёти борасида баҳамжиҳат мулоҳаза юритиш, бугунги танқидчилигимиз ҳақидаги фикрларингизни билишдир.

Саъдулла КАРОМАТОВ. Мен СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг яқинда бўлиб ўтган пленумидан олган таассуротларим билан ўртоқлашмоқчиман. Назаримда, ёзилаётган асарларни тарғиб қилиш иши билан жиддий шуғулланиш кераккa ўхшаб қолаётир. Адабиётда бир неча йил кейин қайси асарлар қолар экан, деган гаплар айтилаётир. Бундай талабчанлик яхши, албатта. СССР Ёзувчилар союзи правлениесининг пленумида қардош халқлар адабиётларига алоҳида эътибор берилди, совет адабиётининг кўпмиллатли адабиёт эканлиги диққат марказида турди. Ёзувчининг катта-кичиклигига қарамай бирдай муносабатда бўлинди. Танқиднинг адабий ҳаётдаги мавқеига катта аҳамият берилди, камчиликлари ҳам холис кўрсатилди. Кўпгина мақолаларда илмий асос, далил ва публицистик пафос етишмайди. Танқидчи фақат китобхонни эмас, балки ёзувчини ҳам ишонтириши керак. Тақриз ва мақолаларнинг савиясини янада кўтариш, дидбозликка йўл қўймаслик лозим. Танқидчи адабий жараённи яхлит таҳлил-тадқиқ этиши, жамоатчилик фикрини ҳисобга олиши даркор. Рус танқидчиси Евгений Сидоровнинг марказий матбуотда эълон қилинган «Нигоҳнинг ўткирлиги» мақоласи бу жиҳатдан ибратлидир. Талабчанлик билан ёзилган бу мақолада бугунги совет танқидчилигига тўғри баҳо берилган.

Адабиёт, адиблар олдида турган катта масалаларни унутишга ҳаққимиз йўқ. Масалан, замонавий мавзу, ижобий қаҳрамон проблемаси ва ҳоказо.

Бизда шундай ҳолни ҳам кузатиш мумкин. Мақолаларимизда бир хил номлар, бир хил асарлар тез-тез тилга олинади. Менингча, адабий жараёнда пайдо бўлаётган барча асарлар таҳлилга тортилиши, яхши бўлса яхшилиги, заиф бўлса заифлиги холис кўрсатилиши керак. Маддоҳлик ҳам, ортиқча ерга уриш ҳам нотўғри.

Яна бир мулоҳаза. Бизда 20-йиллар адабиёти кам ўрганилган. Олимларимиздан бу давр адабиётининг атрофлича, марксистик теран тадқиқ этилишини кутмоқдамиз.

Янги инсон камолоти учун кураш, бунга халақит берадиган иллатларга бадиий сўз воситасида зарба бериш —адабиётнинг муқаддас вазифасидир. Афсуски, айрим асарларимизда иллатлар қайд этилмоқда, холос. Иллатларнинг илдизини очиб кўрсатиш даркор. Асарлар таҳлилида ахлоқ масалаларига, маънавият муаммоларига алоҳида эътибор бермоқ лозим.

Умарали НОРМАТОВ. Газетамиз редакциясида давра суҳбатлари ўтказиш анъанаси изчил давом этаётганидан мамнунмиз. Марказий матбуотда танқидчиликда мақтов гаплар кўпайиб кетаётганлиги, талабчанликни ошириш ҳақида билдирилаётган фикрлар тўғри. Лекин бу аввало адабиётдаги ижобий ҳодисаларни ёқлашимиз лозимлигини инкор этмайди. Белинскийнинг Гоголь ҳақидаги зўр фикрларини бир эсланг. Бизда эса баъзан бадиий етук асарлар ҳақида «йилт» этган гап айтсак ваҳима бўлиб кетади. Мен Евгений Сидоровнинг позициясини маъқулламайман. Танқидчи нуқул салбий фактларни йиққан, адабий танқидчилик эришган ютуқларни кўрсатмаган.

КПСС Марказий Комитетининг «Адабий-бадиий танқидчилик ҳақида» деб чиқарган тарихий қарорида, жумладан, шундай дейилган эди: «Танқидчиликнинг бурчи ҳозирги замон бадиий жараёнидаги ҳодисаларни, тенденция ва қонуниятларни чуқур таҳлил этиб беришдан, ленинча партиявийлик ва халқчиллик принципларининг мустаҳкамланишига ҳар тарафлама кўмаклашишдан, совет санъатининг юксак ғоявий-эстетик савияси учун курашишдан, буржуа мафкурасига қарши изчиллик билан кураш олиб боришдан иборатдир». Партиямиз кўрсатмаларига оғишмай амал қилиб келаётган ўзбек танқидчилари ҳам мафкуравий мухолифларимизнинг туҳматларига асосли жавоб бермоқдалар. Мени Матёқуб Қўшжоновнинг «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»да бу мавзуда босилган мақолалари далиллилиги билан қувонтирди. Салоҳиддин Мамажоновнинг яқинда эълон қилинган икки мақоласи эса мени қониқтирмади. Олим мақолаларидан АҚШда биронта холис фикрли танқидчи йўқ, деган маъно чиқади. Ваҳоланки, бундай эмас. АҚШда ҳам адабиётимиз ютуқларини холис баҳолаётган, халқимизнинг меҳнатига, курашига хайрихоҳ одамлар бор. Бу мавзуда ҳатто ўзимизда илмий ишлар қилинган. Мафкуравий курашнинг долзарб руҳида ёзилган мақолаларнинг назарий, публицистик савиясини юксак кўтариш зарур.

Газетамиз «Литературная газета»дан ибрат олмоқда. Бу яхши. Мен ёзувчи танқидидиди, унинг танқидга муносабати ҳақида мақола ёзаётирман. Умуман, ёзувчи танқиди ҳам, танқидчи танқиди ҳам китобхон учун ёзилади. Назаримда, шу проблемани кўтариб чиқиш вақти етган.

Танқидни, адабий-танқидий китобларимизни китобхон қандай қабул қилаётир? Бу ҳам етилиб турган масала. Ҳозир ёшлар ижоди гуркираб ривожланмоқда. Эҳтимол, редакция яқин орада ёшлар ижодига бағишлаб давра суҳбати ўтказар...

Матёқуб ҚЎШЖОНОВ. Газета яхши ишларни амалга оширмоқда. Материалларни соцзаказ қилиб ёздирмоқда. Янгиликларга ҳозиржавоблик билан муносабат билдирмоқда. Газетанинг адабий ҳодисаларга муносабати аниқ, ўз қиёфаси бор.

Биз, танқидчилар газетанинг хайрли ишларини қўллаб-қувватлаб, унга ёрдам беришимиз керак. Мен идеологик кураш мавзуидаги ишларимни давом эттирмоқчиман. Китоб қилиш ниятим бор. Назаримда, ҳозир давр масалаларига ҳозиржавобликда шеъриятимиз олға силжиди. «Замон ва поэма» деган мақола ёзмоқчиман...

Танқидчилик ҳам ижобий, ҳам танқидий фикр айтади. Унинг фикри холис бўлиши керак. Бу холис фикр ёзувчига маъқул бўладими-йўқми — унинг иши.

Ёзувчини рағбатлантириш керак, деймиз. Жуда тўғри. Танқидчини-чи? Бирор жойда танқидчини рағбатлантирадиган гап айтилиши керак. Мана бу танқидий асар яхши экан, мана бу жиҳатлари ибратли, намуна олиш мумкин, деган гап айтилиши керак. Буни ёзувчи айтиши лозим.

Танқидчи истеъдодни юзага чиқариши, қўллаб-қувватлаши керак. Асосий ишлардан бири шу. Мен Умарали Норматовнинг фикрига қўшиламан. Истеъдодни ёқлаш керак. Танқид бўшашса, ёмон асарлар кўпаяди. Ҳаммага бирдай кўз билан қараш лозим деган гапга қўшилиб бўлмайди. Агар мажлисларда, ҳадеб, босилиб турган барча намуналар танқидчиликда қамраб олинсин, деяверсак, умумий ишимизга фойда келтирмайди, балки зарар кўрамиз. Танқидчининг адабий жараёнда диққатга сазовор асарларнигина ажратиб олиб, таҳлил қилишга ҳаққи бор.

Саъдулла Музаффаровичнинг ахлоқий-маънавий масалалар танқидчиликнинг диққат-марказида туриши керак деган фикри — маъқул фикр.

Бизда 20-йиллар адабиётини тарихга тегишли деган номақбул қараш бор. Бу давр адабиёти замонавийдир. Унинг марксча-ленинча эстетиканинг бугунги илғор ютуқлари асосида партиявий, синфий таҳлилини яратишимиз керак. Баъзан ҳатто 50—60-йиллардан илгариги даврлар адабий ҳодисалари таҳлил этилса ҳам, ҳа, бу адабиёт тарихига дахлдор гап-да, дейишади. Бундай хато қарашларга барҳам беришимиз керак.

Адабий танқид адабиётимизнинг бошқа турларидан орқада эмас. Баравар бораётир. Ҳа, ўрни келганда айтай, адабиётимизнинг йиллик ижодий ҳисоботларини ёзувчиларимиз ҳам тайёрлаётганликлари яхши тенденция.

Абдулла ОРИПОВ. Танқидчиликка социалистик жамиятимизда ҳамиша катта аҳамият бериб келинмоқда. КПСС Марказий Комитетининг «Адабий-бадиий танқидчилик ҳақида» деб қабул қилган махсус қарори ана шу улкан эътиборнинг ёрқин бир далилидир. Бу тарихий қарор адабий танқидчилигимизнинг савиясини юксалтиришга қаратилган. Бугунги кунда партиямиз доно тадбирининг ажойиб самараларини кўриб турибмиз.

Адабий танқиднинг вазифаларини мен қандай тушунаман ва ҳозирги танқидчиликнинг фазилатлари тўғрисида қандай фикрдаман? Танқидчилик тарихига назар ташласак, тадқиқ этилаётган асарларни фақатгина муайян асар сифатида замину замондан, муҳитдан узиб олиб текшириш ҳоллари ҳам кўп учраган. Лекин бугунги танқидчиликда асарни ҳаёт билан муқоясa этиб таҳлил қилиш тамойили етакчидир. Албатта, бадиий асарнинг фазилатлари ёки камчиликлари учун биринчи навбатда авторнинг ўзи масъул, ўзи жавобгар. Бу ўринда танқидчининг вазифаси жамиятнинг асарга муносабатини мутахассис сифатида, муайян шаклда изҳор этишдир. Шу маънода бизнинг танқидчиларимиз асарларимиздан энг етакчи тарихий тенденцияларни, замон талабига жавоб берадиган жиҳатларни ахтарадилар ва тўғри қиладилар. Шундай талабга жавоб бера олмайдиган асар автори танқидчининг дашномларидан нолимаслиги керак. Албатта, танқидчининг шахсий фикр-мулоҳазалари ҳам мавжуд. Бу гоҳида мунозараларга сабаб бўлади. Айни шундай чоғда танқидчи ҳам ўзининг нуқтаи назари бирмунча субъектив эканлигини бўйнига олмоғи лозим ва ўзига билдирилган кескинроқ фикрларни бутун танқидчиликка қаратилган, деб тушунмаслиги керак. Танқидчи деган сўз ҳали унга ҳамма ҳолларда мутлоқ ҳакамлик кафолатини бера олмайди. Ёзувчиларнинг истеъдод даражалари нечоғли ранг-баранг бўлса, танқидчиларда ҳам истеъдод даражаси турлича. Шу сабабдан ҳар бир ёзувчи ёки шоир ўз асарларига билдирилган танқидий муносабатни умуман танқидчиликнинг эмас, балки муайян бир танқидчининг муносабати деб ҳам қараши керак. Ахир, бир «танқидчи» бошимизга тўқмоқ билан туширганда бошқа бири жароҳатимизга малҳам қўйган ҳоллар ҳам йўқ эмас-ку! Мен ҳар бир танқидчининг руҳий-маънавий даражаси, билими нечоғли теранлигига, виждони уйғоқлигига қараб унга баҳо бераман. Афсуски, воқеа-ҳодисаларни тасвирлашдаги шартли жиҳатларни ҳисобга олмай, уни айнан тушунувчи утилитар танқидчилар ҳам йўқ эмас. Ҳаёт эса на ёзувчининг, на танқидчининг тор, бир ёқлама фикрларига қулоқ солади. Ҳаёт ўз қонуниятлари бўйича ривожланади. Шунинг учун ёзувчининг ҳам, танқидчининг ҳам ҳаками ҳаётнинг ўзи бўлса керак.

Очил ТОҒАЕВ. Ҳаёт ҳақиқатининг учдан икки қисми адабиётда акс эттирилаётгани йўқ, деди бир ҳамкасаба адабиётшунос. Бу фикр бироз қалтисроқ айтилаётган бўлсада, унда жон бор эди. Шу муносабат билан мен танқидда адабий воқелигимизнинг қанча фоизи акс эттирилаётгани ҳақида ўйладим. Улуғ Максим Горький ўзига замондош адабий танқиднинг бирёқламалиги хусусида гапириб: «Бизнинг танқидчилигимиз амалиётга эмас, фикрлашга ўргатмоқда... Танқид ёшларни маҳоратни эгаллашга ўргатмаётир», деган эди.

Теран ижодий тафаккур билан адабий маҳоратнинг юксак даражада мувофиқлашуви адабиётимиз замонавийлигининг зарур шартидир. Адабиётимизда хилма-хил истеъдодли ёшлар орасида илмий-фалсафий идрокни ижодий маҳорат билан табиий уйғунлаштира олган ижодкорлар сийрак учрайди. Ҳаётни худди ўзидек айнан суратлантира олиш истеъдоди ҳаётни тиниқ кўзгуда кўрсатиш билан баравардир. Бу хил ижод китобхонга воқеликни кўриш ва англашга ёрдам беради, албатта. Бироқ социалистик реализм воқеликни тушунтириш билангина кифояланмасдан уни бадиий кашф этади, истиқбол нуқтаи назаридан ўзгартиришга ёрдам беради. Мақола ва тақризларда ҳаёт материалини чуқур фалсафий-ижодий умумлаштириш маҳорати кўпинча назарий тезис ва концепцияларда ифодаланиб, муайян асарларнинг конкрет таҳлили орқали амалий жиҳатдан етарли очиб берилмаётир.

Саноатда бир хил маҳсулотларга ёппасига қўйилаётган «Сифат белгиси» гоҳида адабий танқидда ҳам кўзга ташланади. Очиғини айтиш керакки, ёзувчи ёки танқидчининг қалин-қалин китобларига нуқсонини яшириб, мақтовини тошириб мақола ва тақризлар ёзилмоқда. С. Михалковнинг «Ёрлиқ» масалида айтилганидек, «Сифат белгиси» кучи билан баъзан оддий қаламкаш йирик ёзувчи, катта шоир ёки забардаст танқидчига айланиб қолади.

Гап танқидда одоб-ахлоқ, танқидчи этикаси ҳақида кетаётир. Ўз истеъдоди ва меҳнати кучи билан кўтарила олмаган адиб ёки танқидчи ўз-ўзини мақтатиш касалига мубтало бўлади.

Кейинги адабий жараёнимизда баҳс шакли эркин фикрлаш воситаси сифатида кенг қўлланила бошлагани диққатга сазовордир. Бироқ баҳсларда баъзан субъективлик холисликдан устун келиб, ҳақиқатнинг ойдинлашувига халал берган ҳоллар ҳам учрайди. Баҳсга қўйилган бирор масаланинг илмий-адабий негизини машаққатли меҳнат қилиб, чуқур ўрганиш асосида ўз холис фикрига эга бўлишдан кўра, баҳсда айтилган бирор юзаки ёки чалкаш фикрни ҳеч бир далилсиз такрорлайвериш осонроқ, албатта. Бундай «фикрдошлар» баҳсда баъзан ўзига хос «хор» вужудга келтирадилар. Улар маъқуллаётган чалкаш фикрга эътироз билдириб кўринг-чи? Миси чиққан сийқа далилларини дарров рўкач қиладилар: «Шунча одам ноҳақу, сен ҳақми?». Кўпроқ одам маъқуллагани билан ҳақни ноҳаққа айлантириб бўлмайди-ку!

Абдуғафур РАСУЛОВ. Матёқуб Қўшжоновнинг танқид адабиётнинг бошқа турлари билан баравар бормоқда, деган фикрига тўла қўшиламан. Бироқ танқидчи меҳнатига, танқидий асарларга муносабат ҳамиша ҳам тўғри, деб бўлмайди. Яқинда таниқли танқидчиларимиздан бирининг икки жилдлик «Сайланма»си ҳақида мақола ёзиб журналга олиб бордим. Редакцияга маъқул бўлди. Лекин мақола нашрга тайёрланаётганда барча танқидий мулоҳазаларим олиб ташланибди. Хўш, материални ўқиган журналхон энди нима деб ўйлайди?... Айтмоқчиманки, умуман танқидга бўлган муносабатни тубдан яхшилаш зарур. Чунки фақат матбуотда эмас, нашриётларда ҳам аҳвол шу. Китоблар қисқартирилиши зарур бўлса — танқидчининг китоби қисқаради.

Танқидчиларимизнинг фаолликлари етарли эмас. Бақувват мақолалар кам ёзилмоқда. Тўғри, Матёқуб Қўшжонов, Озод Шарафиддинов, Умарали Норматов, Иброҳим Ғафуров каби мунаққидларнинг асарлари бор. Айниқса, проблематик мақолалар кам. 20-йиллар адабиётига бағишланган китобларда аксари асарларнинг мазмуни сўзлаб берилмоқда. Қудратли, принципиал марксистик тадқиқотлар яратиш долзарб вазифа бўлиб турибди. Бу чет эллардаги ғоявий мухолифларимизнинг туҳматларига энг кучли, таъсирчан, муносиб жавоб бўлади.

Маҳмуд САЪДИЙ. Бугунги адабий танқидчилигимиз ўз қиёфасига эгалиги, ривожланаётганлиги, янги асарлар пайдо бўлаётганлиги, таҳлил савияси ошаётгани, танқиднинг ҳаёт билан алоқаси кучаяётгани ҳақида кўп гапириш мумкин. Шу билан бирга, бугунги танқидчиликка ўқувчиларнинг эътирозлари ҳам кўп. Аксар танқидий асарларнинг тили сийқа, қуруқ. Авторлар лўнда айтиш мумкин бўлган фикрни икки-уч саҳифага чўзадилар. Оқибатда зерикарли, саёз материал юзага келади. Асар воқеаларини бир бошдан баён этиш, ўринли-ўринсиз катта-катта парчаларни мисол учун кўчиравериш, энг ёмони, фикрсизлик мақолаларнинг каттариб кетишига асосий сабабдир. Кўпчилик танқидчиларнинг мақолаларида умумлашмалар заиф, таҳлил юзаки. Ачинарлиси шундаки, ўзингни мажбур қилиб ўқиладиган бу «асарлар»нинг аксариятини илмий даражали адабиётшунослар ёзадилар.

Ҳозирги танқидчилигимиз назарий савиясини ошириши зарурлиги ҳаёт талабидир. Назарий-проблематик мақолаларнинг кам ёзилаётганлиги, шу вақтгача ўзбек тилида социалистик реализм масалаларига бағишланган салмоқли, йирик тадқиқотларнинг яратилмаётганлиги сабаби ҳам бир чеккаси, назарий тайёргарликнинг, илмий савиянинг ҳали талаб даражасида эмаслиги.

Ўзбек танқидчилигида классик адабиётимизни замонамиз талаблари даражасида теран таҳлил этган, бугунги кунга фаол хизмат қилдирадиган, адабиётшунослигимизда воқеа бўладиган баркамол мақолалар жуда-жуда оз.

Яна бир мулоҳаза. Ўн йилча бурун ўз даврининг таниқли танқидчиси Сотти Ҳусайн ва навоийшунос олим Олим Шарофиддиновнинг танланган асарлари босилиб чиққанда китобхонлар қизиқиш билан кутиб олган эдилар. Атоқли танқидчи, филология фанимизнинг ташкилотчиларидан Отажон Ҳошим, навоийшунос Абдураҳмон Саъдий, таржимашунос Санжар Сиддиқ каби олимларимизнинг ҳам китобларини нашр этиш вақти етди.

Абдуқаҳҳор ИБРОҲИМОВ. Озод Шарафиддинов бундан уч-тўрт йил аввал эълон қилган бир мақоласида бугун яратилаётган асар йигирма-ўттиз йил, ярим ёки бир асрдан кейин ҳам ўқиладимикан, деган мулоҳазани билдирган эди. Худди шу каби бугун эълон этилаётган адабий танқидчилик ва адабиётшуносликка оид ишларнинг умри қанча давом этаркан, узоқ яшаб қоладиганлари бормикан, деган савол туғилади. Бу, биринчи навбатда, таҳлил этилаётган асардаги фикр салмоғига, бадиий савиясига боғлиқ бўлса керак. Иккинчидан, олимнинг маҳорати ва холислигига боғлиқ, албатта. Афсуски, умри бир кунлик танқидий материаллар учраб турибди. Бу танқидчиликни қадрсизлантириб қўймоқда...

Қаламкаш асарига матбуотда берилган илк баҳони, биринчи мулоҳазани умрбод ёдида сақлаб қолади. Таниқли олим Умарали Норматов ўн беш йил аввал «Ўртадаги одам» деган ҳикоямга «Тошкент оқшоми» газетасида илиқ фикр билдириб, диққатимни ижтимоий масалаларга қаратгани ҳамон ёдимда.

Олим билан бир қаторда адиб ҳам бу ерда тўғри айтиб ўтилганидек, назарияни чуқур билиши лозим, деб биламан. Айниқса, драматургияда; бошқа жанрларда ҳам, албатта. Айтайлик, асарга ўрнида нуқта қўйилмаса, яъни финал талаб қилинган жойдан кейин ҳам асар давом этаверса, фақат ҳажм катталашади, бунинг кераги йўқ, томошабин ундан нарёғини кўрмайди, китобхонда эса қизиқиш сусаяди. Масалан, икки пардали яхши пьеса аслида уч пардали бўлади, уч пардалиси эса аслида тўрт пардали бўлади, бу кейинги пардалар аввалги пардалар ичида «яширинган» бўлади. Ана шу «яширинган» қисмни тушунтиришда олим ва танқидчининг хизмати асқотади. Ёки йигирма босма табоқли роман аслида (фикран) ўттиз босма табоқ бўлиши мумкин, бу қисмни ҳис этилади, англашилади. Шу каби масалалар хусусида назарий мақолалар, рисолалар, монографиялар керак.

Ўтмиш ва совет классикларимиз ижодини тарғиб ва таҳлил этишда кўп ишлар қилинмоқда. Лекин ҳали бугунги кун талаби билан амалга ошириладиган вазифалар кўп. Айниқса, буюк бобомиз Алишер Навоий меросини тарғиб ва таҳлил этишда олимлар ҳам, адиблар ҳам қарздордирлар. Тўғри, бу борада яхши ишлар ҳам қилинмоқда. Мен бу ўринда адабий танқидчи Иброҳим Ғафуровнинг «Шарқ юлдузи» ва «Ёшлик» журналларида, «Ёш ленинчи» газетасида босилган Алишер Навоийнинг «Фарҳод ва Ширин», «Лайли ва Мажнун» достонлари ҳақидаги мақоларини тилга олишни истардим. Аввало, бу мақолаларнинг услуби янги. Навоий ижодини Олим Шарофиддинов, Воҳид Зоҳидов, Иззат Султонов, Мақсуд Шайхзода, Азиз Қаюмов каби йирик олимларимиз, Ойбек, Ҳамид Олимжон, Уйғун каби атоқли адибларимиз чуқур ўрганганлар. Олимимиз эса «Фарҳод ва Ширин» достонига бошқача, янгича — ижобий қаҳрамон проблемаси нуқтаи назаридан ёндашади, янги фикрлар айтади. Шундай ижобий мисолларни бошқа олимларимиз фаолиятидан ҳам келтириш мумкин. Бу ўринда фикримизнинг исботи учун филология фанлари доктори Абдуқодир Ҳайитметовнинг «Навоий ва Аланқуво афсонаси» мақоласини тилга оламиз.

Одил ЁҚУБОВ. Суҳбатимиз қисқа бўлса-да, соз бўлди. Яхши фикрлар айтилди. Жиндак мунозара ҳам бўлди. Ғоявий мухолифларимизнинг ғаразли фикрларини рад этишга қаратилган мақолалар ҳақидаги Умарали Норматовнинг ҳамма гапларига ҳам қўшилиш қийин. Бу соҳа бизда янги. Шунга қарамасдан, газетамиз саҳифаларида «Замон ва мафкуравий кураш» деган рубрика очиб нисбатан қисқа муддат ичида Гога Ҳидоятов, Лазиз Қаюмов, Ғани Абдураҳмонов, Матёқуб Қўшжонов, Абдузуҳур Абдуазизов, Шавкат Каримов каби олимларимизнинг мақолаларини эълон қилдик, Ўзбекистон ССР халқ ёзувчилари Асқад Мухтор билан Мирмуҳсиннинг фикрларини ёритдик.

Москвада, СССР Ёзувчилар союзининг Ўзбек адабиёти кенгашида яқинда бўлиб ўтган йиғилишда Казбек Султонов, Валентин Оскоцкий каби танқидчилар салмоқли фикрлар билдирдилар. Улар ўзбек совет адабиётида бугунги кунда ахлоқий, маънавий масалалар яхши ишланаётир, дедилар. Тўғри гап. Ҳозирги пайтда адабиётимизда юксак инсоний дардлар анча теран тасвирланмоқда. Адибларимиз асарларида бу каби масалалар тасвири тобора кенгроқ ўрин олмоқда. Ўзбек танқидчилари эса, менингча, адабиётимиздаги ана шундай янгиликларни ўз вақтида илғаб олиб, чуқурроқ таҳлил-тадқиқ қилаётганлари йўқ.

Йирик-йирик адабий муаммоларни теран ёритиб берадиган проблематик мақолалар ғоят кам. Бу борада мунаққидларимиз яқиндан ёрдамлашишлари керак. Биз тўғри, партиявий позицияда мустаҳкам туриб, ҳалол гапни айтишимиз зарур. Бугунги кунда конфликти заиф асарлар кўпайиб кетди. Шу ҳақда мунозара бошлаш ниятимиз ҳам йўқ эмас.

Иброҳим ҒАФУРОВ. Баҳс мавзуини «Ҳаётийлик ва бадиий конфликт» деб белгиласак мақбул бўлар.

Одил ЁҚУБОВ. Бу таклиф, менингча, маъқул. Реализм, социалистик реализм, бадиий тил масалалари ҳақида ҳам чуқурроқ фикрлашиб олишимиз керак. Бундай салмоқли ишларни амалга оширишда танқидчилар, ёзувчилар ва газетанинг мустаҳкам ҳамкорлиги сув билан ҳаводай зарур.

Давра суҳбатини
Маҳмуд САЪДИЙ
ёзиб олди

Суратда: М. Қўшжонов, Саид Аҳмад, П. Қодиров, Н. Худойберганов, У. Норматов.

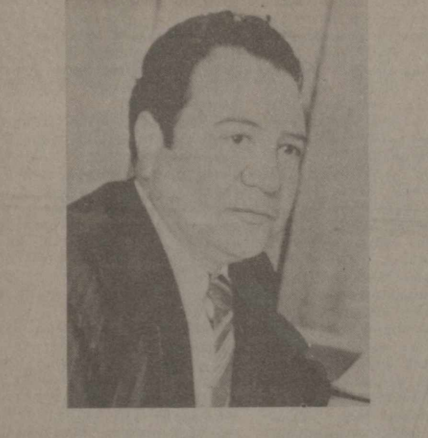

Жуманиёз ЖАББОРОВ

ЛЕНИН ИШЛАМОҚДА

Ленин ишламоқда.
Чироғи ёниқ.
Мўъжаз хонасида уйғоқдир ҳамон.
Бу ердан дунёни у кўрар аниқ,
Тафаккур уфқида замину замон.

Ленин ишламоқда.
Мангу ижод бу.
Миллионлар тақдири ҳар сўзида жам.
Ойнасидан оққан ҳар қатра ёғду
Ҳақиқат йўлида бир жангчи ул ҳам.

Ленин ишламоқда.
То жаҳон ичра
Бор экан зулмдан ўртанган бир жон,
Доҳий фароғатин билмагай сира,
Уни тарк этмагай эзгу ҳаяжон.

У ЮРАК ИСТАЙДИ

Уйламанг, сиз Ерни туйғудан маҳрум,
Ожиз ва жонсиз бир тана, деб холос.
Ер—бахту қувончдан этиб табассум,
Ер—дарду азобдан сўзлаб олур роз.

Кўк-зилол сепини этиб намоён,
Кўркини ёйганда баҳор келини,
Ернинг куч-қудрати яққ этар аён,
Уқиб олмоқ мумкин қалбу феълини.

Ер—она бағридай сахий бир сийна,
Сув берар, дон берар, берар неки бор.
Ер—асло туганмас қат-қат хазина,
Фақат меҳрига оқибатга зор.

У юрак истайди, истар садоқат,
Меҳрдан товланар, зарбдан кетар дарз.
Шуни ҳис этмоқнинг ўзи саодат,
Шуни билмоқ ўзи энг дунёвий дарс.

ЛОЛАХОН ДЕГАН ҚИЗЛАРГА АТАГАНИМ

Лолазорга Лолахон чиқмиш бугун,
Йўлига пешвоз жаҳон чиқмиш бугун.

Лолахоннинг пойига бош ургали
Турфа гуллар шодмон чиқмиш бугун.

Настаринлар илгида шабнам қадаҳ,
Этгали минг садқа жон чиқмиш бугун.

Лолазор ўртанди кўргач Лолани,
Бағридан алвон фиғон чиқмиш бугун.

Ер—қизил, осмон—қизил, дунё—қизил,
Елпиниб байроқ, замон чиқмиш бугун.

Коинот гулгун шафақдан жилвагар,
Офтоб ҳам нурфишон чиқмиш бугун.

Рангу оҳангнинг улуғ бозори бу,
Раста-раста ҳар томон чиқмиш бугун.

Яйрасин деб кўзлари ул ёрнинг,
Минг жилолик бўстон чиқмиш бугун.

Ё баҳор ёймиш фаровон атрини,
Ё гўзал зулф ўйнабон чиқмиш бугун.

Она-Ер эъзоз этиб фарзандини,
Кўксида минг фахру шон чиқмиш бугун.

О, висол, кўксимга қуй ишқ нашъасин,
Чин кўнгилдан шеър равон чиқмиш бугун.

ТЎРТЛИКЛАР

ФАХР

Гуркираб кетасан бахт туйғусидан,
Фахрдан юксалиб кўксинг аро тоғ:
Ўзбек пахтасининг оқ чўққисидан
Ойга ҳатлаб ўтса бўлади шундоқ.

АСР ИЗИ

Амударё сувин янги йўлига
Кўтариб бермоқда етти қурч аср.
Иродамиз ила Қарши чўлига
Шундай кириб келди йигирманчи аср.

МУҲАББАТ

Муҳаббатсиз ҳаёт бемаъно, бўшдир,
Муҳаббатсиз, дўстлар, бахтдан йироқсиз.
Муҳаббатсиз юрак—бир парча гўштдир,
Муҳаббатсиз юрак—уйдир чироқсиз.

ШИФО ВА ҲОРДИҚ

Вақтинча «хаста» деб аталиб отинг,
Етибсан бу гўзал шифохонада.
Жорий бир ремонтга қўйиб ҳаётинг,
Ҳордиқ ҳам олурсан шу баҳонада.

ЎРТАНМА

Битта нобакорнинг бебурд бир сўзи
Ақлу юрагингга югурди заҳар.
Ўртанма... дунёда бор гап бу ўзи,
Ундир шу заҳардан керакли самар.

БИРОВ...

Уйлаб ўз манфаат, ўз фойдасини,
Гоҳ оёқ ялар, гоҳ нафрат уфурар.
Топтар ақлу инсоф қоидасини,
Андиша бетига тупурар.

ПАРИЖДАГИ ҲАЙКАЛ

Улган мард пойида ётур ғамгин шер,
Аёлин пойида тош қотмишдир сак.
Чунки шер юракли бўлган ўтган эр,
Сак—вафо рамзидир аёлга, билсак.

●

Утмишин унутган кимса нотавон,
Тарихин билмаган халқдир энг ғариб.
Гарчанд «Гул мен» дея урса-да жавлон,
Тубанда хазондай қолур сарғайиб.
Оёғи тагида бўлмаса нарвон,
Томга ҳам чиқолмас бир инсон қариб.

НАРЗАН ЧАШМАСИ ҚОШИДА ЁЗИЛГАН ШЕЪР

Шифо истамоқчи бўлсанг, эй фарзанд,
Келиб ич нарзан.
Ҳоҳи эркакдурсан ва ҳоҳики зан,
Келиб ич нарзан.
Кучли бўлай десанг мисоли Тарзан,
Келиб ич нарзан.
Юртинг Бухорми, Қаршими, Рязань,
Келиб ич нарзан.
Сайр этиб Кавказга сен баъзан-баъзан,
Ичиб тур нарзан!

ТАСАННО

Даврада ўлтирар сўлим бир жонон,
Жонон не, гўзаллик жам бўлган жаҳон.

Шаҳло кўзларининг шўх боқишидан
Жисмимда ҳар лаҳза қалқиб кетар жон.

Жаҳон шоирларин жамий ашъори,
Наздимда, киприги шаънига достон.

Табассум шунчалар жонбахш бўлурму
Борлиқ равшан тортиб, ёришар осмон.

Хаёла чулғаниб мафтун турар гоҳ,
Гоҳ ширин иболи сўзларда туғён.

Сочларим атридан сархуш эрурмиз,
Кўринг, қиш фаслида бундоқ гулистон!

Лаззатлар уммони аро ғарқ кўнгил,
Сенинг аҳволингни тушунмоқ осон.

Она-Ер, тасанно кашфиётингга,
Фақат сенда эрур бу янглиғ имкон.

Бор бўлсин оламда доно гўзаллар,
Севгидан яшнасин замину замон!

ШЕЪРИЯТ

ЖАНГЧИ ШОИР

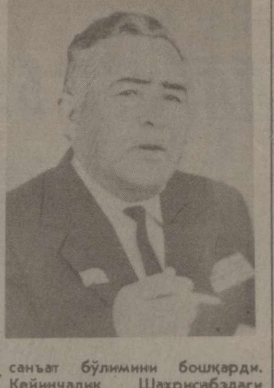

СССР Ёзувчилар союзининг аъзоси, жангчи-шоир, Улуғ Ватан уруши ветерани Шарофжон Орифий Калинин ва Болтиқ бўйи фронтларида взвод командири, рота ва батальон комсорги сифатида жонбозлик кўрсатди. Шу сабабли Шарофжон Орифийнинг ижоди асосан жанг майдонларида туғилган. У окоплар ва жанг блиндажларида илк жанговар шеърлари ва балладаларини, ҳарбий-публицистик лавҳа ва очеркларини яратди. «Ёрга мактуб», «Пулемётим», «Ишқ рўмолчаси», «Икки мактуб» каби достонлари ўша йилларга мансубдир. Унинг ҳарбий мавзудаги аксарият шеърлари «Қизил Ўзбекистон» ва фронт газеталарида эълон қилинган.

Урушдан сўнг Ш. Орифий А. Навоий номидаги Ўзбекистон Давлат университетининг (ҳозирги СамДУ) филология факультетини тамомлаб, Ўзбекистон Педагогика фанлари илмий тадқиқот институтининг аспирантурасида таълим олди. Қисқа вақт ичида бадиий адабиётнинг лиро-эпик жанри ҳақидаги диссертациясини муваффақиятли ҳимоя қилди.

У бир нечта шеърий тўпламлар, шунингдек, «Мактабларда лиро-эпик асарларни ўрганиш», «Бадиий асарда гўзалликнинг ифодаланиши» каби илмий-методик китоблар автори.

Ш. Орифий бир неча йиллар «Қашқадарё ҳақиқати» область газетасида адабиёт ва санъат бўлимини бошқарди. Кейинчалик Шаҳрисабздаги «Коммунизм байроғи» газетасида редактор ўринбосари, редактор бўлиб ишлади.

Шарофжон Орифий Ватан олдидаги хизматлари учун «Қизил Юлдуз», «Ҳурмат белгиси» орденлари, «Жасурлиги учун», «Фашист Германияси устидан қозонилган ғалаба учун» каби жанговар медаллар билан мукофотланган.

Шарофжон ОРИФИЙ

ЛАБЗИ ҲАЛОЛЛИК

Гўзал фазилатлар эрур бебаҳо,
Қалбларда уйғотар эзгу ҳиссиёт.
Илму фикрларки гўё бир даҳо,
Ҳаётда қадрли бу неъмат ғоят.
Сермаъно ўгитлар олтин ҳикматдир,
Гурунгларни мудом қилади масрур.
Хушнуд—самимийлик асил ҳурматдир,
Мусаффо бу одат жаранглар мағрур.
Яна бир сўз борки, ноёб—мўътабар,
Инсонларга ҳаргиз келтирар шараф.
Унинг меҳри эрур шуълан гавҳар,
Толеи баланддир, бўлса мушарраф.
Мен айтмоқчи бу сўз инсонга зебдир,
Қутлуғ мунавварлик эрур ғояси.
Донишмандлар уни муқаддас дебдир,
Марду майдонларнинг келар ҳаваси.
Лабзи ҳалоллик бу, покиза—мумтоз,
Инсон аро ҳиммат, бир фазилатдир.
Лабзи ҳалоллик бу, муборак овоз,
Қалбларнинг кўркию турфа зийнатдир.
Шараф туйғусига туширишиб доғ,
Бу ҳаётда лабзин бузганлар ҳам бор.
Ҳамма ҳам лабзида турсайди ҳар чоғ,
Нигоҳин буркарди ёниқ бир баҳор...

МЕҲР ОТАШИ

Темирчилик дўконидаман,
Наргизахон металл парчалар.
Иссиқликдан қизиб кетган тан,
Оташдондан сачрар шуълалар.
Темирчилик ота касб унга,
Буюмларни чўғдай қиздирар.
Ёшлигидан ишқ қўйган шунга,
Ўзин тоблар ва чиниқтирар.

Темир-тақа ётган бир жойдан
Чиқиб қолди бир парча магнит.
Деталларни тортар ўзига,
Бўлмас сира бир-бирига вид.
Бу металлда муҳайёми куч
Ёки гўзал бирор мўъжиза.
Бунда на куч, на мўъжиза ҳеч,
Бунда гўё меҳр оташи —
Ўзга тортар, хурсанд Наргиза,
Азиз дўстлар, бизлар ҳам ҳаргиз
Магнит каби бўлайлик бирга,
Шунда мудом ёруғ бўлар юз
Темирчидай тушсак кўп терга.

ҚАТРАЛАР

Баланд тоғдан отилар,
Бир дарё сув—шалола.
Марвариддай қатралар,
Новвот тўла пиёла...

* * *

Тонг гўё қиз, яшнабди юзи,
Пахтадай оқ, мусаффо, нафис.
Оҳанглари маъсума, шавқли,
Заррин уфқ уйғотади ҳис,
Қалблар эрур шу тонгдай завқли.

* * *

Яшнар бугун қалбимда шаънлар,
Юртда ёнар зафар камоли.
Турфа рангга кирмиш гулшанлар,
Тиниқлашган дунё жамоли...

* * *

Косадай улкан, кумушдай оппоқ,
Табассуми зар, юлдуздай порлоқ,
Қордай шаффофу кулгудай юмшоқ,
Юрт ифтихори, шону қудрати,
Атомдан кучли бир дона чаноқ!

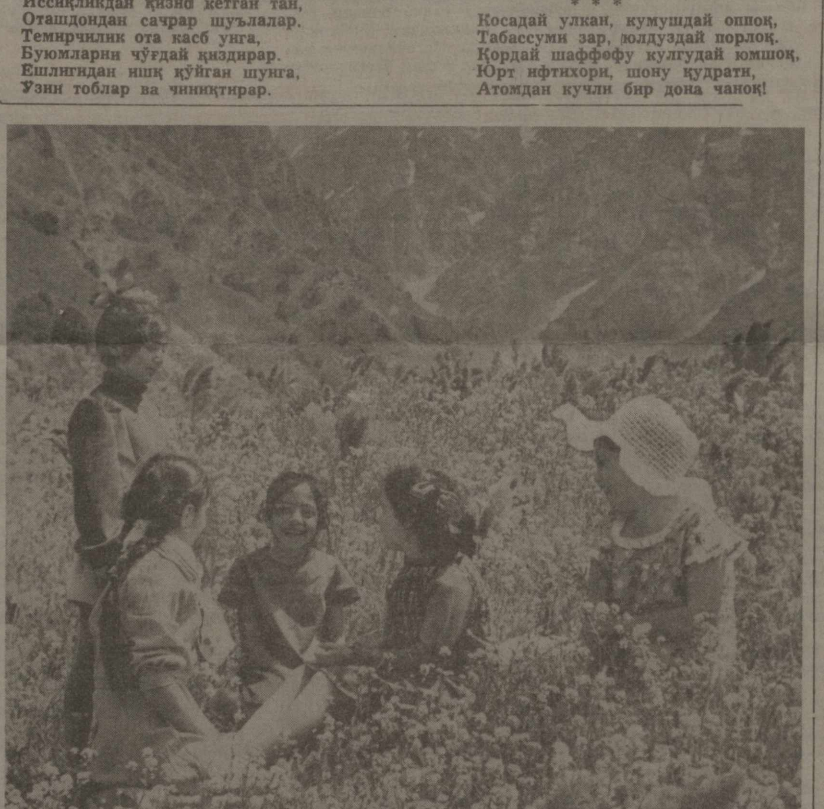

Тоғларда баҳор...

Зарафшон водийси азалдан шоир табиат кишиларга бой. Халқимиз орасидан талантли ёшлар етишиб чиқмоқда. Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзининг куни кеча водийда бўлиб ўтган кўчма секретариати умидли қаламкашларни кашф этди. Қуйида уларнинг асарларидан айрим намуналар тақдим этаётирмиз.

Омоной РАББИМОВА

Юлдуздай юксакка қўйгандим Сизни,
Юлдуздай олислаб кетдингиз мендан.
Билмам, нима яқин этганди бизни,
Наҳот бизлар олис бўлдикми, чиндан.
Энди биз иккимиз икки қутб аро
Армонли нигоҳ-ла порлаётирмиз.
Недан бу ошифта кўксимиз яра,
Недан биз малҳамни чорлаётирмиз?
Кечиринг, тургайман доим сўзда ман,
Ярамга малҳам, деб уринмагайман.
Энди Сиз ҳам мени ёниб изламанг,
Мен Сиздан олисман, кўринмагайман.
Ҳаёт йўлимизни тўқнаш этмагай,
Иккимиз юргаймиз икки жуфт издан.
Нигоҳим Сиз келар йўлни кутмагай,
Кечиринг, марҳамат кутмасман Сиздан,
Ахир, топиб бўлмас баҳорни куздан.

Эркатош ШУКУРОВА

Тиз чўкаман!
Хушомадлик эмас,
Кулганлар кулсин, бас.
Бошин эгган, чекинмас,
Тиз чўкаман,
Ишқнинг савдоси олдида,
Инсон вафоси олдида,
Севги худоси олдида.
Тиз чўкаман,
Фидойи жонлар олдида,
Покиза виждонлар олдида,
Ёниқ туғёнлар олдида.
Қуёш нуридай оппоқ,
Сийнаси ғурурли, пок,
Сохта жозибаси йўқ
Ҳақиқий инсонлар олдида.
Толеи оқ тонглар олдида
Тинчлик бонглари олдида
Тиз чўкаман...

Тошпўлат АҲМЕДОВ

Нима керак асли одамзотга,
Нимани излайди беором, бетин.
Бир умр жонини қўяр азобга,
Бир умр шодликка ёзар қанотин.
Бунча жонсарак у, бунча дилсўзон,
Ахир истагани не эрур унинг.
Давлатми, савлатми, боғми — жовидон,
Ё озроқ меҳрми—дил равшанлигинг?
Боқиб нигоҳларга англадим шоён,
Ҳаётдай мураккаб экан одамзот.
Унинг излагани ўзига аён,
Истаги аёндир ўзига фақат.
Гарчи кўз юракнинг шаффоф кўзгуси,
Гарчи у ниятни этади ошкор.
Не истар, не излар — айтмаса ўзи,
Одамзот деганин англамоқ душвор!

Мели БОБОҚУЛОВ

СЕН ЭМАСМИ?

Сўқмоқ бўйлаб бораман аста,
Юзларимга урилар шамол.
Мени кимдир имлайди пастда,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?
Боғ сайрида кезаман ёлғиз,
Кутган каби ошиқлар висол.
Димоғимни қитиқлар ялпиз,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?
Қуёш ботди, шом тушди боққа,
Аммо кўкда нур тўкар ҳилол.
Парвонадек учган чироққа,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?
Тун қўйнида боқаман ойга,
Хаёлимда минг турли савол.
Шалоладек отилган сойга,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?
Келинчакдек отар сулув тонг,
Бошларида оқ ҳарир рўмол.
Сой сувига бахш этган оҳанг,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?
Боғ сайридан қайтаман сархуш,
Ён-атрофга боққанимча лол.
Кимдир тонгга ўқийди олқиш,
Сен эмасми, айт, соҳибжамол?

Комил ҚУЛИЖОНОВ,
Улуғ Ватан уруши қатнашчиси

ЗАРРАНИНГ БУЮКЛИГИ

Олам чексиз, олам бепоён,
Шу оламда кичик заррамиз
Оғушида айланар тинмай,
Томчи каби бизнинг куррамиз.

Аммо олам сирини тинмай,
Кашф этгувчи кучимиз ягона,
Чунки чексиз оламни бизга,
Ўзгартириш эмас бегона.

Шу оламга чирой, ҳусн, деб
Бергувчи сен-суюклигингдир.
Хафа бўлма бир зарраман деб,
Бу —зарранинг буюклигидир.

* * *

Ҳар бир одам ўзи бир дунё,
Такрорланмас, нозик ва нафис.
Одамларни англамоқ даркор,
Бўлмас унга ёндашиб беҳис!

Шу туфайли муомалада,
Эҳтиёт бўл, сабр айла ҳар дам.
Олтиннинг ҳам олтин қадрини
Белгилайди ундаги чидам.

Одам кўнгли жуда ҳам нафис,
Нозик зарбдан синади чил-чил.
Синган шиша тузалар, аммо,
Тузалмайди бир синган кўнгил.

ЗАМОН ВА ТАЛАБ

АДАБИЙ МЕРОС ҲАҚИДА БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР

Филология фанлари кандидати Аҳмад Алиевнинг «Адабий мерос ва замонавийлик» китоби чоп этилди. Бу илмий-оммабоп тўпламни қизиқиш билан қўлга олиб ўқиб чиқдим. Муаллиф, яхши ният билан адабий-тарихий жараённинг энг қийин даврига, яъни асосан 20-йиллар адабиётига қўл урган ва фанимиздаги кам ишланган даврни кенгроқ ёритишни мақсад қилиб олган. Шу билан бирга, у 20-йиллар адабиёти ҳақидаги тасаввуримизни, билимимизни бойитмоқчи бўлган. Албатта, бундай ният таҳсинга сазовор. Ҳақиқатан ҳам, А. Алиев тўпламига кирган мақолаларда социалистик реализмнинг аҳамияти, замонавийликнинг асосий принциплари ҳақида яхши ва тўғри фикрларни баён қилади. Янги методни эгаллаш жараёнидаги қийинчиликларга, баъзи ёзувчиларимизнинг эволюциясига доир кўп фикрлари, Ғафур Ғулом, Ойбек, Ҳамид Олимжон ҳамда Боту ижодларининг илк даврига бағишланган саҳифалар анча яхши ёзилган. Абдулла Қодирийнинг «Ўтган кунлар», «Меҳробдан чаён» романларига оид таҳлили диққатга сазовор. Китобнинг яна бошқа ижобий хусусиятларини ҳам қайд қилиб ўтиш лозим.

Сўнгги йилларда ўтмишда ҳар бир маданиятда икки маданият мавжуд бўлганлиги тўғрисидаги ленинча таълимотдан келиб чиқиб, Ўзбекистон олимлари адабий меросни ўрганиш, нашр этиш, тарғиб қилиш соҳасида жуда катта ишлар қилдилар, жиддий муваффақиятларни қўлга киритдилар. Улар адабиёт тарихида кам маълум бўлган, Совет ҳокимиятининг дастлабки даврларида ижод этган қаламкашларнинг ижоди ва фаолиятини ўрганишга аҳамият берганликлари, албатта, яхши. Китобхонларнинг диққатига муносиб бўлган илмий асарлар билан адабиёт тарихини ўрганишни чуқурлаштириш — ижобий ҳодиса. Бунга ўхшаш фанимизга фойдали ижодий-илмий ҳаракатлар ҳар томонлама қўллаб-қувватланмоқда.

Лекин бу катта ютуқлар билан бирга, кейинги вақтда маданий меросни танқидий ўрганиш ва ўзлаштириш жабҳасида ленинча кўрсатмага етарлича амал қилмаслик аломатлари баъзан содир бўлмоқда. Бу жиҳатдан А. Алиевнинг «Адабий мерос ва замонавийлик» китоби характерлидир. Очиғини айтишимиз керакки, олимимиз адабиёт фанининг ютуқларидан, ҳал қилиб берган илмий-назарий масалаларидан, маданий меросни ҳаққоний ёритиб берган тадқиқотлардан кўнгилдагидек фойдалана олмаган. Ҳар бир илмий, адабий-танқидий асар адабиётшунослигимизга, танқидчилигимизга янгилик олиб кириши, бир масалани ҳал қилиб бериши, адабий кемтикликни тўлдириши даркор.

«Адабий мерос ва замонавийлик» тўпламининг жиддий камчилиги шундан иборатки, унда 20-йиллар ўзбек совет адабиёти тарихи ўзининг ҳаққоний ифодасини тўлиқ топа олмаган. Бу нарса биринчи навбатда адабиётдаги синфий курашни акс эттириш масаласида яққол намоён бўлади.

Маълумки, 20-йилларда адабиётимизда вазият жуда оғир ва кескин бўлган. Улуғ Октябрь революцияси арафаларида, айниқса, унинг ғалабасидан кейин ижодкорлар ўртасида кучли синфий табақаланиш юз беради. Баъзилари пролетар революциясига, Совет ҳокимиятига қарши чиқдилар. Айримлари унинг моҳиятини тушуниб етмасдан, ўртада сарсон бўлиб қолдилар. Соғлом адабий авлод эса Октябрни қучоқ очиб кутиб олди. Бунинг оқибатида илғор курашчан асарлар билан бир қаторда миллатчилик руҳидаги асарлар ҳам майдонга келди.

Буржуа миллатчилигига қарши Ҳамза бошчилигидаги соғлом, ғоявий пухта ёзувчилар кескин курашга отландилар.

Шу заминда идеология, хусусан, адабиёт соҳасидаги бир-бирига зид икки хил дунёқараш: марксистик ва идеалистик, революцион ва контрреволюцион ғоялар ўртасида шиддатли кураш авжига чиқди. Адабиётда синфий кураш бўлмаган ёки у кескин тусда ўтмай, 20-йилларнинг бошлари ёки ўртасида тамомила тугатилди, дейиш ҳақиқатдан узоқ. Бу масала муносабати билан РК(б)П Марказий Комитетининг 1925 йил 18 июндаги «Партиянинг бадиий адабиёт соҳасидаги сиёсати ҳақида» қарорини эслаб ўтиш ўринли. Қарорда бундай дейилади: «...бизда умуман синфий кураш тўхтамаганидек, **бу кураш адабиёт фронтида ҳам тўхтагани йўқ»** (таъкид бизники — Ҳ. А.). Ўша йилларда, миллатчи адиблар, «попутчик» («ҳамроҳ») ижодкорлар, бетараф қолган ёзувчилар адабиётда катта ўринни эгаллаб, соғлом, социализм ишига астойдил содиқ бўлган қаламкашларни анча қисиб қўйган эдилар. Шунинг учун ҳам партия Марказий Комитети 1925 йил 18 июндаги қарорида: «Пролетар ёзувчилари ҳали гегемон бўлганларича йўқ», деган хулоса чиқарган эди. Ҳақиқий вазият шундан иборат. А. Алиевнинг китобида эса, бошқачароқ вазиятни кўрамиз. Тўғри, олимимиз «адабий ҳаётда ғоявий курашлар»ни тўғри изоҳлаш адабиётшунослик фанининг туб масалаларидан бири бўлиб қолаётганлигини айтади. Бу тўғри фикрни фактлар ва мисоллар билан исботлаб, курашнинг туб моҳиятини талқин қилиб берадими? Йўқ, албатта. Гап гаплигича қолиб кетади. Кескин ғоявий курашни очиш лозим бўлганда, уни пайпаслаб ўтиб кетилади. Оқибатда гўё барча адиблар тездан ягона социалистик реализм методи асосида бирлашган, деган хулоса чиқади. «Адабий-тарихий жараёндаги ғоявий эволюциялар муайян бир ёзувчилар ижодида қандай мураккаб шароитларда амалга ошган бўлмасин, барибир, ўзбек совет адабиётининг 20-йиллардаги бутун йўналиши, ўзининг ҳамма етук ва камчиликлари билан ягона бир методга — социалистик реализм методига тарихий зарурий ҳодиса сифатида боғланади» (11-бет), деб ёзади автор. Бу фикрга қўшилиш қийин.

Маълумки, 20-йилларда Бутуниттифоқ адабиёти каби, ўзбек адабиётида ҳам турли маслакдаги, ҳар хил метод ва оқимдаги адиблар адабий жараёнда фаол иштирок этадилар. Ҳамза, С. Айний бутун ижодий ва амалий фаолиятлари билан социалистик реализмни мустаҳкамлашга уринган бўлсалар, айрим адиблар танқидий реализм ва романтизм, символизм ва формализм асосида асарлар яратдилар. Миллатчи қаламкашлар эса реакцион романтизмга куч бердилар, келажакда ўтмишни, буржуа тартибларини ўрнатишни орзу қилдилар. А. Алиев тўпламида эса бу адабий жараён ўзининг ҳаққоний ифодасини етарлича топа олмаган. У асосий хулосаси ва ғайратини 20-йилларда содир бўлган мураккаб, оғир, кескин курашни пардозлаб ўтишга, меҳнаткашларни коммунистик руҳда тарбиялашга зарар етказган қаламкашларни оқлашга қаратган.

Бу жиҳатдан, айниқса, Чўлпон ва Фитрат ижодига берилган характеристика таажжубга солади. Албатта, ҳеч ким уларнинг хизматларини камситмоқчи эмас. Чўлпон қобилиятли таржимон, шоир ва драматург бўлганлиги, классиклар асарларини ўзбек китобхонларига юксак бадиий шаклда етказиб берганлиги, умрининг охирларида социалистик позицияга ўтиб, янги даврнинг ютуқлари ва ундаги улкан ўзгаришларни мадҳ этганлиги ҳаммамизга маълум.

Фитрат ҳам Чўлпонга ўхшаш йўл тутган. У ҳам гарчи секинлик билан, лекин катта ҳаёт ҳақиқатини тушуниб етган. Унинг сўнгги давр ижодида яхши томонга бурилиш бор. Совет воқелигини куйлашга, янги турмушни тарғиб қилишга, эскиликни, дин сарқитларини, иллатларни фош қилишга ўтган. Фитратнинг профессор сифатида қилган илмий ишлари ҳам диққатга сазовор. Адабиёт назариясига оид, айниқса, аруз вазни ҳақидаги тадқиқотлари, айрим хатоларидан қатъий назар, жиддий ўрганишга лойиқ илмий асарлардир.

Лекин бу Чўлпон ва Фитрат ҳеч қандай хато ва нуқсонларга йўл қўймади, деган сўз эмас. Ҳар икки қаламкаш ҳам жиддий ғоявий хатоликларга йўл қўйган, Совет ҳокимиятининг баъзи муҳим тадбирларига қарши чиққан.

А. Алиевнинг тўпламида эса уларнинг бу томонлари чуқур очиб кўрсатилмаган. Тадқиқотчи асосан уларнинг ижобий томонларини очишга, хизматларини бўрттириб кўрсатишга ҳаракат қилиб, ижодкорларга бир томонлама ёндашган. Китобда Чўлпоннинг бутун ижодий фаолияти ҳар томонлама таҳлил қилиниш ўрнига, асосан «Ёрқиной» (1926) пьесаси таҳлил қилинади ва унинг мусбат томонлари санаб ўтилади. Тўғри, олимимиз Чўлпоннинг поэзияда ҳамда драматургияда «мураккаблик билан бизнинг позициямизга ўта» бошлаганлигини айтади (104-бет). Лекин бу етарлими? Маълумки, Чўлпон ижодининг миллатчилик руҳи айниқса дастлабки пайтлар ва 20-йилларда яратилган асарларида яққол кўриниб турибди. Чўлпон жуда мураккаб шахс. Унинг миллатчилик руҳидаги дунёқарашдан қутулиши жуда ҳам қийинчилик ва секинлик билан юз берган. Шоир узоқ вақтларгача эскича қарашларидан қутула олмайди, коммунистик идеологияни етарли даражада тушуниб етмайди. У ҳаётининг охирги вақтларида ҳам хато ва нуқсонларга йўл қўйиб турган. Баъзи фактларга мурожаат қилайлик.

Чўлпон 1925 йилда «Улуғ ҳинди» деган мақола билан чиқди. У буюк ҳинд ёзувчиси Рабиндранат Тагорнинг ижодига характеристика берарkан, «санъат санъат учун» деган назарияни тўла қувватлаб, ўзбек халқи янги адабиётни ўзлаштирмаган, эски адабиётни бутунлай тарк этган дейди: «...ўзбеклар эскидан (эски адабиётдан — Ҳ. А.) ҳеч сабабсиз — аразлағон, хафа, янгига эндигина суқилиб кирмоқда. У адабиёт майдонида янгиликка нисбатан ёш бола, гўдак, «чақалоқ», эскиликка нисбатан етим, кимсасиз, беспризорний («ўзбошли»), журъат қилиб, «йўлсиз» деб юборайин деймону, қўрқаман: негаким, бошлаб ўзим йўлсиз!» («Маориф ва ўқитувчи», 1925 йил, 7—8-сон.).

Чўлпоннинг хато қарашлари ўзбек халқи ва унинг меросига муносабатида, совет воқелигини ҳимоя қилиб чиққан адибларнинг фаолиятини аниқлашида ҳам яққол кўринади.

Чўлпоннинг ёзишича, уни боши берк кўчага олиб кирган, йўлдан адаштирган кишилар Ҳамза, Авлонийлар эмиш. Уларнинг асарларини «ўқимайман, ўқимайман, мени шу ҳолға солған ўшалар», дейди. Шоир ўтмишдаги улуғ, атоқли зотларни инкор қилишгача бориб етади, улардан ибрат оладиган бирор нарсани ҳам топа олмайди. «Навоий, Лутфий, Бойқаро, Машраб, Умархон, Фазлий, Фурқат, Муқимийларни ўқийман; **бир хил, бир хил»** (таъкид бизники — Ҳ. А.).

Чўлпон Навоий ва Муқимий,

Ёзувчи Муроджон Мансуров Улуғ Ватан урушида қозонилган Буюк ғалабанинг 40 йиллигига атаб, «Мангу жанг» номли романини ёзиб тугатди. Асарда фронт орқасида якдил туриб, мардонавор меҳнат қилган, бутун борлиғини Ватан учун бахшида этган халқимиз қаҳрамонлиги қаламга олинади.

Романда ўша оғир йилларда виждони, имон-эътиқоди яна бир бор синовдан ўтган кишилар маънавий олами ҳақида ҳам баҳс юритилади. Қуйида ана шу асардан бир бобини эътиборингизга ҳавола этамиз.

Муроджон МАНСУРОВ

МАНГУ ЖАНГ

РОМАНДАН ПАРЧА

БУРҲОН тонг саҳарда кўча эшикнинг ваҳимали тақиллашидан уйғониб кетди: «Бемаҳалда бировнинг эшигида бало борми?» У бошини кўтариб ёнига аланглади. Хотини пишиллаб ухлар, эшик эса ҳамон тақиллар эди. Бурҳоннинг жони ҳалқумига келди:

— Ҳой, қарасанг-чи, ким экан?!—у зарда билан хотинини туртди. — Кимнинг эшигини тақиллатаётганини билмайдими?

— А? Нима?—хотини уйқусираб талмовсиради.

— Дард!—Бурҳон чидамай ўзи ўрнидан туриб кетди. — Ким?!—дея елкасига тўнини ташлаб, ҳовлига тушгунича бўлмай эшик яна тақиллади. Бурҳон остонада туриб сўкиб берди:

— Ҳа-ҳа, нима дейсан, овсар! Ўзингга ўхшаб ҳамманинг қулоғи том битган, дейсанми?!

Чақириб келган одамнинг нафаси ичига тушиб жим қолди. Эшик орқасида от пишқириб, ер тепинди. Бурҳон яқин бориб, зарда билан қайтариб сўради:

— Нима дейсан? Кимсан ўзинг!

— ЭМТЭСди қоровулиман. Тезроқ гузарга боракансиз. Ёмон одамлар Акбар полвонни Шўллода ўлдириб кетишибди.

— А?!—Унинг ҳуши учиб, оғзига ҳеч гап келмай қолди.

Хиладан кейин вужудидан муздек тер чиқиб:

— Қандай одамлар?—дея қайтариб сўради.

— Мелиса кетган. Ҳали-замон тутиб келишар. Хўп, мен кетдим, тезроқ боракансиз,—хабарчи отига миниб изига қайтди. Бурҳон хаёлига урилган совуқ фикрдан гангиб қолди: «Шошма, кимлар деди? Ёмон одамлар дедими, ё Яҳёнинг одамлари дедими? Наҳотки, у иблис шунчаликка борган бўлса? Таъзирини бераман деб... Йўғ-е, ўлдими? Эсини еб қўймагандир, ахир? Унда ўзи қаерларда сандирақлаб юрибдикан? Балки қилғиликни қилиб қўйиб қочворгандир. Саёқ саёқлигига боракан-да. Одам бўлмасакан-да. Бир кун бошимга етмаса кошки дердим-а!... Айтганим келиб турибди-я! Падарингга лаънат сенинг...»

У тўнини силтаб қоқиб, ичкари йўналди. Уй эшигини тарақлатиб очиб бориб, ғира-ширада хонтахта-ю кўрпачаларга қоқилиб, қозиқдан кийимларини изларкан, хотинини сўкиб берди:

— Чироқни ёқсанг-чи, овсар. Қачон сенгаям ақл битади?

Чироқ ёнгунча кийиниб бўлди. Отхонага кириб отни эгарлаб чиқиб, мина туриб, яна орқага қайтди: «Битта кител яланглик қилар... Мунча довдирамасам?.. Ҳали бу Яҳёдан келган ишми, бошқаданми? Ҳар нима бўлгандаям сир бой бермаслик керак-ку».

У отнинг тизгинини эшик зулфинига боғлай туриб, орқасидан эргашиб чиққан хотинига ўшқирди:

— Чакмонни опчиқ!..

Хўрозлар пайдар-пай қичқиради. Туманда эриб бораётган қоронғулик. Бурҳон ҳувиллаган катта кўчадан гузарга ошиқиб боради: «Ишқилиб, Яҳё аралашмаган бўлсин. Бўлмаса худо урди деявер, нақ биздан кўришади. Кечагида Аччида олишиб қолмаган бўлса ҳам майли экан. Ўшанинг ўчини олгансизлар, деб бизга тўнкашмаса...»

Гузарга етиб қолганида Фозилтепа томондан йиғи кўтарилиб, Бурҳон беихтиёр отининг жиловини тортди: «Ие, қаёққа кетяпти, азахонага бормай? Нега гузарга хабарлаб кетди? Уйига бориш керак-ку. Эшитиб туриб бормаса уят бўлар. Ундан кейин одамлар айтмайдими «Ўртада бир гап ўтганакан деб...»

У отининг бошини бура туриб яна иккиланди: «Аввал нима гап бўлганини билиш керакмиди? Яна ҳеч нарсадан бехабар азахонага кириб борса-ю ҳамма ишни Яҳё қилган бўлиб чиқса — нима деган одам бўлади? Йў-ўқ, азахонага бориш қочмайди. Аввал идорага бориб, ернинг тагидан бўлса ҳам Яҳёни топтириши, юзма-юз гаплашиб олиши керак. У иблис ҳали ҳамма айбни унга ағдариб кетишдан ҳам тоймайди».

Бурҳон идорага ошиқиб бораркан, сойдан ўтиб дарвозага етмасданоқ чор-атроф ёришиб тепадан от чоптириб келаётган отлиққа кўзи тушди. «Ким бўлди? Яҳёнинг ўзи шекилли».

Йўқ, отлиқ идора қоровули, бужур киши.

У Бурҳонни кўриб, отининг жиловини тортди.

— Келяпсизми, раис? Тезроқ бора қолинг, — дея шоширди.

— Нимага? Тинчликми?

— Терговчи кутиб ўтирибди. Топасан деб қўймаяпти...

— Кимни топасан дейди?

Бурҳон юраги така-пука бўлиб, отининг тизгинини тортди.

— Сизни-да, раис.

— Мени?—Бурҳон тўкис кўкрагига нуқиб қайтариб сўради.

Қоровул нима деярини билмай елка қисди:

— Нима бўлган—билмасам, топ деяпти... Райондан келиб ўтирибди...

— Райондан?—деб юборди-ю, сир бой бергиси келмай яна, юрчи,—деди зарда билан худди терговчисидан ҳам қўрқмайдигандек.

Районга қачон хабар ета қолибди экан? Қаёқданам буёққа қараб юрди? Тўғри азахонага бораверса бўлмасмиди? Ўзини ўзи терговчига рўпара қилиб, ўтирибди-я!

У отини секинлатиб, орқасига қаради:

— Яҳё қайси гўрда? Кечадан бери қорасини кўрсатмайди? Бужур қоровул ҳали эшитганингиз йўқми, дегандай овозини пастлатиб ваҳима қилди:

— Ярим кечада уйидан чиқиб кетганча йўқмиш-ку...

Бурҳоннинг юрагини энди ростмана ғулғула босди:

— Йўқмиш?..

— Билсангиз, Акбар тракторчининг ўлимини ҳам ундан кўришяпти.

Бурҳоннинг жони ҳиқилдоғига келди:

— «Ўчир овозингни, овсар!»—дея сўкиб юборай деди-ю яна ўзини тийди.

Ўзи унинг қаршисига ўтириб, осма чарм папкасини катта стол устига ташлади-да, кўзларига тик боқди:

Ё Айтинг-чи, ўртоқ Ортиқов, содиқ чопарингиз манави машъум хабарни эшитибоқ гумдон бўлганини қандай тушуниш керак?

Шоҳона стулига ястаниб ўтира бошлаган Бурҳон бир сесканиб тушган бўлса-да, ўзини гўлликка солди:

— Қаёққа йўқолибди экан?—деди зўрға ўзини босиб.

— Кечаси Аччига кетганча йўқмиш-ку. Эшитмадингизми? — терговчи кўзлари қисилиб синовчан тикилди.

Бурҳон елка учирди:

— Ҳозир сизлардан эшитиб турибман. Нимага қочаркан, тушунмасам?..

— Унда айтинг-чи, охирги марта уни қачон кўрган эдингиз ва нима иш буюргансиз?

Бурҳоннинг хаёлида минг хил ўй, минг хил тахмин-тусмоллар чарх урар, бу машъум воқеада Яҳёнинг қандай қўли борлигига, Акбарнинг ўлимини эшитибоқ нимага қочиб юборганига ҳеч ақли етмас эди. У бир тўхтамга келиш учун ҳам ўрнидан туриб чакмонини ечишга тутинди, кейин уни эшик ёнидаги илгакка бамайлихотир илиб келиб, жойига ўтирди. Дўпписини олиб, хила вақтдан бери устарада қиртишланмаган бошини силади:

— Ҳозир аниқ эсимда: кеча пешиндан кейин бир кирган эди.

— Ўзи кирдими ё чақиртирган эдингизми?

— Ўзи кирди,—Бурҳон савол-жавоблардан унчалик ҳайиқмаётган бўлса-да, кетини ўйлаб гапиришга тиришар эди,—тўғрироғи, ўзи рухсат сўраб кирди.

— Хўш?

— Аччига кетаётган тайёр арава боракан, уруғлик буғдой ортиб берворайми, деб келди. Мен майли, дедим. Бўлган гап шу.

Терговчи истеҳзоли кулди:

— Сен қаёқдан била қолдинг,—у ўлдирганми, бошқасими?!.. Шошмасанг, тагига етишади. Шундай қолдиришмас.

«Шундай қолдиришмас... Шундай қолдиришмас... Шундай қолдиришмас... Шундай қолдиришмаганда нима қилишади? Албатта, у даюсни тутиб келишади, кейин бошланади машмаша: Ким буюрган? Кимнинг гапи билан шу ишни қилгансиз? Бурҳон тўкис нима деган?.. Э, падарига лаънат бунақа ўзбилармон чопарнинг! Энди бир ками терговчига жавоб бериб юриши қолувди!..»

Бурҳон энсаси қотиб четга тупурди. У неча йил бадалида биринчи марта идорага шундай — юрагига қил сиғмай келиши бўлса керак. Бунақа расво кун бўлган эмас.

Бурҳон идора олдида кутиб турган қизил шапкали йигитни кўриб ғалати бўлиб кетди: «Ростданам кутиб турибди-ку! Тавба, бу воқеага менинг нима даҳлим бор экан? Акбар полвон билан кейинги вақтда чиқишолмай юрган бўлсак, Яҳё менинг чопарим бўлса — мен айбдор бўлиб чиқарканманми? Мен унга шундай қил, деб ўргатган жойим бораканми?» Шу баробар хаёлига яна бошқа нарса ҳам урилди: «Қизиқ устида айтиб юборган ўша бир оғиз гапим билан шундай қилган бўлса-я?..»

— Келдингизми, раис? Бўла қолинг. Ичкарида кутишяпти,—нотаниш мелиса йигит отнинг тизгинидан олмоқчи бўлган эди, Бурҳоннинг ори келиб, отнинг бошини четга бурди, атай нарироққа бориб эгардан тушди. Отни ўзи боғлаб салобат билан идорага қараб юрди. Кейин остонада тўхтаб, чакмонининг барини кўтарганча этигининг чангини тарс-турс қоқиб, эшикни одати бўйича елкаси билан очиб кириб борди.

ҚАЙ КЎЗ БИЛАН кўрсинки, унинг ўрнида мелиса кийими ўзига қуйиб қўйгандек ярашиб тушган, рус ёки ўзбеклигини ҳеч ажратиб бўлмайдиган тўлачадан келган бир одам ястаниб ўтирар, хонадаги ҳашамларни очиқ бир истеҳзо билан томоша қилар эди. Бурҳонни кўриб унинг туси тугул, битта туки ҳам ўзгармади. Фаранги стол-стулларию уларнинг қуббадор шербошли оёқларига, ўймакор эшик билан шифтнинг ганчли гулларига бир-бир кўз ташлаб чиқиб, кейин ўрнидан турди.

Кулча юзидаги ўша истеҳзо йўқолмай миййиғида кулиб жой бўшатди:

— Марҳамат, ўтирсинлар. — Афтидан у айбга буюрмайсиз, биз бир ўтириб кўрдик-да, шунчаки, демоқчи бўлди-ю, айтмади.

— Қанақа арава, кимнинг араваси, ким олиб кетади, сўрамай-нетмай жавоб бериб юбораверибсиз-да?

— Нима, буғдой ортган арава етиб бормабдими?—Бурҳон Яҳёнинг ниятини энди сезгандай юраги шувиллаб кетди.

— Шунақа-да!—Терговчи унинг гапи наша қилиб, юзини четга бурди, — Кимни пинжингизга олиб юрганингизни биласизларми, ўзи? Суриштирмай олаверадими ишга.

— Оёқ олиши чакки эди-я зангарнинг. Нима, буғдойни ошналарига оширмоқчи эканми?—шошиб қолди Бурҳон.

— Шунинг ўзи бўлса кошки эди. Икки ўртада райкомнинг топшириғини бажариб турган бир одамдан айрилиб ўтирибмиз. — Терговчи чуқур тин олиб, бош чайқади. Кейин чўнтагидан «Беломор» олиб тутатаркан, ўртага тушган совуқ жимликни яна ўзи бузди. — Айтинг-чи, у шу ишларни ўз билгисича қилган, дейсизми?

Бурҳон гап ўзига тақалиб келаётганини сезиб, сапчиб кетди:

— Мен қаердан билай! Воқеани ҳозир эшитиб турибман-ку!

Терговчи папирос тутуни орасидан яна ҳам синчковроқ тикилди:

— Ҳар ҳолда улардан кўра сизларнинг орангиз чатоқроқ бўлган. Бунинг устига икки кун бурун...

— Кечирадилар! — Бурҳон дўпписини бошидан олиб стол устига ташлаганча унга тикилиб яқин келди, — Аччида айтишиб қолган мен эмас, ўзларининг катта хўжайинлари Ҳожибеков бўлади! Ана ўша одамдан сўрайсизлар бу ёғини, — Бурҳон бурилиб кетиб, дераза олдида орқа ўгирганча туриб қолди.

— Керак бўлса, у кишидан ҳам сўраймиз. Ҳозир сиздан сўраб турибмиз. Марҳамат қилиб, ўзингизни босиб олсангиз. Бўлмаса бошқа ерда ҳам гаплашаверамиз, — терговчи папирос қолдиғини тарелкага эзғиларкан босиқлик билан уни тартибга чақирди. — Бизда қонун ҳамма учун битта, эътиборингиз учун.

Бурҳон ўз гуноҳини ўзи оғирлаштираётганини сезиб, ўзи истамаса-да, жойига қайтиб ўтирди:

— Қандай ош пиширган бўлса, ўзи ичаверсин. Мени аралаштирманг сиз ҳам!

— Шошмасангиз ҳаммасини аниқлаймиз. Ўзи пиширганми, бировларнинг маслаҳати биланми? Кейин уялиб қолмайдиган иш қилаверинг. Ҳозирча хайр, гражданин Ортиқов. Керак бўлсангиз чақиртирамиз.

У кутилмаганда йиғиштириниб ўрнидан турди. Бурҳон ҳайрон қолди: Ҳожибековнинг номини эшитиб савол-жавобни калта қилдимикан, ё ўзига кераклисини аниқлаб бўлдимикан? Бўйнига ҳозир қандай айб қўйди? Буғдойни суриштирмай-нетмай жўнатганими? Бу чепуха-ку!

Бурҳон уни кузатиб орқасидан эргашди. Терговчи эса эшик олдига борганда ўгирилиб тик боқди-ю, атайми, шунчакими, честь бериб чиқди-кетди. Гўё ҳеч нарсадан илинтира олмаган бўлса-да. Бурҳон стулига бўшашиб ўтириб қолди:

«Тавба, бу қандай кўргиликки, ўзи истамаган ҳолда иккинчи марта ўз дўстининг ўлимига сабабчи бўлиб турса. Биринчи гал мажбурдан айтиб юборган бир оғиз сўзи билан қизил Қодирни ўлдириб кетишган эди. Энди бўлса, қаёқдан ҳам ўша Аччидаги жанжалдан кейин Ҳожибековнинг кўнгли учун «у шаккокнинг адабини ўзимиз бериб қўямиз, мана, Яҳё буёғини боплайди» деди-ю, буёғига бепарво қолди? У иблис бир оғиз айтмабди-я, фатвони олдим-бўлди, деган экан-да. Эсиз, шундай одамга зомин бўлиб ўтирсак. Энди нима бўлди? Яҳёни тутиб келтиришса, судда Бурҳон раис айтганди деб турса, нима деган одам бўлади?! Йўқ, мен фалончининг кўнгли учун айтгандим, кейин буюрибманми, дея оладими? Ким ҳам ишонарди бу гапга? Ё амал кетгани шумикан, а?»

Орадан қанча вақт ўтди, шу куйи у қанча ўтирди—эсида йўқ. Бир вақт эшик қия очилиб, идора қоровулининг чўтир юзи кўринди.

— Гузарга, митингга борсангиз бўларди, раис. Ҳамма ўша ёққа кетяпти,—деди у ҳайиқибгина.

— Дарвоқе, гузарга боришимиз керак-а,—у ўрнидан тураётиб, қайтариб сўради. — Митинг? Ҳали митинг ҳам бўлармишми?—деди ичи эзилиб келиб.

— Райком секретарининг ўзи келадиган бўлганмиш-ку. Ҳазил воқеами? Раҳматли меҳнат деса томдан ташларди ўзини.

Бурҳон беихтиёр унга тан берди:

— Ҳа, нимасини айтасан! Нимаики топган бўлса, меҳнатдан топганди. Арзийди,—деб юборди.

Кейин шоша-пиша дўпписини бошига илиб, ташқарига шошиларкан «Эҳ, касофат Яҳё, қандай кунларга қолдирдинг-а, бизни», дея чуқур тин олди...

ГУЗАРГА тумонат одам йиғилган. Аксари хотин-халаж, қари-қартанглар. Ҳаво буркаб, ёғай-ёғай деб турибди. Кузги шамол ҳали уёқдан, ҳали буёқдан тентираб ўтиб, чанг-тўзон кўтаради, гузардаги тол-у теракларнинг баргини беомон тўкиб, учириб юради. Ёмғир шивалаб келиб, тупроқ ҳиди анқиб кетади-ю яна тўхтайди. Бурҳон отини толга боғлай туриб, зимдан халойиққа назар ташлади, ҳамма ўзи билан овора, тўда-тўда бўлиб машъум воқеанинг тафсилотини шивирлашади. Унга ҳеч ким эътибор бермади ҳам. «Ҳайрият, қўлини бигиз қилиб кўрсатиб турса нима қилардим». У сал енгил тортиб, катталар турган томонга қараб юрди.

Иккита юк машинасининг ёнларини тушириб бир-бирига тақаб, минбарга айлантиришибди. Устида қизил мато ўралган тобут. Атрофида марҳумнинг қора кийган онаси, хотини, болалари, Аччида бирга ишлаган қизлар тизилишиб, йиғлаб ўтиришади. Ҳатто анави Иқбол отин билан чоли ҳам шу ерда. Марака-ю, йиғинлардан четда қолмайдиган Мўмин муаллим шу ерда ҳам Зорин билан бирга бош-қош бўлиб турибди. Бурҳон беихтиёр кўзини четга олди. «Аслида ўзим бош-қош бўлишим керак эди. Ахир, юртнинг отаси деган номим бор. Бунинг устига Акбар билан шунча йил дўст бўлганмиз. Баъзан келишмаган бўлсак, келишмагандирмиз. Лекин бу душман эдик, деган гап эмас-ку. Ахир, душман ҳам шундай кунда бир-бирини кечиради-ку. Тўғрими?» Бурҳон Зорин томонга бир қадам ташлаган жойида кимдир ёнидан келиб тирсагидан тутди. У азбаройи чўчиб тушди. Ўгирилиб Ҳожибековни кўрди-ю, ўзига келди.

Ҳожибеков уни четга тортиб маъноли тикилди. Кейин ўзини шунчаки гапи бор одамдай тутиб, шивирлади:

— Худо бир асрабди, оға. Анави чопарингиз ўз оёғидан йитиб кетибди.

Дафъатан уни тушуниб етмай Бурҳон шошиб қолди:

— Яҳё-я?..

Ҳожибеков шукр қилинг, дегандай бош силкиди:

— Ҳозир Аччидан хабар келди. Худонинг қудратини қарангки, у каззобларни ертўлапертўласи билан жар босиб ётганмиш... Ҳов биз олтойи тулки отган ерда...

Бурҳон даҳшатга тушиб, ёқа ушлади:

— Ё қудратингдан!.. Илгари қирқ кунда қайтса, энди бир кунга қолмабди-я...

УНИНГ ваҳимасидан қўрқиб кетган Ҳожибеков атрофга аланглаб, лабига бармоғини босди:

— Дим оға, дим. Бу гап сиз билан мендан чиқмагани маъқул.

Бурҳон енгил тин олди: «Шунисига ҳам шукр, гуноҳига шерик қилмай ўз оёғидан йитиб кетганига ҳам шукр. Бўлмаса ўша бир оғиз сўз—мана бу тўнканинг кўнгли учун айтилган битта гап уни не балоларга гирифтор этмасди. Эсиз, кетганда Акбар увол кетди»...

Шу пайт райкомнинг биринчи секретари Мусамуҳамедов мактаб идорасидан чиқиб, анҳордан ўтганча шу томонга кела бошлади-ю, ҳамма гувиллаб ўша ёққа қаради. Шивир-шивир кучайиб яна тинди. Шамол теракларни шовуллатиб, митингга йиғилган одамлар устидан унинг заъфар баргларини соча кетди...

АБДУЛЛА ҚОДИРИЙНИНГ 90 ЙИЛЛИГИ ОЛДИДАН

Ҳақиқий сўз санъаткорларининг асарлари — ибрат мактаби. Уларнинг ҳаёт йўллари, эътиқоди, замондошлари — ҳамкасблари, ёр-дўстлари, таниш-билишлари, қариндошларига муомала-муносабатлари, ижодий принциплари, умуман инсоний қиёфаси ҳам авлодлар учун улкан сабоқ бўла олади. Атоқли инқилобчи Султонхўжа Қосимхўжаев Абдулла Қодирий ҳақида гапирар экан, «Унинг сўзи билан иши бир эди; ишчан, ҳалол, виждони пок йигит эди», дейди. Шубҳасиз, ана шундай улуғ зотнинг уни кўрган-билган одамлар замондошлари ёдида муҳрланиб қолган нурли сиймоси биз учун жуда азиз. Адибнинг ўғли врач ва ёзувчи Ҳабибулло Қодирий «Абдулла Қодирий замондошлари хотирасида» китобини тайёрламоқда. Нашрга тайёрловчи ўзбек совет адабиёти классиги замондошларидан бир қанчасининг ёдномаларини ўзи ёзиб олган. Биз қуйида кичик хотира — китобхонларга Ҳ. Қодирийнинг «Отам ҳақида» китобидан маълум боғбон Иноғомжон ота Мусажонов эсдаликларини эътиборингизга ҳавола қилаётирмиз.

Иноғомжон МУСАЖОНОВ

КЎКТЕРАКДА

Мен Жулқунбой номини аввалдан эшитиб, Отабек, Кумушбиби китобини. [«Ўтган кунлар» романини — Ҳ. Қ.] ўқиган бўлсам ҳам ўзларини кўрмаган эдим. «Кўктеракка Жулқунбой келибди», деб эшитдим. Бир кун гузарга чиқсам, чойхона ҳовузининг супасида зиёфат катта. Колхозимизнинг раиси, бухгалтери, ҳосилоти, қишлоқ советининг раиси, қўйинг-чи, барча раҳбарлар ўтирибдилар. Сўраб билсам, улар орасида Жулқунбой ҳам бор экан. Узоқдан назар солдим: чоч қўйган, қоп-қора киши...

Шу куни кечқурун боғимда юмуш қилиб юрсам, танишлардан бири кириб: «Эшигингизда Жулқунбой сизни чақираётир», деди. Ажабланиб нима юмушлари борлигини ўйлаб, тез чиқдим. Кўришиб-сўрашиб, уйга таклиф қилдим. Абдулла акам (ота ўн беш-йигирма ёш катта бўлса-да, дадамни шундай атарди. — Ҳ. Қ.) ортиқча такаллуфсиз кириб меҳмон бўлдилар, суҳбатлашдилар. Билсам, у киши ҳалиги улуғлардан «Мени бирон деҳқончилик-боғбончилик илмини дуруст биладиган кексароқ киши билан таништирсангизлар, суҳбатлашсам», деб илтимос қилибдилар. Раҳбарлар ўйлашиб мени маъқул кўришибди ва таништиргани одам қўшиб йўллашибди. Абдулла акам шу куни бизникида қолдилар. Суҳбатлашиб ётдик. Сўз орасида у киши дедилар: «Колхозингиз раҳбарлари маишатни жуда дўст тутадиган кишилар экан. Қарасам, иш бу ёқда қолиб, зиёфатдан бўшамайдиганман. Секингина ўзимни четга ола қолдим». Бу сўзларидан қувондим, у кишига муҳаббатим ошди. Шу-шу Абдулла акам ҳар Кўктеракка келганларида тўғри бизникида қўнадиган бўлдилар. Кейинроқ билсам, у кишининг Кўктеракка келиб юришидан мақсадлари колхоз турмушидан бир китоб ёзмоқ экан...

Абдулла акамлар Кўктеракда бир неча вақт гузарда, колхоз идорасида раис, ҳосилот, бухгалтер, ҳисобчилар билан сўзлашиб юрдилар. Кейин гоҳ ўзлари, гоҳ менинг ҳамкорлигимда бригадама-бригада айланиб, иш бошида бўлдилар, аъзолар билан суҳбатлашдилар, колхоз ери билан танишдилар. Шундай бир кулгу ёдимда: бир кун тушки пайт Абдулла акамлар билан айланишиб бир бригадага бордик. Аъзолар пахта чопиқ қилишарди. У киши колхозчилар тепасига бориб, ҳол-аҳвол сўраб, ишга разм солиб турдилар, чопиқнинг қоида-усулини сўрадилар. Кейин, бир кетмончига: «Қани, сиз кетмонни бериб дам олинг-чи, ўзимни бир синаб кўрай», дедилар кулиб. Кетмонни олиб чопиққа тушиб кетдилар...

Шундай қилиб, Абдулла акамлар бизнинг «Ўткин» колхозимиз билан эринмай танишдилар, колхоз кишилари ҳам у кишининг кимлигини, нима юмушда келганларини билиб олишди ва колхозимиз раисининг нобоплигидан нолиб, Абдулла акамга жуда кўп аъзолар арз қила бошлашди. Абдулла акам аввалига раисга тил тегизишдан истиҳолада юрдилар, ҳатто менга: «Қизиқ иш бўлди-ку, яхши ниятда келиб ,туз берганнинг тузлуғига...» деб, маслаҳат солдилар. Мен: «Ёзинг, савобга қоласиз...», дедим. Хуллас, Абдулла акам кўпчиликнинг илтимосини ерда қолдиролмай «Ўзи хон, кўланкаси майдон» деб газетага бир мақола (фельетон—Ҳ. Қ.) ёздилар* ва шундан сўнг нобоп раисдан халос бўлдик...

* Бу фельетон 1933 йили «Қизил Ўзбекистон» газетасида «Йўловчи» имзоси билан босилган. — Ҳ. Қ.

Тошкент райони

АДАБИЙ ТАНҚИД

айниқса Ҳамза асарларидан қаноатланмасдан, уларга хуруж қилиб, тушкунлик, диний руҳда ёзилган асарларнинг муаллифларини мақтайди, асарлар камлигидан нолийди, ачинади. «Усмонличадан,—деб ёзади Чўлпон, — Ризо Тавфиқнинг баъзи бир янги шакл билан эски руҳда айтган сўфиларча шеърларини ўқийман: шуларга дурустгина қонаман... **Фақат — улар шу қадар озки...»** (таъкид бизники — **Ҳ. А.**).

20-йилларнинг ўрталарида ҳам Чўлпон ҳали ҳаётда ва адабиётда ўзининг ҳақиқий йўлини топиб олмаган бир шахс эди. Унинг «йўлсиз»лиги, аниқроғи тушкунлик шеърларида ҳам акс этиб боради: «Кўклам билан юртимга ҳам бир кўкариш келсайди, Кўнгиллар ҳам ҳаволардек кўклам ҳиди берсайди, Дилларга ҳам ҳаволардек кўклам руҳи кирсайди» (Чўлпон, «Тонг сирлари» тўпламидан).

Чўлпоннинг 1927 йилда яратган «Табиат китобидан» шеърида эгри ниятларининг амалга ошмаганлигидан кўз ёши тўкади:

Бошқа мавсум... ер
ҳансираб ётади,
Ҳар ўтганда қаҳрини отади,
Кўксидаги зийнатлари
таланиб,
Эски йиртиқ кўйлак
қолган устида
Кўкрагида ғазаб ўти
қаланиб,
Ҳар ўтгандан бир ўч олиш
қасдида.

Бу шеърнинг хотимасида юқоридаги хато мулоҳаза янада бўртиб кўринади: «Йўқ бўлади лаблардаги тилаклар, Қайрилади, эгилади билаклар!»

Демак, Чўлпоннинг таърифича, яхши ниятлар барбод бўлган. Бу даврдаги Чўлпон ижоди, фаолиятининг характерли томони яна шундаки, у янги замондан норозилик туғдиришга, йиғлоқликни тарғиб этишга уринди.

ЎША ДАВРДА янги ҳаёт қураётган Совет Ўзбекистонини — «Бузилган ўлкага» ўхшатишини тор миллатчиликдан бошқа нарса, деб бўлмайди.

Чўлпоннинг 30-йилларнинг бошларида ёзган «Бир неча йил қайтарғач яна олдим созимни...» деган мисралари ҳам характерлидир. Бу сатрлар олдин айтилган қуйидаги сўзларининг давоми сифатида кўринади: «Муҳит кучли экан, эгдим бўйнимни, Чақмоқдек ялтираб учиш йўқ энди, Ёлғон хаёлларга кўчиш йўқ энди, Оқимнинг йўлиға солдим кунимни».

Кўриниб турибдики, у сароб курашда чекинади, Совет ҳокимиятининг фазилатларини тушуниб, ўз позициясини ўзгартириб боради.

Чўлпоннинг қатор шеърлари йиқитилган буржуа синфининг орзу-ниятларини, кайфиятларини ифода этган эди.

Чўлпоннинг адабий танқидчиликда ва поэзиядаги қарашлари драмаларида ҳам ўз аксини топади.

А. Алиев ўз тўпламида Чўлпон драматургиясига тўхталиб, «Ёрқиной» пьесасини таҳлил қилади. У бундай ёзади: «Автор бу асарида ўтмишга янги ҳаёт позициясида туриб ёндашади... меҳнаткаш халқ оммасининг умумий адолатсизликка қарши кўтарган исёнлари, қўзғолонлари картинасини яратади. Бу воқеаларда актив иштирок этган халқ вакилларининг жонли образларини чизиб беради» (105-бет). Афсуски, ундай эмас. Олимимиз асарнинг қимматини ошириб юборган. Уни революцион руҳда ёзилгандай қилиб талқин қилади. Асарнинг жиддий ғоявий-бадиий нуқсонларини четлаб ўтади.

Маълумки, «Ёрқиной» халқ эртаклари асосида ёзилган ва уларнинг руҳидан келиб чиқилган. Сюжети эса ишқий-афсонавий заминга қурилган. Пьесада социал мотивлар, демократик ва ижтимоий руҳ саёз, юзаки ёритилган. Пьеса бадиий маҳорат жиҳатдан ҳам заиф ва жўн эканлигини қайд қилиб ўтиш лозим. Булар ҳаммаси китоб муаллифининг Чўлпон ижодининг турли қирраларини ишонарли очиб беролмаганлигини кўрсатади. Бу ҳол Чўлпон ҳақида нотўғри таассурот туғдиришга сабаб бўлади, ҳақиқатдан чекинишга олиб боради.

Шунга ўхшаш муносабат Фитрат ижоди талқинида ҳам кўринади. Китобда бу ижодкор асарларининг таҳлили катта ўринни эгаллайди. А. Алиев Фитрат ижодий фаолиятини янгича тақдим этмоқчи бўлади. Лекин айтилган маълум фикрларни бошқача шаклда қайтаради, айрим баҳоларни «тўғрилаб» кўрсатишга уринади.

А. Алиевнинг китобидан кўп нарса кутган эдик. Олимимиз мураккаб адиб ижодини чуқур таҳлил қилиб, Фитрат ҳақида ҳаққоний, марксча-ленинча таҳлил берар, деб ўйлаган эдик. Тўғри, А. Алиев Фитратнинг «Қиёмат», «Шайтоннинг тангрига исёни», «Рўзалар» каби асарлари ҳақида кўп ҳаққоний фикрларни баён қилади, уларда «ғояларни эса конкрет ҳаётий воқеаларда ривожлантириб... мусулмон руҳонийларининг қилмишларини» (79-бет) фош этганлигини тўғри таъкидлайди. Адолат нуқтаи назаридан қайд қилишимиз лозимки, Фитрат баъзи асарларида ўтмишни идеаллаштирганлиги, ўтмишни қўмсаши айтиб ўтилади. Лекин бундай қарашлари қайси асарларда қандай намоён бўлиши таҳлил қилиб берилмайди. А. Алиев ёзувчининг асарларини конкрет таҳлилига келганда уларни четлаб ўтишга уринади. Бу ҳолни айниқса «Абулфайзхон», «Ҳинд ихтилолчилари» пьесаларини характерлашда кўрамиз.

Ҳар икки асарда ҳам ижобий хусусиятлар мавжудлигини, разил дин аҳлларини фош қилишда муаллифнинг талантини кўринганлигини инкор этиш асло мумкин эмас. Шу ижобий томонлари билан бирга, уларда жиддий ғоявий-бадиий қусурларга йўл қўйилганлиги ҳам ҳақиқат-ку!

«Абулфайзхон»да хонлик саройидаги жанжаллар, тахт талашишлар атрофидаги ҳодисаларгина акс эттирилади. Унда эзилган халқнинг биронта ҳам намояндасининг образи яратилмайди. Замон руҳини бера олмаганлиги Фитратнинг бу пьесасининг жиддий нуқсоники! Муҳим бўлган бу ҳақиқат чуқур марксистик таҳлил этилганда тўпламнинг илмий қиммати ғоятда ортарди.

Фитратнинг юқорида йўл қўйган ғоявий хатолари, унинг умумий дунёқараши ўша вақтда тутган позициясидан келиб чиққанди. Фитрат Совет ҳукуматининг истиқболига ишончсизлик билдирган, бир қанча шеърларида буржуа ҳокимиятини орзу қилган, ниятларини пучга чиқа бошлаганлигидан нолиган. Реакцион «Қўқон мухторияти»ни астойдил ҳимоя қилган ҳам Фитратдир. Бухоро республикасида маориф нозири (министри — **Ҳ. А.**) бўлиб ишлаган Фитрат миллатчилик руҳидаги хатолари учун партия Марказий Комитети 1923 йилдаги пленуми қарори билан вазифасидан четлаштирилган.

Чўлпонга қарши Ғайратий «Тузалган ўлкага» деб бонг урди. Фитратнинг «Менинг кечам» асари Ботунинг «Менинг кундузим» заминида чилпарчин бўлди. Уйғун «Шодлигим» орқали Чўлпоннинг «Ваҳм!»ига зарба берди. Чўлпоннинг «Баҳорни соғиндим» шеърига қарши ўлароқ Ҳамид Олимжоннинг «Қишлоқ қизи» асари яратилди.

Билмайман, билмайман,
йиғламоқ нима!
Бир зумда кўкдаги ойга
чиқмайман.
Дейман: «Кет, эй сароб,
мени имлама!»
Ёлғон ноз-ишвага дилни
бермайман.

К. Яшиндан олинган бу мисралар Чўлпонларнинг умидсиз, йиғлоқи, руҳсиз, миллатчилик руҳидаги асарларига ва хатти-ҳаракатларга қарши қаратилганлигини сезиб олиш қийин эмас. Булар ҳаммаси шуни кўрсатадики, адабиёт майдонида икки куч — илғор ижобий авлод билан «йўлсиз» қаламкашлар ўртасида кескин, жиддий кураш юз берган.

Бу ҳаётий ва адабий ҳақиқатни А. Алиевнинг китобида акс этилишини истардик. Афсуски, бу моментлар хаспўшлаб ўтилади, уларга партиявий, синфий баҳо етарлича берилмайди.

Адабиёт ҳаётнинг бадиий кўзгуси, синфий кураш кўзгуси эканлигини, воқеликни тўғри аниқлаш партиявийлик жиҳатдан жуда ҳам муҳим эканлигини улуғ Ленин ғоят равшан кўрсатиб берган эди. «Адабиёт партиявий адабиёт бўлиб қолиши керак... Адабиёт иши — умумпролетар ишининг бир қисми бўлиши керак, бутун ишчилар синфининг бутун онгли авангарди юргизиб турган ягона, катта бир социал-демократик механизмнинг «парраги ва винтчаси» бўлмоғи керак. Адабиёт иши социал-демократиянинг бир тартиб ва бир режада уюшган, бирлашган партиявий ишнинг таркибий қисми бўлиши керак», деб таълим берган эди доҳий. Бу деган сўз биринчи галда адабиётнинг пролетариатга партиявий, синфий позициядан туриб, хизмат қилиши демакдир.

Бу ҳол эса ёзувчига характеристика берганда, унинг асарларини баҳолаганда, аввало, реал ҳаётни қанчалик ҳаққоний акс эттира олганлигидан, коммунизм қурилиши ишига қанчалик ҳисса қўша олганлигидан келиб чиқишни тақозо этади.

Тадқиқотчининг асосий фазилати шундан иборат бўлиши керакки, у адабиётнинг ҳар бир ҳодисасига, ҳар бир асарига, илмий, объектив, самимий муносабатда бўлиши лозим. Ҳақиқатни ажратиб олиш учун В. И. Лениннинг Л. Толстой, М. Горький каби даҳоларнинг ижоди ва қарашларини таҳлил қилиш принципларидан келиб чиқишимиз лозим. Доҳиймиз ҳар икки улуғ адибнинг улкан ютуқлари билан уларнинг ижод ва фаолиятларида юз берган нуқсонларни моҳирлик билан кўрсатиб берган.

Ленинча таълимотдан келиб чиқиб, ижоди ва қарашлари ғоятда мураккаб ёзувчиларга баҳо бериб, бор ҳақиқатни ёритиб берсак, илмга содиқ қолган бўламиз.

Совет кишисининг маънавий қиёфасини бойитишга хизмат қиладиган барча нарсаларни ҳимоя қилиш, уларни чин қалбдан қувватлаш, ҳаёт ичига олиб киришда ёрдамлашиш ҳар бир адабиётшуноснинг муқаддас бурчидир. Чунки ҳақиқий, илғор адабий мерос ёш авлод ўртасида социалистик ғояларнинг шаклланишига бевосита самарали таъсир кўрсатиши муқаррардир. Китобхонларнинг бадиий дидини тўғри тарбиялаш, ўтмиш адабиётига, бадиий меросга объектив ёндашиш ва уни тўғри баҳолашга ўргатиш ҳам адабиётшунослигимизнинг муҳим вазифаларидан биридир.

Бу вазифани ғоявий-назарий позицияда мустаҳкам туриш, партиявий принципиалликка амал қилиш, халқ, жамият олдида масъулиятни чуқур ҳис қила олиш, марксча-ленинча таълимотни эгаллаш орқалигина тўла бажариш мумкин.

СОВЕТ адабиётшуноси ва танқидчиси бу — оддий кузатувчи, адабий ҳодисаларни эслаб ўтувчи киши эмас, балки у адабиётда партия сиёсатини ўтказувчи фаол жангчи, адабий жараёнга қизғин аралашувчи, чуқур ғоявий-бадиий асарларнинг ҳақиқий мададкори, илғорлик ва новаторликнинг оташин ҳомийсидир.

В. Белинский адабий танқидни «ҳаракатдаги эстетика» деб атаган эди. Танқидчилик доим ҳаракатда, ўсишда давом этиши керак. Бу адабий жараёнга, адабий меросга ижодий ва катта масъулият билан ёндашиш мажбуриятини оширади.

Биз аминмизки, соғлом, чуқур билимли адабиётшуносларимиз ва танқидчиларимиз бор экан, маданий меросимиз совет фанида ўзининг ҳаққоний аксини тўла топади. Замон талаби шу.

Ҳафиз АБДУСАМАТОВ,
филология фанлари доктори

БОЛАЛИК ҚУВОНЧЛАРИ

> **Болалар — мамлакатимизнинг келажаги. Уларга ғамхўрлик қилиш—мамлакат тўғрисида ғамхўрлик қилиш демакдир.**
>
> Александр **БРЯНЦЕВ**

АЛЕКСАНДР Брянцев номидаги Ленин орденли Ленинград ёш томошабинлар театрининг пойтахтимиздаги гастроллари давом этмоқда.

— Ҳар бир ёшнинг ўзига хос муаммолари бўлгани сингари, давр нафасига ҳамоҳанг театри ҳам бўлади. Кичкинтой томошабинлар учун театр битмас-туганмас шодлик манбаи бўлса, ўсмирлар учун ўзига хос ахлоқий-маънавий бойликлар мактаби, ёшлар учун эса жиддий мулоҳаза юритиш масканидир, — дейди театрнинг бош режиссёри, РСФСР халқ артисти, профессор З. Корогодский.

Ленинградлик санъаткорлар ўз репертуарларидаги 12 энг сара спектаклларни намойиш этяптилар. Бу спектакллар ғоявий етуклиги, жанрларнинг ранг-баранглиги, мавзу актуаллиги билан томошабинлар диққатини жалб қилмоқда. Р. Киплингнинг «Ўз-ўзича сайр қилиб юрган мушукча», Ф. Зальтеннинг «Бемби», Ш. Перронинг «Этик кийган мушук» эртаги асосида Н. Слепакова инсценировка қилган «Салом, жаноб Перро» спектакллари томошабинни эртакларнинг мўъжизавий сеҳрли оламига етакласа, Б. Голлернинг «Майдон атрофида». А. Кургатниковнинг «Донна Анна ҳузурида меҳмонда», В. Шекспирнинг «Хатолар комедияси», шунингдек, «Очиқ дарс», «Икки овоз билан» каби саҳна асарлари болалар ва ўсмирларнинг турмушдаги воқеа-ҳодисаларга муносабати билан боғлиқ бўлган муаммолар, жамият, коллектив, ўз яқинлари олдидаги бурчи масаласига оид айрим конфликтли вазиятлар ҳақида жиддий мушоҳада юритишга ундайди. Халқ латифалари, қизиқарли қочирим сўзлар, термалар асосида яратилган, ўзида цирк, балет, опера, мультипликация, карнавал элементларини мужассамлаштирувчи «Салом, салом, салом», «Бизнинг цирк», «Кўнгилхушлик» спектакллари эса ёш томошабинларни санъатнинг ранг-баранг сеҳрли олами билан яқиндан ошно этади, уларга эстетик завқ, маънавий озиқ беради. Энг муҳими, мурғак қалбда гўзалликни ҳис этиш, севиш, уни авайлаб-асраш туйғуларини уйғотади.

Шунингдек, театр санъаткорларининг томошабинлар билан бўлаётган ижодий учрашувлар программаси ҳам жуда қизиқарлидир. Бунда санъат ихлосмандлари Тошкент гастроллари репертуарига кирмаган В. Аграновскийнинг «Малаховни тўхтатинг!», В. Тендряковнинг «Битирув оқшоми», А. С. Пушкиннинг «Борис Годунов» спектаклларидан, «Муха-цокотуха» балетидан, «Ўғирланган қуёш» операсидан парчалар, цирк томошалари, ҳар хил қизиқарли ўйинлар билан танишадилар.

Машҳур австралиялик ёзувчи Феликс Зальтеннинг «Бемби» номли повесть-эртаги жаҳон китобхонлари қалбидан чуқур жой олган. 1942 йили америкалик кинорежиссёр Уолтер Дисней шу асар асосида «Бемби» номли ажойиб мультфильм яратган. Мамлакатимизда ҳам бу ғаройиб асар бир неча бор қайта-қайта нашр этилган. Ёзувчи Ю. Нагибин «Эзгулик ҳақидаги бу асар юракни даволайди», деб бежиз айтмаган.

РСФСР халқ артисти З. Корогодский саҳналаштирган «Бемби» спектакли Ленинград ёш томошабинлар театри тарихида ҳам алоҳида ўрин тутади.

Бу асар ўрмон ҳақидаги эртакдир. Чуқур фалсафий мазмун билан йўғрилган воқеа ва ҳодисалар ўрмонда кечади. Аввало шуни айтиш кераккi, автор ўз асарида мажозий образлар орқали ҳаёт ҳақида, инсонлар тақдири, уларнинг бир-бирларига бўлган муносабатлари, турфа хислатлари ҳақида атрофлича мушоҳада юритади. Шунингдек, табиатга, унинг бойликларига бўлган қарашларнинг чуқур тадқиқ қилиниши ҳам асарнинг асосий ғоясини ташкил этади. Албатта, спектакль асардаги бутун воқеа ва ҳодисалар тафсилотини тўлиқ қамраб олмаган, бунинг имкони ҳам йўқ. Лекин унинг асосий ғояси билан боғлиқ бўлган жиҳатлар тўлиқ сақланиб қолган.

Рассом Завен Аршакуни асардаги ўрмон манзараларини маҳорат билан саҳнага кўчира олган. Шовқин-суронли ўрмоннинг хилват жойларидан бирида она буғу фарзанд кўради (Бембининг ёшлиги ролида РСФСР халқ артисти, РСФСР Давлат мукофоти лауреати И. Соколова). Томошабин кўз ўнгида ўрмондаги бошқа ҳайвонлар — бойўғли (В. Баранов), зағизғон (Н. Бродская), олмахон (Е. Ложкина), қуён (Н. Феоктистов) қатори Бемби ҳам вояга ета бошлайди. Аста-секин қўрқув, хавф-хатар нима эканлигини англайди, ёш қалби дўстликнинг нашъали онларини туяди.

Ўрмондаги бу бахтиёр ҳаётга доимо «У», яъни инсон таҳлика солиб туради. Ўрмон жонзотларининг тинчлигини бузади. Бу ҳаммадан кўра Бембини кўпроқ ташвишга солади. Нега энди «у» буғуларни ёинки бошқа ҳайвонларни ҳалок этиши керак? Нега улар кечасию кундузи ҳадиксираб, қўрқиб яшайдилар? Бундай бўлмаслиги учун нима қилиш керак? Бу каби муаммолар Бембига бир лаҳза тинчлик бермайди. Бемби ўрмонда фақатгина осуда ҳаёт ҳукм суришини истайди. Бунинг учун у курашишга, ҳатто адолат йўлида ўзини қурбон қилишга ҳам тайёр. Бемби дўсти Гобонинг (Б. Батуев) ўрмон қонун-қоидаларини бузиб, «у»га ён босиб енгил кун кечиришга кўникиб қолганини ҳеч ҳазм қила олмайди. Ҳатто Гобо буғулар йўлбошчисининг (РСФСРда хизмат кўрсатган артист, СССР Давлат мукофотининг лауреати Н. Иванов) ўгитларига ҳам қулоқ солмайди. Оқибатда Гобо «у»нинг қурбони бўлади.

Буғулар йўлбошчиси ўз аждодларига доим «Ёлғиз йўловчи бошқалардан кўра узоққа боради» деб уқтиради. Бемби ҳам ҳаётнинг барча лаззатларидан воз кечиб, ўз мақсади йўлида дадил одим отади. У ҳаётда орзу қилган ниятига эришади. Бу — доим бошқаларга ёрдам бериш истагидир. Охир-оқибатда йўлбошчига айланган Бемби тимсолида буғулар одил, эрксевар, ҳақиқатпарвар, эзгу ниятли етакчини кўрадилар (йўлбошчи Бемби ролида И. Агеев).

Кичик ёшдаги болалар диққатини ўзига тортувчи спектакллардан яна бири машҳур инглиз саргузашт ёзувчиси Р. Киплингнинг «Ўз-ўзича сайр қилиб юрган мушукча» асари асосида Н. Слепакова инсценировка қилган шу номдаги пьесадир. Бу асарни ҳам З. Корогодский саҳналаштирган. Рассом З. Аршакуни саҳна асари руҳига мос безаклар яратган. Спектакль воқеалари томошабинни узоқ ўтмишга етаклайди.

Асарнинг бош қаҳрамонларидан бири мушукчага ҳайвонларнинг инсон билан дўстлашуви эриш туюлади. У «Ҳар бир мавжудот ўз ҳолича, ўз билганича яшаши керак», деган ақидага амал қилади. Бошқаларни ҳам шундай яшашга ундамоқчи бўлади. Бундай яшашнинг мазмунсиз, ҳатто хатарли эканлигини ўзи ҳам англаб етмайди. Бироқ кўпгина воқеаларни бошидан кечиргандан сўнг, якка ҳолда яшашнинг оқибати фожиа билан тугашини тушуниб етади ва ўзига дўст қидиришга ҳаракат қилади: ўрмон яқинидаги хонадонга келиб, бола билан, у орқали бошқа ҳайвонлар билан дўстлашади.

Спектаклда РСФСР халқ артисти А. Шуранова (аёл), РСФСРда хизмат кўрсатган артист А. Хочинский (эркак), артист Ю. Вишнева (бола), РСФСР халқ артисти, РСФСР Давлат мукофотининг лауреати И. Соколова (мушукча), шунингдек, артистлар С. Надпорожский, Ю. Ерофеев, Н. Патракова, Л. Михайловский талқинидаги образлар, айниқса, тўлақонли, ишонарли чиққан.

Б. Голлернинг «Майдон атрофида» спектаклида декабристлар қўзғолони билан боғлиқ бўлган воқеалар, қўзғолонни ҳаракатга келтиришда мардларча ҳаракат қилиб, эрк йўлида жонларини фидо қилган К. Рилеев, ака-ука Бестужев, Н. Муравьев-Апостол фаолияти томошабин кўз ўнгида намоён бўлади.

А. Кургатниковнинг «Донна Анна ҳузурида меҳмонда» спектаклидаги воқеалар ҳозирги реал ҳаётимизда юз беради. Француз тили ўқитувчиси мустақил ҳаётга энди қадам қўяётган ўқувчиларга доимо ҳалол яшашлари, виждонли, ростгўй бўлишлари кераклигини уқтиради. Мактабни тугатиб, мустақил ҳаёт кечираётган ёшлар кўпгина муаммоларга дуч келадилар. Улар ҳаётда ҳамма ҳам виждонан ишламаслигини, ахлоқ-одоб нормаларига зид иш тутувчи шахслар ҳам бор эканлигини англаб етадилар.

А. Брянцев «Ёш томошабинлар театри болалар хурсандчилиги учун хизмат қилиши керак», — деган эди. Шубҳасиз, театрнинг ҳар бир спектакли санъат ихлосмандларига олам-олам қувонч бахш этмоқда.

Холбой ҚОСИМОВ

Суратда «Салом, салом, салом» спектаклидан бир кўриниш.
К. РОМЕЕВ фотоси

7 МАЙ — РАДИО КУНИ

АЗИЗ ОДАМ

ЁШ режиссёрлар у кишига «Ота» деб мурожаат қилишади, самимий маслаҳатлар олишади. Ота шогирдларига фойдаси текканидан хурсанд бўлади, Алишер Навоийнинг:

Ҳунарни асрабон
неткумдир охир,
Олиб туфроққаму
кетгумдир охир,

деган байтини дилида такрорлайди. Албатта, бу отанинг кимлиги кўпчиликни қизиқтиради. Бу киши Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист, режиссёр Неъмат Дўстхўжаевдир.

Неъмат Дўстхўжаевнинг режиссёрлик фаолияти радиода шаклланиб камол топган. Тўғри, Неъмат ака кўп йил Охунбобоев номидаги Республика Ёш томошабинлар театрида режиссёр, бош режиссёр вазифаларида ишлаб, болалар учун спектакллар қўйган. Унинг болалар театри режиссурасида ўз услуби борлигини ҳозирги болалар театрининг етук режиссёрлари ҳурмат билан тилга оладилар. У киши Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрида ҳам режиссёр бўлиб ишлаган. Бироқ Неъмат Дўстхўжаевнинг радио режиссура ривожланишига қўшган ҳиссаси салмоқлидир. Неъмат ака радиоспектаклларнинг илк намуналарини яратганлардан. Улар катта санъатимизнинг ленталардаги солномаларидир. Бу постановкалар эфир орқали янграганда, бугун орамизда бўлмаган ноёб истеъдод соҳибларнинг овозларини тинглаб, ўзларини аниқ тасаввур этамиз. Ленталарга муҳрланган овозлари орқали улар ҳамиша яшайдилар. Бу, албатта, Неъмат ака сингари режиссёрлар яратаётган мўъжиза самарасидир. Радиорежиссура тарихи бизда асосан 50-йиллардан бошланади. Бу жанрнинг мураккаб томони шундаки, унда театрларга хос декорация, грим, кўриниш деган нарса йўқ. Фақат битта восита — овоз бор. Шу овоз орқали спектакль учун зарур бўлган барча воситаларни киши кўз ўнгида гавдалантириш керак. Бунинг учун постановкачи режиссёр фантазияси, тасаввурига эрк бериши, асар устида диққат-эътибор билан алоҳида ишлаши лозим. Радио Неъмат Дўстхўжаевнинг иккинчи уйи.

Неъмат Дўстхўжаев бўлажак артистлар даврасида.

Ишдан кейин пьеса ўқийди, актёрлар билан ҳар бир асар устида жумлама-жумла ишлашади. Чунки радиопостановка жараёни заргарона меҳнат талаб қилади. Неъмат Дўстхўжаев холис маслаҳатини ҳеч кимдан аямайди. Драматурглар Ўлмас Умарбеков, Латиф Маҳмудов, Ҳайдар Муҳаммад ва бошқалар дастлабки саҳна асарларининг дунёга келишида Неъмат ака яхши маслаҳатлар берганлигини қувонч билан эслаб юрадилар.

СССР халқ артисти, СССР Давлат мукофотининг лауреати, профессор Раззоқ Ҳамроев ўз эсдаликларида шундай ёзади: «1963 йили, Муқимий номидаги музикали театрнинг бош режиссёри бўлиб ишлаган кезларимда, Неъмат Дўстхўжаевни Собир Абдулла ва Тўхтасин Жалиловнинг «Алпомиш» спектаклини театр саҳнасида кўришга таклиф этдим. Спектакль устида ишлаш жараёнида Неъмат Дўстхўжаев ўзини истеъдодли режиссёр сифатидагина эмас, балки ўзбек халқ музикасининг билимдони сифатида ҳам кўрсатди».

Замонамизнинг атоқли режиссёрларидан бири В. Н. Немирович-Данченко «Режиссёр бўлиш учун авваламбор кўзгу, иккинчидан, улкан педагог, учинчидан эса ташкилотчи бўлиш керак», деб айтган эди. Неъмат Дўстхўжаев бу хислатларни ўзида жамлаган ижодкор. У педагог ва мураббий. Кундузлари кўпинча пионерлар қуршовида машғулот ўтказаётганини кўрамиз. Унинг машғулотлари қизиқарли бўлади. Шеърни қандай ўқиш, сўзларни қай тарзда талаффуз қилса таъсирли ва маъноли чиқиши, маданиятли одам қандай бўлиши ва ҳоказолар ҳақида жон-дили билан сўзлайди.

Неъмат Дўстхўжаев катта ҳурматга санъатга чуқур садоқатию фидойилиги билан эришган. Шунинг учун ҳам бугун Неъмат Дўстхўжаев режиссура санъатига бағишлаган умридан афсусланмайди. Эндиликда Ўзбекистон телевидениесининг бош режиссёри Мақсуд Юнусов, республика радиосининг бош режиссёри Рустам Қурбонов, режиссёрлар Нишон Ғайбуллаев, Раҳмат Жумаев, Мастура Исоқова, Гулчеҳра Ғиёсова уни устоз сифатида ҳурмат қилиб, эъзозлаганларида 75 йиллик умри бекор ўтмаганини, меҳнатлари зое кетмаганлигини дилдан ҳис қилади.

Устоз режиссёр Ўзбекистон радиосида болалар учун эшиттиришларни йўлга қўйганлардан биридир. У ҳар бир бола билан алоҳида иш олиб боради, эшиттиришлар устида соатлаб ўтиради ва уларнинг қизиқарли чиқишига эришади.

У фақат болалар билан эмас, балки профессионал актёрлар билан ҳам жиддий ишлайди. Актёрларга асар ғоясини, воқеаларнинг тадрижий ўсишини, персонажларнинг ўзаро муносабатларини эринмай тушунтиради. Фикрлаш доираси кенг, идроки баланд, бой фантазияга эга бўлган Неъмат ака билан ишлаш ҳар бир ижодкорга катта завқ бағишлайди. Неъмат Дўстхўжаев чет элларга бериладиган эшиттиришлар учун ҳам кўпгина яхши постановкалар қилган.

—Неъмат аканинг уйғур тилида тайёрлаган «Куздаги зимистон», «Ватан қурбонлари» радиопостановкалари чет эллик тингловчиларда яхши таассурот қолдирганлигини хатлар орқали биламиз, —дейди уйғур редакциясининг бўлим бошлиғи Абдулла Баротов. —Асарни тайёрлаш давомида у киши талабчанлик билан ишлади, ҳар бир саҳнани бир неча марта қайта ўқитди. Ниҳоят, асар лентага тушди. Тўғрисини айтсам, асар жаранглаб чиқди. Ундаги образларнинг характерлари аниқ, воқеалар тиниқ, ҳаяжонли эди.

Неъмат ака кўпгина инсценировкаларнинг муаллифидир. Жумладан, Иброҳим Раҳимнинг «Оқибат» романи асосидаги инсценировкаси тез-тез эфир орқали жаранглаб туради.

Неъмат Дўстхўжаевнинг актёрлик маҳорати ҳам диққатга сазовор. У кишининг овозидан кўпгина эртаклар ёзиб олинган. Жуда кўп постановкаларда, кинофильмларда, видеофильмларда характерли ролларни табиий-ишонарли қилиб ўйнаган.

Бу санъаткорнинг режиссура санъати ривожланишига қўшган ҳиссасини партия ва ҳукуматимиз муносиб тақдирлаб, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист унвони берган, Меҳнат Қизил Байроқ ордени билан мукофотлаган, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиумининг бир неча фахрий ёрлиқларига сазовор бўлган.

Азиз одам ҳамиша кишилар қуршовида бўлади. Неъмат ака уйда фарзандлари, неваралари даврасида меҳрибон ота, табаррук бобо, ишда шогирдлари ўртасида ҳурматли устоз, мураббий, ҳамкасблари ўртасида ўз касбининг билимдонига айланади...

Ғ. ЖАББОРОВ

МАРОҚЛИ КОНЦЕРТ

Яқинда профессионал коллективлари Бутуниттифоқ конкурси лауреати Ўзбекистон хор капелласининг Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент Давлат консерваториясида ҳисобот концерти бўлди.

Ўзбекистон хор капелласи ўттиз йиллик тарихга эга. Унга С. Валенков, А. Султонов, Х. Воҳидов каби санъаткорлар дирижёрлик қилишган. Кейинги етти йил давомида бу хор коллективига Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Аҳад Ҳамидов дирижёрлик қилмоқда. Бу давр мобайнида капелла репертуари бирмунча кенгайди, икки юздан ортиқ янги хор асарлари ўрганилди. Буларнинг асосий қисмини ўзбек композиторларининг асарлари ташкил этади. Капелла репертуарида майда миниатюралардан тортиб, йирик кантата—ораторияларгача юздан ортиқ асар мавжуд.

Тошкент Давлат консерваториясида намойиш этилган концертнинг биринчи қисмида асосан ўзбек совет композиторларининг асарлари ижро этилди. Композитор Мардон Насимовнинг «Бугун байрам», «Яшнар гуллар» ва Тошкентнинг 2000 йиллигига бағишланган «Тошкент — гўзал шаҳримсан» каби асарлари янгради. Айниқса, композитор М. Бафоевнинг Шарқнинг буюк олими Ал-Хоразмийга бағишлаб мақом йўлларида ёзган кантатасидан ижро этилган қисмлар томошабинларда катта таассурот қолдирди. Бу асар солист ва хор учун ёзилган бўлиб, ашулани Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Баҳрулла Лутфуллаев ижро этди.

Композиторларимиз Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишлаб асарлар яратмоқдалар. Концертда ижро этилган Ўзбекистон ССР халқ артисти, композитор С. Юдаковнинг уч қисмдан иборат «Тўёна» вокал-хореографик поэмаси шундай асарлар жумласидандир. Симфоник оркестр ва зарбли чолғу асбоблари жўрлигида ижро этилган бу асарга Д. Шукуров дирижёрлик қилди.

Концертнинг иккинчи қисми рус ва европа композиторларининг ижодига бағишланди. Томошабинлар Д. Шостаковичнинг «Улар ғалаба қиладилар», Г. Сивиридовнинг «Қиш эртаси», «Наташа», Орландо Лассонинг «Акс садо», Анерионинг «Мотет» каби асарларини қизғин кутиб олдилар.

Концертда хушовоз солистлар Т. Иброҳимов, Т. Томова, О. Медянованинг жозибадор ижролари, концертмейстер Е. Епифанованинг хизмати эътиборни тортди.

Ўзбекистон хор капелласининг ҳисобот концерти республикамизда хор санъати катта ютуқларга эришаётганидан далолат беради.

Р. ХУБЛАРОВ

ЭРТАК АСОСИДА КЎҒИРЧОҚ ПЬЕСА

Ўзбекистон ССР Маданият министрлиги Театрлар бошқармаси репертуар-редакцион коллегиясида Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи Драматургия кенгаши ва республика Театр жамияти билан ҳамкорликда наманганлик ёш драматург Иброҳим Мусаевнинг «Олтин япроқ» қўғирчоқ пьесасининг муҳокамаси ўтказилди.

Муҳокамада репертуар-редакцион коллегиянинг бош редактори Максим Каримов, шу коллегия аъзоси Тўра Мирзо, Самарқанд область қўғирчоқ театрининг директори Юрий Муродов, бош режиссёри Оловиддин Муҳиддинов, шу театрнинг адабий эмакдоши Мўътабар Исмоилова, драматурглар Шароф Бошбеков, Лутфулла Маҳмудов, театршунос Тоҳир Йўлдошев ва бошқалар сўзга чиқиб, асарнинг ютуқ ва камчиликлари ҳақида гапирдилар.

Репертуар-редакцион коллегиянинг қарорига мувофиқ И. Мусаевнинг «Олтин япроқ» пьесаси саҳналаштириш учун Самарқанд область қўғирчоқ театрига тавсия қилинди.

ХАЛҚ ТАЛАНТЛАРИ

ЖАНГОВАР ҚЎШИҚ

Республикамизда ўз тарихи, ижод йўли, услубига эга бўлган ансамбллар кўп. Тошкент шаҳар Ички ишлар бошқармасига қарашли «Жанговар» ансамбли ана шундай коллективлардан бири.

Қуйида мухбиримиз Ражаб бой РАУПОВнинг ансамбль бадиий раҳбари, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими Мадаминжон СОДИҚОВ билан суҳбатини эътиборингизга ҳавола этамиз.

Р. РАУПОВ: Мадаминжон ака, республика радиоси ва телевидениеси орқали «Жанговар» ансамбли ижросидаги куй-қўшиқларни тез-тез эшитиб, томоша қилиб турамиз. Аммо бизни ансамблнинг тарихи ҳам қизиқтиради.

М. СОДИҚОВ:

Сен қурол олдинг
қўлингга,
Эл учун, шонинг учун.
Гул диёринг, ёру дўстинг
Ҳам қадрдонинг учун.
Белни боғлаб наъра
тортдинг
Минг йигитга бош бўлиб,
Қайтма жангдан, олға бос,
Халқинг — қадрдонинг
учун.
Чунки сен ўзбек қизисан,
Зебохон номинг учун, —

Ўзбек халқининг жасур қизи Зебохон Ғаниева ҳақидаги бундай қўшиқлар Улуғ Ватан уруши жанггоҳларида жангчиларимиз билан бирга жангга кирган. Шунинг учун ҳам инсондаги ирода, муҳаббат ва нафратни, жамики яхши хислатларнинг барини ҚЎШИҚ сўзида ҳис этиш мумкин. Мен ғалабани қуролсиз, нонсиз, қардошларимизнинг бирлигисиз тасаввур этолмаганимдек, қўшиқсиз ҳам тасаввур этолмайман.

1972 йили Кремль Съездлар саройида, Лихачев номидаги автомобиль заводида, «Олимпиада—80» концерт залида, СССР Ички ишлар министрлиги Академиясида намойиш этган концертларимиз ҳеч ёдимдан чиқмайди. Ўзбек халқ ва классик қўшиқларидан тузилган программамиз ҳеч бир изоҳсиз, таржимонсиз турли тилларда сўзлашувчи кишиларга манзур бўлди.

Р. Р. Мадаминжон ака, қадим ривоятларнинг бирида ошиқ ўз маъшуқасига сўзлаб, йиғлаб, имо-ишора ва кулиб ҳам севги изҳор этолмаган экан. Шунда йигит тоғларга нола қилиб, дардини айтганда, тоғдан шундай садо келибди:

— Эй, йигит, Маъшуқанг кўр ҳам эмас, кар ҳам эмас, у сени севади. Қўшиқ айт...

Йигит қўшиқ билан муродига етган экан. Ёки улуғ шоиримиз Алишер Навоийнинг ҳайратомуз сўзларини эсланг: «Қўшиқ — бу Ватандир».

М. С. Агар мендан дунёдаги энг қимматбаҳо совға нима, деб сўрашганда, албатта, қўшиқ, деб айтган бўлардим. Тасаввур қилинг-а, жуда қизиқ; кимдир машҳур ихтиролар яратаётган ёки тунда нонвойхоналарда нон ёпилаётган бир пайтда шоир қўшиқ ёзаётган бўлади, бастакор куй басталаётган, кимдир қўшиқ айтаётган бўлади. Бу ўхшашлик — рамз бояги фикрингиздек, қўшиқнинг яшовчанлигига, инсон тақдири, умри билан боғлиқлигига бир мисол.

Баъзида ўйлаб қоламан: мен бадиий раҳбарман. Бадиий раҳбар ансамбль учун жуда зарур. Лекин йигитларим менсиз ҳам қўшиқ айтишади.

Р. Р. Яхши эслатдингиз. Биз ансамбль қатнашчилари ҳақида эшитмоқчи эдик. Ансамблнинг Мадаминжон Холмирзаев, Хислат Содиқов, Карим Раҳимов, Жобир Бобоев ва Сафар Алибоев каби талантли қўшиқчилари ижросини кўп бора тинглаганмиз. Яхшиси, Сиз шулар ҳақида гапиринг.

М. С. Сиз номларини санаган ижрочиларимиз ансамблимизнинг фахри. Ҳар бирининг ижро услуби бўлак, ўз овозига эга, бир-бирини такрорламайди. Мадаминжон Холмирзаев ҳам, Хислат Содиқов ҳам кўпроқ классик қўшиқлар ва мақомларни севиб куйлашади. Сир эмаски, бу овозталаб, мураккаб қўшиқларни айтганда, тақлид қилиш, ўхшатма овоз ясаш, яъни сунъий куйлаш қўшиқчини фақат инқирозга бошлайди, холос. Мадаминжон ва Хислатжоннинг бахти шундаки, улар ижрода ўз овозларини излайдилар, шунинг учун айтган қўшиқларини зерикмай тинглайсан. Ансамблимиз тузилган — 1960 йилдан бери ана шундай талантлар вояга етди.

Р. Р. Билишимча, сизларда соатлаб репетиция ўтказиш қийин. Йигит ва қизларингиз ҳамиша постда — халқ хизматида. Баъзан оператив ишлар билан ансамбль вақтинча тарқалиши ҳам мумкин. Худди танаффус вақтларидагидек, шошилинч тарзда куйлаш йигитларингизни чекламайдими?

М. С. Қўшиқни кийим эмас, юрак айтади. Хизмат эса ҳамиша хизмат. Қатъий тартиб, вақт ҳақида гапирсам, биз шунга одатланганмиз. Улгуришимиз шарт.

Р. Р. Мен шундай бир қўшиқчини кузатганман. Тузук-тузук овози, иқтидори бор, обрўли бир ансамблга қатнаб юрарди. Яқиндан бери қўшиқ айтмай қўйди. Сўрасам: «Ҳа, энди, кўтарилдик, сал жиддийроқ бўлишимиз керак...», — дейди. Сизда ҳам шунақалар учрайдими?

М. С. Минбаъд ундайларни қўшиқчи деб айтолмайман. Умуман, ўша «жиддий» танишингизни тушунолмадим. Мен қўшиққа эътиқодни бошқача тушунаман. Сизга бир мисол айтай. Мадаминжон Холмирзаев ансамблга дастлаб қатнай бошлаганда, унвони лейтенант эди. Ҳозир у милиция подполковниги. У қўшиқ айтиш учун ҳамиша вақт топади. Унвон, ҳар қандай лавозимга кўтарилиш, менингча, қўшиқ айтишни чекламайди.

Р. Р. Мадаминжон ака, Сиз машҳур Маъмуржон Узоқов бригадасида ғижжакчи бўлиб ишлагансиз, кўплаб куйлар басталагансиз. Жанговар ансамблни тузгансиз. Куйлаш-ку, ихтиёрий, лекин қўшиқ ҳақида фикр айтиш қийин, назаримда. Бизда ўрта ҳисобда ҳар кун (ҳаваскорлардан ташқари) ўнта янги қўшиқ, янги куй яратилар экан. Лекин булар ичида ўртачалари, номигагина қўшиқ либосини кийганлари ҳам кўп-ку?!

М. С. Аслида қўшиқнинг ўртачаси бўлмайди. Кўнгилга ботмайдиган, таъбни хира қиладиган, оҳангсиз, таъсирсиз тизмаларни биз ўртача дейишга ўрганганмиз. Бундай қўшиқларни тинглаш азоб. Баъзан биз, бастакорлар ҳам бунга сабабчимиз. Қўшиқ айтишни, қўшиқ ёзишни ким истамайди, дейсиз. Лекин бунга фақат истакнинг ўзи билангина эришиб бўлмайди-да. Талантлар ўз иқтидорини билиб, ҳис этибгина қолмай, халқ олдидаги юксак масъулиятни, бадиий сўз масъуллигини тўла, юракдан англайдилар. Шунинг учун ҳам хоҳ шоир, адиб, бастакор, қўшиқчи бўлсин, уларни халқ талантлари дейишади.

Р. Р. Мен қўшиқнинг қиёфаси борлигига ишонаман.

М. С. Бўлмасам-чи! Даҳо санъаткорларни эслаганда, аввал улар яратган асарларни кўрган, эшитгандек бўласан киши. Халқаро ишчилар ҳаракатининг маршига айланган машҳур «Марсельеза» ёки ҳар бир халқнинг шундай нафис асарлари борки, булар ўша Сиз айтган қиёфа — тирик қўшиқлардир.

Навоий, Бобур, Машраб, ҳозирги кўплаб шоирларимизнинг қўшиқлари халқимизнинг чин маънодаги мулки, бойлиги, меросидир.

Р. Р. Суҳбатимизни ансамблнинг режалари билан якунласак.

М. С. Биз тарихий ғалабанинг 40 йиллигини янги қўшиқларимиз билан нишонлаймиз. Янги программамизни Ғалаба куни тингловчилар ҳукмига ҳавола этамиз.

МЕҲНАТ МЕВАСИ

Ҳамза номидаги Ўзбек давлат академик драма театрининг артисти Ҳожиакбар Нурматов яратаётган янги образлар хусусида қуйидагиларни ҳикоя қилади:

— Севимли театримизда СССР халқ артисти Е. Симонов саҳналаштираётган В. Шекспирнинг «Отелло» асарида Кассио ролини ижро этиш учун тайёргарлик кўраётганимни айтиб ўтишим лозим. Бу гарчи асосий роллар сирасига кирмаса-да, жуда катта масъулият ва ижодий изланиш талаб этади. Умуман, ролни катта-кичиклигига қараб баҳолаш ҳақиқий ижодкор учун ёт. Масалан, саҳнага ҳавас қўйган онларимдан буён орзуим ҳисобланган Н. Гоголнинг «Уйланиш» асаридаги Подколесин ролини ўйнашга муяссар бўлганимда, томошабинга бирор образни манзур қилиш учун қанчалар меҳнат кераклигини аниқ тасаввур этган эдим. Кейинроқ А. Островскийнинг «Ҳар тўкисда бир айб» асаридаги эпизодик роль ҳисобланган Головин образини саҳнага олиб чиқиш учун бош роль — Подколесин даражасидан кам меҳнат сарф қилганим йўқ!

Театримизда ёзувчи О. Ёқубовнинг «Гаров ўйнайман» номли замонавий мавзудаги асари саҳналаштирилмоқда. Бу асардаги жамиятимизга бутунлай номуносиб, қаллоб шахс — Ҳамидий қиёфасини томошабин қаршисига олиб чиқиш устида изланиш олиб боряпман. Асардаги асосий ролларидан бири бўлган бу образга қизиқиб қолдим. Ҳар

ИЖОДКОРЛАР УСТАХОНАСИДА

репетиция менинг учун бир кашфиёт бўлмоқда.

«Оловли йўллар» киноэпопеясининг сўнгги серияларида ношир ролида суратга тушмоқдаман. Бу фильм мен учун алоҳида қадрли. Чунки бош қаҳрамон — Ҳамзага ўзбек тилида овоз бердим. Дубляж санъати менинг ижодимда тобора катта ўрин эгаллаб келмоқда.

УЛУҒ НАМУНАЛАР ТУРКУМИ

МАНА, бир неча йиллардирки, Ўзбекистон ССР Фанлар академиясининг Ҳ. С. Сулаймонов номидаги Қўлёзмалар институти республикамиздаги энг йирик матбуот тарқатиш ўчоғи бўлмиш Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг нашриёти билан ҳамкорликда «Шарқ классиклари меросидан» туркумида мўъжаз китоблар нашр этиб келмоқда. «Шарқ классиклари меросидан» туркуми фақат ўзбек классик адабий мероси билан чегараланиб қолмай, балки Шарқ халқлари бадиий тафаккурининг бой хазинасидан муносиб ўрин олган ва кўп асрлардан буён халқимизнинг маънавий йўлдошига айланиб қолган форс, тожик, озарбойжон, туркман, қорақалпоқ ва уйғур адабиётлари намояндаларининг шеърий меросларини ҳам қамраб олмоқда.

«Шарқ классиклари меросидан» туркумидаги китобларнинг ҳар бири ўзбек ва рус тилларида чоп этилмоқда. 1976—1983 йиллар давомида 38 (19 ўзбекча, 19 русча) шеърий китоб ўқувчилар қўлига бориб етди. Улар орасида ўзбек классик адабиётининг йирик намояндалари Ибн Сино, Хусрав Деҳлавий, Ҳофиз Хоразмий, Алишер Навоий, Заҳириддин Бобур, Машраб, Нодира, Увайсий, Огаҳий, Фурқат шеъриятидан тузилган тўпламлар бор. Шоиралардан Зебуннисо, Дилшод ва Анбар Отин шеърлари бир тўпламга жамланган. Форс-тожик адабиёти вакилларидан Фирдавсий, Умар Хайём, Саъдий Шерозий, Абдураҳмон Жомий асарлари, озарбойжон адабиётидан Низомий, туркман адабиётидан Махтумқули, қорақалпоқ адабиётидан Бердақ, уйғур адабиётидан Билол Нозим мероси мазкур туркумда чоп этилди. Катта ҳажмда ҳар бири икки китобдан иборат Ҳофиз Хоразмий шеърияти (1981, ўзбек тилида) ҳамда Заҳириддин Бобур (1982, рус тилида) ва Алишер Навоий (1983, рус тилида) меросларидан танлаб тузилган мажмуалар босилиб чиқди.

«Шарқ классиклари меросидан» туркумини нашрга тайёрлашда республиканинг йирик адабиётшунос олимлари — М. Нурмуҳамедов, А. Қаюмов, А. Ҳайитметов, Ш. Шомуҳамедов, А. Абдуғафуров ва Х. Расулев, М. Қодирова жиддий меҳнат қилмоқдалар. Фирдавсий «Шоҳнома»сидан танланган бобларни, Умар Хайём рубоийларини, Низомий, Хусрав Деҳлавий, Саъдий Шерозий шеъриятидан намуналарни Ш. Шомуҳамедов, Абдураҳмон Жомийнинг «Юсуф ва Зулайҳо» достонини О. Бўриев форсий тилдан ўзбек тилига таржима қилганлар. Шунингдек, Хусрав Деҳлавий шеърларидан Васфий, Чустий, Зебуннисо шеърларидан Муинзода қилган таржималаридан ҳам фойдаланилган. Қардош туркий халқлар адабиётларидан намуналар — Бердақ шеърлари Миртемир, Билол Нозим шеърлари В. Раҳмонов ва М. Ҳамроев таржималарида босилди.

Туркумнинг русча нашрларини тайёрлашда С. Иванов, Л. Пеньковский, В. Державин, Вс. Рождественский, Н. Лебедев, П. Железнов, Н. Стрижков, О. Румер, Н. Гребнев, А. Наумов каби малакали рус шоирларининг таржималаридан фойдаланилган.

Қўлёзмалар институти ва Ўзбекистон Компартияси МК нашриёти ҳамкорликда босиб чиқараётган бу шеърий тўпламлар илмий-оммабоп бўлиб, кенг халқ оммасига мўлжалланган. Шунинг учун тўпламларни тайёрловчи ва тузувчилар, муҳаррир ва таржимонлар ишга ғоят масъулият билан ёндашмоқдалар. Улар танлаб олинаётган текстларнинг ғоявий-бадиий жиҳатдан етук бўлишига жиддий эътибор бермоқдалар. Ҳар бир китоб қисқа сўз боши билан очилади. Сўз бошида шоирнинг мухтасар таржимаи ҳоли, энг муҳим асарлари, ижодининг асосий ғоявий-бадиий фазилатлари, мазкур тўпламга кираётган асарлар қандай (қўлёзма ёки босма) манбалардан олинганлиги баён қилинади. Китоб сўнгида текстда учраган айрим сўзларга, тарихий, афсонавий, жуғрофий исмлар ва уларнинг Шарқ шеъриятида қўлланиш вазифаларига изоҳ берилади. Шеърий тўпламларда Шарқда мавжуд бўлган қадимий девон тузиш анъанасига риоя этилмоқда. Аввал ғазаллар, сўнгра эса тартиб билан мустазод, мухаммас, мусаддас, қитъа, рубоий, туюқ, фардлар жойлаштирилмоқда.

Туркумда эълон қилинаётган асарларнинг бир қисми билан китобхонлар илгари таниш бўлсалар-да, бир қисми адабиёт мухлисларига илк бор тақдим этилмоқда. Бунга мисол тариқасида XIV асрнинг иккинчи — XV асрнинг биринчи ярмида яшаган ўзбек шоири Ҳофиз Хоразмийнинг девонини кўрсатиш мумкин. Шарқ шеъриятининг даҳоларидан бири Низомий Ганжавий шеъриятидан тузилган тўплам ҳам ўзбек китобхони учун янгиликдир. Китобхонларимиз шу вақтгача Низомийнинг «Панж ганж» («Беш хазина») асарига кирган достонларнинг баъзи бобларини ўз она тилида ўқиган эдилар. Низомий шеърларидан — қасида, ғазал, қитъа, рубоийларидан намуналар эса биринчи марта «Шарқ классиклари меросидан» туркумида чоп этилди.

«Шарқ классиклари меросидан» туркумида нашр этилаётган китоблар бадиий безакларининг юқори даражада бўлиши билан кўпчилик диққатини тортмоқда. Китоблар XV—XVI асрларда Ўрта Осиё бадиий қўлёзма ва миниатюра санъати эришган энг яхши намуналар билан ҳам безатилмоқда.

Нашриёт шу туркумдаги илк китобларни эълон қилган йиллардан буён катта тажриба орттирди. Натижада «Шарқ классиклари меросидан» туркумидаги китоблар катта тиражларда босилаётган бўлишига қарамай тез тарқалмоқда. Ўзбекча нашрлар 150 минг нусхада, русча нашрлар 250-300 минг нусхада босилмоқда. Адабий меросга бўлган қизиқишни ҳисобга олиб, Жалолиддин Румий, Муҳаммад Фузулий, Мирзо Абдулқодир Бедил каби шоирларнинг шеърий мажмуалари ҳам нашр этилса яхши бўлар эди. Ўзбек классик адабиётининг ривожида муносиб ўрин эгаллаган Юсуф Хос Ҳожиб, Аҳмад Югнакий, Отойи, Саккокий, Гадойи, Лутфий, Турди, Маҳмур, Нишотий, Комил, Мунис, Муқимий, Завқий, Аваз Ўтар каби шоирларнинг шеъриятини ушбу туркумда албатта чоп этиш зарур. Ўзбекистон Компартияси МК нашриёти Шарқ классик адабиёти намуналари билан бирга ўзбек халқ оғзаки ижоди асарларини эълон қилиб борувчи махсус туркум ташкил қилинишини ҳам ўйлаб кўриш мақсадга мувофиқ деб ҳисоблаймиз.

* * *

Куни кеча Москвадан яна бир хушхабар келди. Партия матбуоти органлари корхоналари ўртасида Бутуниттифоқ социалистик мусобақасининг биринчи квартал якунларига кўра Ўзбекистон КП МК нашриёти коллективи КПСС МК ишлар бошқармаси ва мамлакат маданият ходимлари касаба союзи Марказий Комитетининг кўчма Қизил байроғи билан мукофотланди. Биз азиз матбаачиларни совет матбуоти кунида эришилган ғалаба билан қутлаймиз.

М. ҲАКИМОВ,
филология фанлари кандидати

Тошкентлик Воҳид Иброҳимов оиласи билан Осло шаҳрида яшовчи норвегиялик коммунист Фридрик Бергстрём оиласи ўртасида дўстлик муносабатлари ўрнатилган. Қирқ йилдан ошиқроқ тарихга эга бу қардошлик оғир уруш йилларида Заксенхаузен концлагерида бошланган эди. Асирлик машаққатларини бошидан кечирган икки дўст ўртасидаги қардошлик иплари бугунги кунда янада мустаҳкам боғланган. Баҳор байрами арафасида дўстлар оиласи Тошкентда яна учрашишди.

Суратда: учрашув пайти.

Р. ШАГАЕВ фотоси

(ЎзТАГ)

МУКОФОТ БИЛАН ҚАЙТДИК

Ўзбекистон Ленин комсомоли мукофоти лауреати «Лазги» вокал-хореографик ансамбли яқинда Иорданияга қилган сафаридан қайтди. Бу чет эл гастроли ҳақида ансамбль бош балетмейстри, СССР Давлат мукофоти лауреати, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Равшаной ШАРИПОВА қуйидагиларни гапириб берди:

— Маълумки, ансамблимиз Бельгия, Афғонистон каби мамлакатларда гастролда бўлган. Навбатдаги сафаримиз Иордания шаҳарлари бўйлаб ўтди. Бу мамлакат пойтахти — Уммон ва Ақаба, Патро, Ирбит шаҳарларида концерт бердик.

Шуни айтиш керакки, ҳар бир чиқишимиз томошабинлар томонидан илиқ кутиб олинди. Биз фақат ўзбек санъатини эмас, балки СССР халқлари санъатини намойиш қилдик. Чунки гастроль репертуаримиз интернационал руҳда тузилган эди. Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист, ансамблимиз бадиий раҳбари Ортиқ Отажоновнинг қўшиқлари, раққосаларимиз ижро этган ўзбекча, озарбойжонча, грузинча, туркманча рақсларни, «Волжанка», «Калинка» каби рус халқ қўшиқларини томошабинлар узоқ олқишладилар. Ирбит шаҳридаги университетда берган концертимизга 6 мингдан ортиқ томошабин қатнашди. Дўст мамлакат ёшлари Муножот Йўлчиева, Нурилла Жуманиёзов, Нарзиддин Шерматов, Феруза Солиҳова, Феруза Мирҳамидова каби ижрочиларимиз санъатини юксак баҳоладилар.

«Лазги» ансамбли Иордания қироллигининг юксак мукофоти — «Биринчи даражали мустақиллик ордени» билан тақдирланди.

АДАБИЁТ ТИНЧЛИК УЧУН КУРАШДА

Алишер Навоий номидаги Ўзбек Давлат кутубхонасида «Адабиёт тинчлик учун курашда» мавзуида учрашув бўлиб ўтди.

Тинчликка бағишланган бу кечага таниқли ёзувчи ва шоирлар — Асқад Мухтор, Борис Пармузин, Раим Фарҳодий ташриф буюрдилар. Кечада сўзга чиққан Ўзбекистон ССР Ёзувчилар союзи правлениеси секретари Борис Пармузин чет элларга қилган ижодий сафарлари, бутун дунё халқларининг тинчлик борасида олиб бораётган ҳаракатлари, эзгу ниятлари ҳақида гапириб берди.

Ўзбекистон ССР халқ ёзувчиси Асқад Мухторнинг тинчлик ва дўстлик ҳақидаги шеърлари йиғилганларда жуда катта таассурот қолдирди. Шоир Раим Фарҳодий янги ёзган, ёшларга бағишланган шеърларини ўқиб берди.

Кечада иштирок этган афғонистонлик студент Шамс Муҳаммад, туркиялик А. Рафиқ тинчлик, дўстликка бағишланган шеърларини ўқидилар.

Ўзбекистон радиоси ва телевидениеси солисти, Бутуниттифоқ конкурслари лауреати Павел Борисов, композитор Валерий Сапаровнинг тинчликка чақирувчи, халқлар ўртасидаги дўстликни, соф муҳаббатни тараннум этувчи дилрабо қўшиқлари йиғилганлар томонидан қизғин қарши олинди.

Р. НОСИРОВА

ШАҲАР БОҒЛАРИДА

Кундалик меҳнат кишидан катта куч-қудрат, аъло кайфият талаб қилади. Аҳолиси икки миллиондан ошган пойтахтимиз истироҳат боғларига эътибор, талаб кун сайин ошмоқда. Шаҳарда боғ. Буни қандай тушуниш мумкин? Боғ — бу, аввало, шаҳар билан табиатни бевосита боғлайдиган, инсонни толиқишлардан, майда-чуйда кўнгилсиз ҳодисалардан асрайдиган табиат шифохонаси, дейиш мумкин.

Тошкентдаги ўн олтита (олтитаси болаларга мўлжалланган) истироҳат боғининг ҳаммаси ҳам биз айтиб ўтган фазилатларга эгами? Бундай саволнинг туғилишига сабаб шуки, ҳозирданоқ ёзги мавсум, яъни шаҳарликларнинг истаган боғларига бориб ҳордиқ чиқарадиган пайтлар бошланди. Фақат бугина эмас, боғларда турли тадбирлар, кечалар ўтказиш, уни ҳақиқий сайлгоҳга айлантириш бугунги кун талабигина бўлиб қолмай, у аллақачон одат тусига кириб, анъанага айланган.

Бу йил Ўзбекистон ССР ва республика Компартиясининг 60 йиллиги нишонланади. Шунинг учун ҳам истироҳат боғларида ўтказиладиган тадбирларнинг тематик кўлами, иш услуби катта тайёргарликни талаб этади. Бу йил боғларимизда Совет Ўзбекистонининг 60 йиллик ҳаёти — баҳори қулф уриб очилиши керак.

Чилонзор районига қарашли Ўзбекистон ССР 40 йиллиги номидаги маданият ва истироҳат боғида ёзги мавсумга тайёргарлик ўз вақтида бажарилди. Боғ директори Б. Султоновнинг оталиқ ташкилотлар билан алоқани мустаҳкамлаши натижасида қисқа фурсатда боғнинг қиёфаси тубдан ўзгарди. Ҳар туп кўчат, гул, ҳатто вояга етган дарахтлар ҳам қаттиқ назорат остига олинди. Янги йўлкалар очилди, асфальтланди. Сув ҳавзаси қирғоқлари чиройли бетон деворлар билан ўралди. Бу ишларни «Главташкентстрой»га қарашли 153-трест ҳамда «Трестирригация»га қарашли биринчи ремонт-қурилиш бошқармаси қурувчилари бажаришди. Қурувчи ёшлар коллективи мавжуд 12 аттракционни ремонт қилишда ва гултувакларни ўрнатишда ёрдамлашишди.

Боғда ўқувчиларни ВЛКСМ сафига қабул қилиш, комсомол билетларини тантанали топшириш, паспорт бериш, ёш келин-куёвларни ЗАГС ходимлари иштирокида қайд этиш доимий анъанага айланган. Партия ва меҳнат ветеранлари билан ёшларнинг учрашувлари, «Касбим-фахрим», «Қонун ва интизом», «Рақс оламида», «Ватан солдатлари» сингари оммавий, ҳарбий-ватанпарварлик, коммунистик ахлоқ, эстетик тарбия мавзуларида тематик кечалар ҳам мунтазам ўтказилади.

В. Котик номидаги боғда бўлганимизда ҳам кўпгина хайрли ишларни кўриб хурсанд бўлдик. Анвои гуллар, безакли лавҳалар кишини ўзига чорлайди. Саришта, озода йўлкалар, майдончаларда дам олувчилар ва болаларнинг шодон қий-чувларига тўла турфа манзаралар...

Аммо биз пойтахт боғларидаги ёзги мавсумга тайёргарликни кузатар эканмиз, жуда кўпларида ободончилик ишларига ажратилган маблағлар тўла ўзлаштирилмагани, ишларнинг суст, ўлда-жўлда эканлиги кўнглимизни хира қилди. Ахир, тайёр имконият, имтиёздан фойдаланмасликни қандай тушуниш керак?

Пушкин, Киров, Ленин комсомоли номидаги ҳамда «Бахт» боғларида худди шундай камчиликлар ҳали давом этмоқда.

Киров номидаги боғ маъмуриятини қаттиқ ташвишга солаётган бир муаммо ҳақида ҳам айтиш лозим. Боғ территориясида ўнга яқин (боққа алоқаси йўқ) ташкилот ва идоралар жойлашган. Бундан ташқари, бу ерда бир қанча хонадонлар ҳам истиқомат қилишади. Тегишли ташкилотлар томонидан боғ ичидаги идораларни кўчириш тўғрисида қарор чиқарилган. Аммо ҳанузгача бу ҳақда ҳеч ким бош қотирмаяпти.

Албатта, кейинги йилларда маданият ва истироҳат боғларини бошқаришга ёш мутахассисларни тортишда шаҳар Совети ижроия комитети маданият бошқармаси алоҳида ёрдам бермоқда. Бундан барча боғларнинг маъмурий идоралари, мутасадди ўртоқлар унумли фойдаланишлари керак.

Кейинги йиллар тажрибаси шуни кўрсатадики, боғларимизда болалар дунёси, эртак-шаҳарчалар барпо этиш жуда фойдали ишдир. Улар болаларнинг маънавий улғайишига хизмат қилади.

Шаҳар кўрки ҳисобланган боғларимиз ҳақида жиддий ўйлаш зарур. Юксак жамоат тартиби ўрнатиш, тозаликка эътибор бериш, боғни боғдек тутиш ҳамиша ҳам диққат марказимизда бўлиши шарт.

Р. РАУПОВ

ХАФТА ЯНГИЛИКЛАРИ

ВЕТЕРАНЛАР КЎРГАЗМАСИ

Ўзбекистон ССР Рассомлар союзининг кўргазмалар залида Буюк ғалабанинг 39 йиллигига бағишланган Улуғ Ватан уруши қатнашчилари — ветеран рассомларнинг асарлари кўргазмаси очилди.

Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими Ҳикмат Раҳмоновнинг Ўзбекистонда Совет ҳокимиятининг ўрнатилиши ва Улуғ Ватан уруши мавзуидаги асарлари, плакатчи рассом Анвар Балкановнинг Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишлаб ишлаган «В. И. Ленинга Хоразм ордени», «Туркистон ерларини суғориш ҳақида Декрет», «Аппассионата» каби янги плакатлари, Илья Рубиннинг республикамиз санъати намояндалари портретлари, Иван Рабодзеенконинг графика асарлари, Р. Сучков, Н. Шуригиннинг рангтасвирда яратган кўпгина портретлари томошабинларга манзур бўлмоқда.

Кўргазмага қўйилган асарлар Улуғ Ватан урушида қозонилган ғалаба ветеран мусаввирларнинг ҳамон ҳаяжон билан ижод қилаётган мавзуи эканидан далолат беради.

САНЪАТ БАЙРАМИ

Муҳиддинқори Ёқубов номидаги Ўзбек давлат филармонияси ташаббуси билан республикамиз областларида санъат байрами ўтказишга тайёргарлик кўрилмоқда. Бу ҳақда филармония директори Озод РАСУЛОВ шундай ҳикоя қилади:

— Бу байрам Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг 60 йиллигига бағишланади. Мазкур тадбирни аслида шеърият, қўшиқ, кулги байрами десак тўғрироқ бўлар эди. Филармониямизнинг ажойиб қўшиқчилари, рақкосалари, кулги усталарига ҳурматли шоирларимиз — Абдулла Орипов, Эркин Воҳидов, Омон Матжон, Муҳаммад Али, Ҳалима Худойбердиева, Гулчеҳра Нуриллаева, Ойдин Ҳожиева, Ҳусниддин Шарипов ҳамроҳ бўладилар.

«Лазги», «Шодлик», «Гўзал», «Ханда» ансамблари санъат байрамида фаол иштирок этадилар. Шунингдек, Ўзбекистон ССР халқ артисти Камолиддин Раҳимов, Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган артист Шерали Жўраев ва бошқа бир қанча хонандалар ҳам бу тадбирда қатнашадилар.

Шоир ва санъаткорларимиз томошабинлар ҳузурига уч асосий гуруҳга бўлиниб йўл оладилар. Уларнинг бир гуруҳи Тошкент, Сирдарё, Жиззах областларига, иккинчиси Сурхондарё, Қашқадарё, Бухоро областларига, учинчиси эса яна бошқа областларга жўнаб кетади.

Филармониямиз қошидаги халқ чолғу ансамбли, симфоник оркестр, хор капелласи ва бошқа концерт бригадалари ҳам областларга гастроль уюштирадилар. Композиторлардан Ўзбекистон ССР халқ артисти Икром Акбаров, Мирсодиқ Тожиев, Мирхалил Маҳмудов, Феликс Янов-Яновскийнинг ижодий кечаларини ўтказиш кўзда тутилган.

Уч ой давом этадиган санъат байрамида томошабинлар билан учрашувлар ўтказилади.

ЮБИЛЕЙ ФИЛЬМЛАРИ

Шу кунларда Ўзбекистон илмий-оммабоп ва ҳужжатли фильмлар студиясининг ижодий коллективи янги фильмларни лентага муҳрламоқдалар.

Режиссёр Тошхўжа Акрамов суратга олаётган фильм «Аваз Ўтар» деб номланган.

— Бу фильм ҳам бошқа тарихий лентлар каби суратга олиш жараёнида бир қатор қийинчиликлар туғдирмоқда, — дейди режиссёр. — Кўплаб музей ва архив материалларини кўздан кечирдик. Фильмда Аваз Ўтар яшаган даврнинг қанчалик мураккаблиги ва бу оғир шароитда ижод қилиши қанчалар машаққат эканлигини тўла қамраб олишга интилаяпмиз.

Шунингдек, киностудияда суратга олинаётган режиссёр Ҳожимурод Иброҳимовнинг «Ўзбекистон — 84» ҳужжатли лентаси устидаги иш ҳам қизғин давом этяпти. Бу фильм шу кунларда серқуёш республикамизда эришилаётган ютуқлар, амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари ҳақида ҳикоя қилади.

Режиссёр Наримон Азимов «Ўзбекистон санъати» фильмини ниҳоясига етказди. Фильм ўзбек санъатининг кўп жанрларини қамраб олган бўлиб, санъатимизнинг ривожи ва тараққиёти ҳақида ҳикоя қилади.

Тез орада томошабинлар ҳукмига ҳавола этиладиган бу фильмлар Ўзбекистон ССР ва Ўзбекистон Компартиясининг шонли 60 йиллик юбилейига бағишланади.

Мастура ЗУЛУНОВА

«БИР УМРГА ТЕНГ РАҚС»

Кейинги йилларда «Ўзбектелефильм» студиясида меҳнат қаҳрамонлари, фан ва санъат намояндалари, атоқли спортчилар ҳақида кўпгина фильмлар суратга олинди. Шоира Зулфия, академик Т. Саримсоқов, СССР халқ артистлари Тамарахоним, Сора Эшонтўраева, Мукаррама Турғунбоева, Социалистик Меҳнат Қаҳрамони Бобомурод Омонов, атоқли спортчилар Собир Рўзиев, Шоҳид Заҳриддинов ҳақидаги фильмлар шулар жумласидандир. Шу кунларда эса СССР халқ артисти Галия Измайлованинг ҳаёт ва ижод йўлига бағишланган «Бир умрга тенг рақс» фильми суратга олинмоқда.

Сценарий муаллифи Галина Сутягина кўп йиллар Галия Измайлова билан бир саҳнада ижод қилиш шарафига муяссар бўлган ва табиийки, у ўз қаҳрамонини яқиндан билади.

Режиссёр Эдуард Давидов фильм ҳақида шундай дейди: «Эл назарига тушган катта санъаткорлар ҳақида фильм яратиш масъулиятли ва анча мураккаб ишдир. Чунки бундай инсонларни халқ севади ва кўп ҳолларда яхши билади ҳам. Бизнинг вазифамиз эса ниҳоятда қисқа вақт ичида, актрисанинг бутун ҳаёт ва ижод йўлини тўлақонли акс эттиришдир».

Ҳ. ҚУРБОНОВ

Суратда: шу фильмдан кадр

ҲАЛҚАРО ҲАЁТ

ЎРМОНГА ҒОЙИБ БЎЛГАНЛАР

Американинг Вьетнамда олиб борган урушининг оқибатлари напалмдан куйиб кетган, «эйжинт оринж» билан заҳарланган жафокаш Вьетнам ерларидагина эмас, ҳатто Американинг ўзида ҳам сезилмоқда. Америка матбуоти Вьетнамда уруш олиб борганларнинг кўпчилиги заҳарлангандан ташқари, руҳий касалликларга йўлиққанлиги ҳақида ёзмоқда. Буни «Вьетнам синдроми» ёки «уруш қолдирган мерос», деб атамоқда.

Бу даҳшатли «мерос»нинг оқибатлари ҳозиргача ўз таъсирини ўтказмоқда. Вьетнам урушида қатнашган америкаликлар қулоғи остида ҳануз ўқ овозлари, ярадорларнинг инграшлари даҳшат солиб турибди. Жанг майдонлари уларнинг тушларига ҳам кириб чиқмоқда, деб ёзади «Ю. С. ньюс энд Уорлд рипорт» журнали. Расмий статистик хабарларга кўра, 800 минг уруш ветерани орадан тўққиз йил ўтса ҳам тинч ҳаётга кўниколмаяпти. Баъзилари виждон азоби ва уйқусизликдан азият чекса, бошқаларига зўравонлик, жиноят қилиш истаги тинчлик бермаяпти.

Натижада Вьетнам урушининг юзлаб ветеранлари Вашингтон, Орегон, Калифорния штатларининг ўрмонларида, Аляска ва Гавайяда қочиб юришибди. Улар одамлардан, цивилизациядан узоқлашиб, гўшанишинликда яшаб, одамовига айланмоқда. Биргина Калифорния ўрмонларида 200 ветеран бекиниб юрибди. Лекин улар ҳаммасидан ҳам Аляскада кўпроқдир.

Мана, улардан бир нечасининг тақдири. Майк Шаас: Унинг кўзига ўзи ўлдирган вьетнамликларнинг мурдалари кўриниб, қулоқларига оҳ-воҳлари эшитилмоқда. У ишини ҳам ташлади. Ғазаб ва руҳий азоб дам-бадам хуруж қилмоқда. Бундай хуружлар вақтида у уй деворларини бузиб, қўллари билан машиналарни ағдариб ташларди. «Одамлардан узоқда яшашим кераклигини тушундим», дейди унинг ўзи.

Дан Сайзмор: Денгиз пиёдачиси. Бирор кишини ўлдириб қўйишдан қўрқиб Аляска ўрмонларида қочиб юрибди.

Кенай, Аляска ярим оролларида одамови-ветеранлар билан ишлайдиган махсус марказ ташкил этилди. Улар билан марказ раҳбари Стив Ричардс алоқа ўрнатишга ҳаракат қилмоқда. У ана шундай 600 ветеранни рўйхатга олди. Лекин булар ҳаммаси эмас, демоқда у. «Ветеранлар иши бўйича» консультант Марк Макуотерс «Ғазаб, умидсизлик, зўравонликка мойиллик кўпгина ветеранларга хос. Мен ўрмонда ёлғиз яшаётганлар билан суҳбатлашганимда, улар бирон оғир жиноят қилишдан қўрқиб хилват жойларда қочиб юрганликларига ишонч ҳосил қилдим», дейди.

Баъзилари Аляска ўрмонларида йўқолиб кетган. «Мен тўрт ой бир йигит билан ишладим. У мен билан пана жойлардан туриб гаплашарди. Кунларнинг бирида у тўсатдан ғойиб бўлди. Мен уни қидиришга ҳаракат ҳам қилганим йўқ. Чунки ўққа учишни хоҳламадим», дейди яна Макуотерс.

Бир вақтлар улар орденлар билан мукофотланган, лочин, қаҳрамон деган мақтовларга учган ва шулар туфайли Вьетнамдаги қабиҳ урушда қатнашиб, сонсиз бегуноҳ кишиларнинг ёстиғини қуритган эдилар. Эндиликда эса ҳаёт уларни ана шундай «мукофотламоқда».

«Литературная газета»дан

Олимжон ҲАЛИМОВ

Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР халқ артисти, Бердақ номидаги Қорақалпоғистон АССР Давлат мукофотининг лауреати, композитор Олимжон Ҳалимов узоқ давом этган оғир касалликдан сўнг 73 ёшида вафот этди.

О. Ҳалимов 1912 йилда Бухорода туғилди. У 1929 йилда Самарқанддаги музика ва хореография илмий-текшириш институтида, сўнгра Москва консерваторияси ҳузуридаги миллий студиянинг дирижёрлик-хор бўлимида таҳсил кўрди.

О. Ҳалимов ўзининг ижодий фаолиятини 1933 йилда Тошкентда, Свердлов номидаги музикали театрда ғижжакчи сифатида бошлади.

Талантли композитор О. Ҳалимов республика музика санъатининг равнақига муносиб ҳисса қўшди. У халқ ўртасида кенг эътирофга сазовор бўлган «Тенгини топган қиз», «Биринчи гудок», «Ғариб ошиқ», «Аҳмоқ подшо» каби музикали драма ва комедияларнинг муаллифидир. Санъаткор ранг-баранг мавзуда жуда кўп қўшиқлар яратди.

О. Ҳалимов ижодий фаолиятини ташкилотчилик ва жамоат ишлари билан қўшиб олиб борди. У бир неча марта Ўзбекистон Композиторлар союзи правлениесининг аъзолигига сайланди. 1967 йилдан бошлаб кўп йиллар давомида республика Композиторлар союзининг Қорақалпоғистон бўлимини бошқарди.

О. Ҳалимовнинг совет музика санъатини ривожлантиришдаги хизматлари «Ҳурмат Белгиси» ордени билан тақдирланди. Унга Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР халқ артисти деган фахрий унвонлар берилди. Композитор Бердақ номидаги Қорақалпоғистон АССР Давлат мукофотининг лауреати эди.

Талантли композитор ва ажойиб инсон Олимжон Ҳалимовнинг ёрқин хотираси қалбларимизда абадий яшайди.

Бир группа ўртоқлари

Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи правлениеси, партия ташкилоти ва маҳаллий комитети ҳамда СССР Музика фондининг Ўзбекистон бўлими Ўзбекистон ССР ва Қорақалпоғистон АССР халқ артисти, Бердақ мукофоти лауреати, Ўзбекистон ССР Композиторлар союзи правлениесининг аъзоси, композитор

Олим ҲАЛИМОВ

вафот этганлигини чуқур қайғу билан билдириб, марҳумнинг оила аъзоларига таъзия изҳор қиладилар.

«ЎЗБЕКФИЛЬМ» ПАВИЛЬОНЛАРИДА

Шу кунларда Комил Ерматов номидаги «Ўзбекфильм» киностудиясида мавзу ва жанр жиҳатдан ранг-баранг фильмлар суратга олинмоқда.

«ТУРКИСТОН АЛАНГА ИЧИДА»

Довюрак Ҳамза дўсти шоир Завқий билан ҳаётларини хавф остида қолдириб, босмачилар ўрнашиб олган тоғ дарасига боради. У ерда мутаассиб шайх Исмоил билан яна юзма-юз учрашади...

Бу СССР халқ артисти Шуҳрат Аббосов бошчилигида инқилоб куйчиси Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий ҳаётига бағишлаб ишланаётган «Оловли йўллар» телеэпопеясининг «Туркистон аланга ичида» деб номланувчи сўнгги, тўртинчи фильмдан бир эпизод. Томошабинлар фильмнинг навбатдаги серияларида «Бой ила хизматчи» пьесасининг биринчи постановкасини кўришга муяссар бўладилар. Шунингдек, маърифатпарвар шоирнинг янги адабиёт, янги маданиятни шакллантириш йўлида олиб борган ишлари, унинг контрреволюционер ва босмачиларга қарши фаол кураши акс эттирилади.

«Туркистон аланга ичида» картинасида Ҳамза, Завқий, шайх Исмоил билан бир қаторда Содиқжонбой, Жамол, Умид, Юлдуз, Олчинбек экранда яна гавдаланадилар. Шу билан бирга, М. Фрунзе (В. Саитов), Д. Фурманов (Л. Пригунов), Бухоро амири (Р. Балаев), Саодат (Н. Аллаева) каби янги персонажлар билан танишасиз.

К. Яшин, Б. Привалов ва Ш. Аббосов сценарийси асосида яратилаётган мазкур фильм устида оператор А. Исмоилов, рассом А. Шибаев, композитор Р. Вильданов иш олиб боришмоқда.

«ЖАҲАННАМДАН РЕПОРТАЖ»

Режиссёр Георгий Бзаров бошчилигида Даль Орлов сценарийси бўйича ишланаётган мазкур фильм воқеалари бугунги кунда Жануби-Шарқий Осиё мамлакатларининг бирида бўлиб ўтади. Картина қаҳрамони — Афсал Демон ватанига сувости сузувчилари ўртасида ўтказилган халқаро мусобақадан чемпион бўлиб қайтади. Аммо у йўқ пайтида мамлакатда ҳарбий тўнтариш бўлиб, ҳукумат қора гуруҳлар қўлига ўтган. Илғор фикрли кишилар концлагерга ташланган. Улар орасида Афсалнинг отаси ва севгилиси Селина ҳам бор...

Режиссёр ўзининг бу фильми ҳақида шундай дейди: «Ҳозирги кунда сиёсий масалалар долзарб мавзу бўлиб қоляпти. Томошабинларда ҳам бу мавзуга бўлган қизиқиш катта. Анчадан буён шундай картина ишлашни орзу қилиб юрардим».

Фильм воқеаларини оператор Леонид Травицкий лентага муҳрламоқда. Декорация эскизларини рассомлар Эдуард Аванесов ва Евгений Пушин чизмоқдалар.

Бош қаҳрамон Афсал ролини ленинградлик актёр Георгий Пицхелаури, унинг қайлиғи Селина ролини Москва Маданият институтининг талабаси Светлана Хелтухина ижро этмоқда. Руҳоний образини СССР халқ артисти Маҳмуд Эсонбоев яратяпти. Шунингдек, фильмда Жавлон Ҳамроев, Ато Муҳаммаджонов, Фарида Шарипова, Минтай Ўтабергенов каби актёрлар ҳам иштирок этадилар.

Алижон ЕТМИШБОЕВ

ЯНГИ МАССИВЛАРДА НИМА ГАП?

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» газетасининг 1983 йил 4 март сонида қишлоқ қурилиши проблемаларига бағишланган «Янги лойиҳаларни чанг босмасин», «Қишлоқларимиз файзли бўлсин» сарлавҳали мақола ва суҳбатлар босилган эди. Бу материаллар ўқувчиларда қизиқиш уйғотди. Редакция шу муносабат билан бир қатор газетхонларнинг мақолаларини ёритди. Маъмурий идоралар газета чиқишига муносабат билдирди. Ана шу мавзуда бугунгача келаётган хатларда кишилар умуман турар-жой массивлари қурилиши, бу қурилишлар лойиҳалари хоҳ шаҳарда бўлсин, хоҳ қишлоқда айрим камчиликлардан холи эмаслиги ҳақида ёзишмоқда. Биз қуйида эътиборингизга ҳавола этаётган мақолада шу ҳақда сўз боради.

УЙ-ЖОЙЛАР, МОЛЛАР, ХИЗМАТЛАРНИНГ СИФАТИ МАСАЛАЛАРИ — ИҚТИСОДИЙ ХЎЖАЛИК МАСАЛАЛАРИГИНА БЎЛИБ ҚОЛМАЙ, ШУ БИЛАН БИРГА СОЦИАЛ МАСАЛАЛАР ҲАМДИР. БУ МАСАЛАЛАР МИЛЛИОНЛАБ КИШИЛАРНИНГ МАНФААТЛАРИГА БЕВОСИТА ДАХЛДОР.

Қ. У. ЧЕРНЕНКО

Тўхтамиш аканинг оиласи анчагина катта. Ана шу оила яқинда янги уйга кўчиб ўтди. Уй тўйидан сўнг орадан кўп ўтмасдан, Тўхтамиш ака уйига келиб қараса, хотини катта уйдаги барча палосу кўрпа-тўшакларни уйнинг ўртасига йиғиб қўйибди.

— Нима гап, — деб сўради болаларидан Тўхтамиш ака, бу аҳволни кўриб. Лекин айни шароитда бу савол ноўринлигини у сезиб қолди...

Ушбу мақолада Тўхтамиш аканинг ана шу ноўрин саволига жавоб беришга ҳаракат қилиб кўрамиз.

Бугунга келиб Тошкент шаҳри, ҳақиқатан ҳам, Шарқнинг машъали бўлиб қолди. Бу ерда амалга оширилган қурилишларнинг ўзи ҳам буни тасдиқлаб турибди. Ўтган беш йилликда ўн минглаб хонадон янги уйларга кўчиб ўтди. Янги турар-жой массивлари, шаҳарчалар барпо этилди. Қорасув, Қўйлиқ, Сергели, Себзор каби массивлар, шунингдек, Трактор ва Авиасозлар шаҳарчалари шулар жумласидандир. Ютуқлар ўзимизники. Камчиликларни рўй-рост айтиш эса ҳар биримизнинг бурчимиз. Шуни олдиндан айтиб қўйиш керакки, биз қурувчиларнинг меҳнатини сира камситмоқчи эмасмиз. Кўпчилик қурувчиларнинг меҳнатлари таҳсинга сазовор. Лекин шолининг ичида курмак бўлганидек, айрим қурувчилар бажарган ишлар аҳоли ўртасида эътирозларга сабаб бўлмоқда.

Биз кўпгина қурувчилар билан суҳбатлашганимизда, улар қурилиш материалларининг вақтида етказиб берилмаслиги, вақт зиқ келиб қолган пайтда эса «бўлбўл» билан кўпгина ишлар сифатсиз бажарилаётганлигини айтишди. Бу гаплар жуда ўринли.

Гап шундаки, айрим қурувчилар «бўл-бўл»чилик ёки ўзларининг лоқайдликлари туфайли хона бурчакларидаги уланган жойлар ва девор кемтикларини қоришма билан тўлдириб, суваш ўрнига қоғоз (обой) ёпиштириб, текислаб кетишмоқда. Шунингдек, турар-жой биноларининг қаватларнинг уланиш жойларидаги ғоваклар ҳам шунчаки устидан юпқа сувоқ бериш билан кифояланмоқда. Қурувчилар билишадики, қабул комиссияси аъзолари хона ичларидаги деворга ёпиштирилган қоғоз остини, ташқаридаги сувоқ қалинлигини текшириб кўришмайди! Буни яхши тушунган айрим «ижодкор» қурувчилар бемалол юқоридаги алпозда иш тутишмоқда.

«Қинғир ишнинг қийиғи чиқади», дейди халқимиз. Ўтган йилги кетма-кет бўлган ёғингарчилик кўзбўямачи қурувчилар сирини очиб қўйди. Ён тарафдан урилган қор, ёмғир қаватлар ўртасидаги номига беркитилган сувоқларни «мардонавор» енгиб, хоналар ичига ўта бошлади...

Биринчи Қорасув массивидаги 54-турар-жой биноларидан фойдаланиш бошқармасига келаётган шикоятларнинг кети узилмай қолди. Бу шикоят хатларида томлардан, уйларнинг деворларидан чакка ўтаётганлиги, хоналарнинг эшик-деразалари яхши ёпилмаслиги, қиш кунларида уйлар яхши иситилмаётганлиги ҳолларини кузатиш мумкин. Бошқарма бу шикоят хатларига асосан ўз вақтида муносабат билдирмоқда. Лекин бажарилаётган айрим ремонт ишлари кишини ранжитади. Айтайлик, ўша деворидан сув сизиб ўтаётган уйларнинг деворлари уланган жойлар қора сақич билан рамкага олинган. Бу кўриниш ташқаридан қараганда кўнгилни ранжитади. Одамлар яшайдиган уй-деворларини қора рамкага олиш яхши эмас-ку?! Наҳотки, қилаётган ишлари оддий инсоний одобга ҳам тўғри келмаслигини бошқарма раҳбарлари тушуниб етмасалар?

Ёки бошқа бир кўриниш. Юнусободда СВ-5 массиви бор. Ана шу массивдаги 47-болалар комбинати 1980 йилда фойдаланишга топширилган эди. Орадан икки йил ўтмай болалар комбинат деворларига қараб кулишадиган бўлиб қолишди. Чунки бу деворлар масхарабознинг оғзидек қийшайиб қолган эди. Бу ҳолдан ваҳимага тушган комбинат бошлиғи Д. Нусратова хавфли вазиятнинг олдини олиш учун турли ташкилотларга қатнай бошлади. Бу югур-югурлар ҳадеганда натижа беравермаганидан 1983 йил февраль ойида комбинат ёпилиб, болалар 519-болалар комбинатига кўчирилди.

159-қурилиш трестига қарашли 10-қурилиш бошқармасининг қурувчилари томонидан битказилган бу бино ҳамон хавфли ҳолда турибди. 67-турар-жой эксплуатация бошқармасининг бошлиғи ўртоқ В. Галь Тошкент тракторсозлари истиқомат қилаётган 4-массив аҳолисидан кўп вақтлардан бери бир мавзуда давомсиз шикоятлар олади. Шикоят мазмуни қуйидагича: 1978 йилдан бошлаб аҳоли яшайдиган бу жойда кўчалар, тротуарлар, йўлкалар ҳанузгача электрлаштирилмаган, кўзда тутилган жойлар асфальтланмаган, хиёбонлар учун ажратилган майдонлар манзарали дарахтлар экиш учун тайёрланмаган. Массив аҳолиси ёзда чанг-тўзондан, ёғингарчилик кунларида кўчалар, хиёбонлар, тротуарларнинг лойгарчилигидан безишмоқда.

В. Галь қурувчиларнинг охирига етказилмаган бу ишларини тугатиш учун мутасадди ташкилотлар бўлмиш Тошкентдаги 1-уйсозлик комбинатига, «Ташинжстрой» трестининг 8-, 26-қурилиш бошқармаларига тўхтовсиз мурожаат қилиб келмоқда. Лекин бу мурожаатлардан ҳалигача бирор бир натижа йўқ. Бу камчиликларнинг ҳаммаси аввало айрим янги массивларимиз лойиҳаси пухта ўйланмасдан тайёрланаётганлиги, қурувчиларнинг ўз ишига совуққонлиги, шошмашошарлиги оқибатидир.

Янги турар-жой массивлари лойиҳаси қабул қилинаётганда аввало шу жойнинг табиий шароити, аҳолининг миллий урф-одатлари, анъаналари, эҳтиёжлари ҳисобга олинмоғи зарур. Янги массивга кўчиб келувчилар учун биринчи навбатда даволаш муассасалари, озиқ-овқат магазинлари, болалар боғчалари, мактаблар, маиший бинолар хизматга шай турмоғи лозим эмасми?

Бошқа янги массивлар каби Қорасув массивига кўчиб келганлар дастлабки 2-3 йил давомида болалар боғчалари етарли эмаслиги, бори ҳам битказилмаганлиги, озиқ-овқат магазинлари, бозор йўқлиги, айниқса, даволаш муассасаси йўқлигидан қийналдилар. Аҳолининг турли ташкилотларга кетма-кет арзномалари туфайли сўнгги пайтда кичик дўконлар, бозорча очилди. Яна қаттиқ талаблар. Югур-югурлар, ёз-ёзлардан сўнг 3-Қорасув массивидаги бинолардан бирининг дастлабки қавати 36-поликлиникага айлантирилди.

— Бу поликлиника ҳозирда Қорасувдаги барча микрорайонлар аҳолисига, шунингдек, массив атрофидаги аҳолига ҳам хизмат қилади, — дейди поликлиника бош врачи Озода Юсупова. — Энг асосийси поликлиника учун жой ажратилди. Аммо хоналар турар-жойга мосланиб қурилганлиги учун даволаш жараёни талабга тўла жавоб бермайди. Менингча, массив лойиҳасида поликлиника биноси биринчи навбатда кўрсатилиши керак эди. Чунки ҳамма учун аввало соғлиқ керак.

Дарвоқе, 2-Қорасув массивида яна бир турар-жой биносининг 1-қавати ҳам болалар поликлиникасига айлантирилган. Лекин бу «айлантириш»лар қачонгача давом этиши ҳеч кимга маълум эмас.

Ҳозир янги турар-жой массивлари аҳолисининг бирортаси тўй-маърака қилгудек бўлса, албатта, икки уй ўртасидаги болалар учун ажратилган майдончада ўтказади. Карнай, сурнай, ноғора овозлари атрофдаги кўпқаватли биноларни ларзага солади. Беморлар ёки сменадан қайтган ишчиларга бу ҳол албатта салбий таъсир этади. Лекин минг йилларнинг нарисидан буён шаклланган урф-одатимиз шунақа.

Тўғри, баъзи массивларда карнай-сурнайлар ҳеч кимга малол келмаслиги учун икки уй ўртасидаги болалар майдони шу уйда яшовчилар кучи билан берк тўйхонага айлантирилган. Лекин бу ишни ҳам мақтайдиган жойи йўқ. Болалар ўйнайдиган жой шундоқ ҳам тор, шу тор жойдан ҳам уларни бенасиб этиш инсофдан эмас...

Хўш, нима қилмоқ керак? Бу саволга лойиҳачиларимиз жавоб беришса яхши бўлармикин? Балки бундай саволлар уларни ўйлантирмас? Ҳа, афтидан шунақага ўхшайди. Акс ҳолда янги массивлардаги маҳалла комитетларининг раислари маҳалла чойхонасини ташкил қилиш учун ташкилотма-ташкилот чопишмаган бўлар эди. 1-Қорасув маҳалла комитетининг раиси Нормуҳаммад Ўрозбоев меҳнат отпускаси давомида юқори идораларга чопавериб охири қурувчилар вақтинча ошхона қилиб, ташлаб кетган вайрона шийпонни эгаллашга эришди. Тез кунда бу шийпон қўлбола клуб ва чойхонага айлантирилди.

Мақоламизда «айлантирилди» деган жарангдор сўзларни кўп ишлатдик. На чора, лойиҳачилар, қурувчилар аҳоли учун шундай «имконият» яратиб берган бўлса.

Қорасув массивида ўн минглаб аҳоли яшайди. Улар яқинда яна бир «айлантириш» қилиш учун янги режалар ўйлаб юришибди. Яна бир ҳаракат қилишиб юқори ташкилотларга арзнома элтиб, бирор бинонинг биринчи қаватини кинотеатрга айлантиришса ажаб эмас. Чунки бу ерда шунча аҳоли яшашига қарамай бирорта кинотеатр қуриш ҳеч кимнинг хаёлига келмаганлигини қандай тушуниш мумкин.

Хуллас, янги турар-жой массивларидаги бундай «айлантириш»лар муаммосини ҳал этишда тегишли лойиҳалаш идоралари, институтлар, «Главташкентстрой»га қарашли мутасадди ташкилотларнинг раҳбарлари жиддий ўйлаб кўришса ёмон бўлмасди. Газетхонлар фикри, мулоҳаза ва таклифлари ҳам бу муаммоларни ҳал этишда яхши натижа беради, деб ўйлаймиз.

Абдуолим ИНОҚОВ,
Ўзбекистон телевидениеси ва радиоси хатлар ва социологик тадқиқотлар бош редакциясининг катта редактори

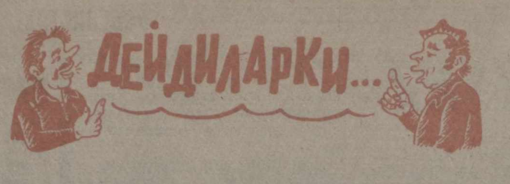

МАМИН-СИБИРЯКНИНГ СЕВИМЛИ «РЕДАКЦИЯСИ»

Рус ёзувчиси Мамин-Сибиряк адабий муҳитга кириб келаётган кезлари, редакциялар «яроқсиз», «фойдалана олмадик» деб қайтариб юборган ҳамма қўлёзмаларини алоҳида қутичага йиғиб юрар экан. «Қўлёзмаларимни қайтармайдиган бирдан бир жой шу эди, — деб мамнуният билан таъкидлаб қўярди кейинчалик ёзувчи. — Ҳар бир қаламкаш, ҳар бир ёзувчида шунақа «редакция» бўлиши шарт».

Мамин-Сибиряк кейинчалик, машҳур бўлиб кетгач, бундай рад жавобларини олмаган, албатта. Лекин бир пайтлар «ўтмаган» қўлёзмаларини бари бир қутичадан қайтариб олмаган. У бу қутичани яхши кўрар, бошқа жойга кўчишга тўғри келса, қутичани албатта олиб кетар эди.

ШОИРНИНГ ҲАЗИЛИ

Шоир Михаил Светловнинг дўсти Владимир Покровский ҳикоя қилади:

— Иттифоқо, бир катта журнал бухгалтериясида Михаил Аркадьевич билан учрашиб қолдик. Светлов деразадан шундоққина кўриниб турган кафега таклиф қилди. Холироқ жой топиб ўтирдик. Стол устида, кимдир унутиб қолдирган бўлса керак, қўлёзма ётар эди. Светлов қизиқсиниб, дарҳол сарлавҳасига кўз ташлади: «Сичқонга қарши кураш қоидаси».

Кейин бир бошдан ўқишга тушди. Охиригача ўқиб чиқдида:

— Жуда билимдон мутахассис ёзган кўринади. Фақат имлоси чатоқроқ. Тузатамизми?

Светлов мактаб ўқитувчилари сингари ёнидан қизил қалам олиб, қўлёзмани астойдил таҳрир қила кетди. Ишни тугатгач, қадаҳдаги шампань виносидан бир ҳўплаб, дастлабки икки абзац ўртасига: «Сичқонлар зараркунанда бўлибгина қолмай, умуман нокерак жониворлир», — деб ёзиб қўйди.

Орадан бир неча йил ўтди. Михаил Аркадьевич оламдан ўтган эди. Тасодифни қарангки, менга Светлов билан улфатлашган ўша кафе яқинидан жой тегди. Кўчиб келганимиздан кейин бир ойча ўтгач, эшик тақиллаб қолди:

— Сичқонлар безовта қилмаяптими? — деб сўради бир хотин. Мен «йўқ» дедим. У бўлса:

— Бари бир, мана бу инструкция билан танишиб чиқинг, — деб қўлимга қоғоз тутқазди-да, қўшнимизнинг эшигини тақиллата бошлади.

«Сичқонга қарши кураш қоидаси»... Таниш сарлавҳани кўриб, дарҳол текст ўртасига кўз югуртирдим. Не кўз билан кўрайки, ротапринтда кўпайтирилган бу инструкцияда Михаил Светлов киритган жумла алоҳида абзац бўлиб турар эди:

«Сичқонлар зараркунанда бўлибгина қолмай, умуман нокерак жонивордир».

Ҳассос шоирнинг ҳазили шу зайлда инструкцияга кириб қолган экан.

НАСИМИЙНИНГ СЎНГГИ СЎЗИ

Қардош озарбойжон классик адабиётининг улкан намояндаларидан бири, ғазалнавис шоир Имодиддин Насимий ҳақида шундай ривоят бор.

Суриянинг Алеппо шаҳрида Насимий ғазалини ўқиган бир йигитни даҳрийликда айблаб, ўлимга ҳукм қилишибди. Ҳассос шоир буни эшитиб, дарҳол қамоқхонага етиб бориб, бор можарога ғазал сабабчи экан, уни ўқиган кишини эмас, балки ёзган кишини жазолаш ўринли бўлишини айтиб, айбсиз йигитни бандиликдан бўшатилишини талаб қилибди. Дин пешволари ваҳшиёна ҳукмга имзо чекибдилар.

ЭРТАКЛАР ТЎПЛАМИНИНГ «ШЎРИ»

Владимир Иванович Даль касби врач бўлса-да, кўпроқ тилшунослик ва фольклоршунослнкда ном чиқарган. Унинг дастлабки эртаклар тўплами тарихи қизиқ.

...Даль тўплаган рус халқ эртаклари тўплами 1832 йил 7 августда босмадан чиқди. Аммо орадан кўп вақт ўтмай, яъни ўша йилнинг 27 октябрида подшо Николай I буйруғи билан бу китоб таъқиқланди. Владимир Иванович эса ҳибсга олинди.

Бунга эртаклардан бири сабаб бўлиб, унинг мазмуни тубандагича: Подшонинг бирбиридан оғир буйруқлари ниҳоятда жонига теккан сержант Иван шундай сеҳрли соз олиб келадики, уни чалиш билан ичидан сон-саноқсиз лашкар чиқиб, подшонинг жамики айғоқчи, амалдор ва ялоқхўрларини қириб ташлайди.

Сутдан оғзи куйган қатиқни ҳам пуфлаб ичади деганларидек, декабристлар қўзғолонидан ниҳоятда юрак олдириб қўйган подшо учун бутун бир тўпламни йўқ қилиш ҳақида фармон чиқаришга шу эртак кифоя эди...

«УЧ БАҚАЛОҚ» ҚАНДАЙ ЁЗИЛГАН

Ўқувчиларнинг энг севимли китобларидан бири — «Уч бақалоқ» романи қандай ёзилгани ҳақида китоб муаллифи Юрий Олеша кейинчалик шундай деган эди:

— Ўша пайтда тенгқур дўстим Илья Ильф билан «Гудок» газетасининг босмахонаси қошидаги чоғроқ бир хонада турардик. Хонада уч-тўрт қоғоз рулондан бўлак ҳеч ваqо йўқ эди. Шунинг учун полга қоғозни ёйиб, узала тушиб олардиму, рулон юмалаб кетиб, босиб қолмасин, деб бир қўл билан ушлаб турар, иккинчиси билан ёзар эдим. Кейин папирусга битилган кўҳна номаларга ўхшаш қўлёзмани ўқиб, Ильф иккаламиз қотиб-қотиб кулар эдик.

Тўпловчи Риҳсивой ҚОСИМОВ

Турсунбой АДАШБОЕВ

БИР УЧРАШУВДА

Қаламкаш дўстларга ҳазил

Учрашувга келди бу гал
Танқидчию, шоир, адиб.
Қалам аҳли бўлган кўплар
Бугун бўлгай ошу қатиқ.
Қандай адиб бўлгансиз деб,
Бир китобхон савол берди.
Ижодкор ҳам бошин қашиб,
Ошиқмасдан шундай дерди:
«Қўл келмоқда ёшлигимда
Кўплаб эртак уққанлигим.
Ёзувчилик балки менга
Чўнг бобомдан
юққанмикин?»
— Ҳа, менга ҳам, —
айтар шоир
Шундай савол келиб тушди.
«Кунтуғмиш»ни ёддан
айтган,
Бувимларнинг етти пушти,
Лапар, ўлан, достонлардан,
Кўпроқ таълим олгандирман.
Қуйма қулоқ эдим, шундан —
Шоир бўлиб қолгандирман.
Қўл кўтариб бир йигитча,
Савол учун рухсат олди.
— Қандай қилиб Сиз
танқидчи —
Бўлгансиз-а? — сўраб
қолди.
— Хўп ғалати экан онам,
Эртак айтиш борасида.
Қилдан қийиқ ахтараркан,
Хотинларнинг орасида.
Гапни чўзиб ўтирмайман,
Кўплар уққан бўлса керак.
Ойимларнинг шу феъллари
Бироз юққан бўлса керак...

АРОҚХЎР ТАҲРИР ҚИЛГАН МАҚОЛЛАР

Ёнингда улфатинг бўлса,
Инқилсанг, лойда
қолмайсан.

* * *

Улфатни магазинда сина.

* * *

Қуймаганга суйкалма.

Дўст топгунча улфат топ.

* * *

Улфати йўқнинг роҳати
йўқ.

* * *

Биринчи ичишда таниш,
Иккинчи ичишда билиш.

Р. МУЛЛАЕВ

К Ш Ф Т...

Сергей ТРАЙҚОВ
Болгария

Руционулизуторлик бюросигу

Ўртоқлур!

Мен сизгу бу хутни зуводимизду ишлуб чиқурилуётгун янги мушинкуду ёзяпмун. Биз «а» ҳурфини «у» ҳурфи билун улмуштиришгу қурор қилдик. Мушинку клувиутурусидуги бир ҳурфни тежуш бизгу юз минг сўм иқтисодий фойду келтурмоқду.

Жувобни субрсизлик билун кутиб, кутту технолог

Улексундр БУЛУБУНОВ

Ҳурматли ўртоқлар!

Сизнинг рационализатирлик таклифингиз бизни жуда қизиқтириб қолди. Ҳақиқатан ҳам, «а» ҳарфини «у» ҳарфи билан алмаштириш ватанимиз учун ғоят зарур бўлган металлни, энг муҳими, иш вақтини иқтисод қилишда катта имкониятлар очиб берар экан.

Янги моделни янада такомиллаштиришларингизга муваффақият тилаймиз.

Мутахассис
(Имзосини ўқиб бўлмади)

Руцуунулузутурлук бурусугу

Уртуқлур!

Тужумкурлук учун курушупмуз. Мушункумуз унуду кучруйду. «У», «у», «ў», «у», ҳурфлуруну ҳум «у» ҳурфу булун улмуштурдук. Нутужуду мушункумуз жуду ухчум булду.

кутту тухнулуг

Улксундр БУЛБУНВ

Ҳурматли ўртоқлар!

Ҳисоб-китоб қилганимиздан сўнг маълум бўлдики, сизнинг кашфиётингиз металл харажатини 16 баробар камайтириши билан давлатимизга жуда катта фойда келтирар экан.

Эришилган маррада тўхтаб қолмассизлар, деб умид қиламиз.

Мутахассис
(Имзосини ўқиб бўлмади)

Ҳрмтл ртқлр!

Мвффқтдн рҳлнб ҳмм нл ҳрфлрн лб тшлшг қгг қлдк.

кт тхнлг

Лкснд р БЛБНВ

Ҳурматли ўртоқлар!

Унли ҳарфларни олиб ташлаш машинка ёзувида инқилоб бўлди. Ҳалигача дунёда бундай катта кашфиёт йўқ эди. Сизлар бу кашфиёт билан техника тараққиётида чуқур из қолдирдингиз.

Бу мўъжизани яратган барча ихтирочиларнинг рўйхатини юборишларингизни сўраймиз.

Мутахассис
(Имзосини ўқиб бўлмади)

!
8% ( ), — , ,
« », , : ! ,

Қилич ВАФОЕВ таржимаси

Сиз Ҳамидулла Ёқубовнинг «Салом бериб ўтамиз», «Тўйчи куйчи», «Ойга пойга», «Биз ишчи бўламиз», «Қуёш совғаси» каби китобларини ўқигансиз.

Ҳамидулла Ёқубов Улуғ Ватан уруши қатнашчиси. Жанговар хизматлари учун орден ва медаллар билан тақдирланган. Болалар адабиётини ривожлантиришдаги хизматлари учун шоирга «Ўзбекистон ССРда хизмат кўрсатган маданият ходими» унвони берилган.

Ҳамидулла ЁҚУБОВ

ТАШСЕЛЬМАШ ИШЧИСИ

Ташсельмаш деб аталган,
Шуҳрати дув таралган
Заводим бор шаҳримда,
Фахри қайнар қалбимда.

Ишчиси билгич жуда,
Ҳар ишни илгич жуда.
Битталаб ясар деталь,
Қуяр, йўнар — бор этар.

Мотор,
руль,
пўлат этак
Бири кўз, бири юрак.

Барин жамлаб жойлашар,
Ювиб-тараб, мойлашар

Э-ҳе! Қарабсиз бирвақт
Зангори кемамиз тахт!
Пахтазорга бурингиз,
Қутлуғ бўлсин рулингиз.
Машинага жон берган,
Бошу оёқ, тан берган
Ким?
Зеҳни кон ишчи у!
Бунёдкор ленинчи у!

ОТА-БОЛА ЧЎПОНМИЗ

Қирлар ям-яшил,
Хушбўй ҳавоси.
Шамол куй ташир,
Жўр қушлар сози.
Мен билан адам
Боқамиз отар.
Илғор, пешқадам.
Касбимиз ёқар.

Ўтлоқда яйрар
Қўйу қўзимиз.
Биз ғамхўр, улар
Ризқи рўзимиз.
Адирга лола
Лиммо-лим тўлсин.
Элда тобора
Чорва мўл бўлсин.

ЎҚ ВА КАПТАР

Хўп, ёзай қисқа, лўнда:
Қуёш дайдир Лондонда.
Туман ҳам соб бўлди-ю,
Шивалоқ ёмғир тугар.
Осмон нурга тўлди-ю
Оқ каптар томдан учар.
Қанотин қилиб чапак
Дарё устида ўйнар.
Кўпларни чорлар фалак,
Севинар мухлис дўстлар.
Бир жаноб боғдан боқиб
Аламда,
кўзлари лўқ:
Жонворга шум ўқрайиб:
— Жонга тегди...
Узар ўқ,
Бир отди,
Икки отди,
Уч отди.
Ҳамон парвозда каптар,
Мечкай-чи? Дардга ботди,
Юрак хастаси баттар.
Юпун бола портдаги:
— Чиннивой соғ... Томга
туш!
Юкчи чол дер: — Кўкдаги
Тинчлик рамзи, ғолиб қуш!

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ
БАҲОСИ 10 ТИЙИН

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ва САНЪАТИ

«ЛИТЕРАТУРА И ИСКУССТВО УЗБЕКИСТАНА»

Орган союза писателей Узбекистана и Министерства культуры Узбекской ССР.

Бош редактор: Одил ЁҚУБОВ

Редколлегия: Раҳим АҲМЕДОВ, Рамз БОБОЖОН, Собир БОБОЕВ, Барот БОЙҚОБИЛОВ, Эркин ВОҲИДОВ, Иброҳим ҒАФУРОВ (бош редактор ўринбосари), Саъдулла КАРОМАТОВ, Асқад МУХТОР, Абдулла ОРИПОВ, Назир САФАРОВ, Ўлмас УМАРБЕКОВ, Маматқул ҲАЗРАТҚУЛОВ (масъул секретарь), Тўлепберган ҚАЙИПБЕРГАНОВ, Тўлқиной ҚОДИРОВА, Лазиз ҚАЮМОВ, Малик ҚАЮМОВ, Сора ЭШОНТЎРАЕВА.

РЕДАКЦИЯ АДРЕСИ: Тошкент — 700029, Ленин кўчаси 41.

ТЕЛЕФОНЛАР: Бош редактор — 33-52-91, 32-57-42, қабулхона — 32-54-71; бош редактор ўринбосари — 33-43-65, 32-54-66; масъул секретарь — 33-49-93, 32-58-49; БЎЛИМЛАР: ижтимоий-сиёсий — 32-56-50; танқид ва адабиётшунослик — 32-55-98; поэзия ва проза — 32-55-78; санъат — 32-56-48; сатира ва юмор — 32-56-49; фотолаборатория — 32-58-95.

Редакцияга келган қўлёзма ва суратлар авторларига қайтарилмайди. Ҳикоялар уч интервалда 14 бет, очерк ва мақолалар 12 бетдан ошмаслиги керак.

Р. 13666 Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри, Индекс 64598. Б. 3130 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12